อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย

The Influence of Buddhism towards the Construction of Cetiya in Sukhothai Period

นายพิบูลย์ ลิ้มพานิชย์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๙

อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย

นายพิบูลย์ ลิ้มพานิชย์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๙

The Influence of Buddhism towards the Construction of Cetiya in Sukhothai Period

Mr. Piboon Limphanich

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement For The Degree of
Master of Arts
(Buddhist studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

....

(พระศรีสิทธิมุนี)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ....ประธานกรรมการ

(พระสุธีวรญาณ)

....กรรมการ

(พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ)

....กรรมการ

(ศ.ดร.สันติ เล็กสุขุม)

....กรรมการ

(ผศ.ดร.จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา)

....กรรมการ

(ดร. ประเวศ ลิมปรังษี)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ	ประธานกรรมการ
ผศ. ดร. จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา	กรรมการ
ดร. ประเวศ ลิมปรังษี	กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย

ผู้วิจัย : นายพิบูลย์ ลิ้มพานิชย์

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ ป.ธ. ๙, พธ.ม., Ph.D.

: ผศ.ดร.จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา, ศ.บ.(โบราณคดี), M.A.,Ph.D.

: ดร.ประเวศ ลิมปรังษี Ph.D.

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๙

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) โดยมีวัตถุประสงค์หลักของการศึกษาดังนี้ คือ ๑. เพื่อศึกษาการกำเนิดและพัฒนาการ การสร้างเจดีย์ในพระพุทธศาสนา ๒. เพื่อศึกษาอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย ๓. เพื่อศึกษารูปแบบการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัยที่ได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ผลการวิจัยพบว่า การสร้างเจดีย์นั้นมีมาก่อนสมัยพุทธกาล โดยมีต้นกำเนิดมาจากประเพณีการเผาศพ และเก็บอัฐิไว้เคารพบูชาของพวกอารยันที่นับถือศาสนาพราหมณ์ เจดีย์ที่สร้างขึ้นในยุคแรก ๆ จะทำเป็นเนินดินและบรรจุอัฐิของผู้ที่เคารพนับถือไว้ภายใน ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงนำประเพณีการฝังอัฐิของพวกอารยันมาปรับใช้ในทางพระพุทธศาสนา และการสร้างเจดีย์ในพระพุทธศาสนาก็เป็นพุทธประสงค์โดยตรง เป็นประเพณีนิยมที่สร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการสักการะบูชา ต่อมาประเพณีการสร้างเจดีย์ในพระพุทธศาสนาได้แพร่หลายจากอินเดียไปยังประเทศต่าง ๆ ที่สำคัญได้แก่ ศรีลังกา เพราะเป็นประเทศใกล้เคียงที่มีรูปแบบการสร้างเจดีย์ที่คล้ายกับอินเดีย ซึ่งประเทศไทยก็ได้รับพระพุทธศาสนามาจากทั้งอินเดียและศรีลังกา การที่พระพุทธศาสนาได้เข้าสู่ประเทศไทยนั้น จากหลักฐานในคัมภีร์มหาวงศ์พบว่าพระพุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานในประเทศไทยครั้งแรก เป็นพระพุทธศาสนานิกายหินยาน เมื่อคราวที่พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดียได้ส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ ๙ สาย หนึ่งในบรรดา ๙ สาย นั้นก็คือสุวรรณภูมิ ซึ่งสันนิษฐานว่าได้แก่ภาคกลางของไทยและภาคใต้ของพม่า หลังจากนั้นในสมัยสุโขทัย พระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ได้เข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทยและมีอิทธิพลต่อกษัตริย์รวมทั้งประชาชนในอาณาจักรสุโขทัยเป็นอย่างมาก ทำให้ประเพณีการสร้างเจดีย์ในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาในครั้งนี้ ยังพบว่าได้มีการตีความเกี่ยวกับแนวคิดการออกแบบเจดีย์ไว้หลายแนวคิด โดยแบ่งออกเป็น ๒ แนวคิดหลัก คือ

๑. แนวคิดการออกแบบเจดีย์ตามหลักพระพุทธศาสนา พบว่าได้มีการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาตีความส่วนประกอบต่าง ๆ ของเจดีย์

๒. แนวคิดการออกแบบเจดีย์ตามหลักศาสนาพราหมณ์ โดยมีการตีความตามหลักความเชื่อและคัมภีร์ต่าง ๆ ในศาสนาพราหมณ์ เช่น คัมภีร์วิษณุปุราณะ กวีนิพนธ์มหาภารตะ

Thesis Title : The Influence of Buddhism towards the Construction
: of Cetiya in Sukhothai Period
Researcher : Mr. Piboon Limphanich
Degree : Master of Arts (Buddhist Stadies)
Thesis Supervisory Committee
: Phramaha Somjin Sammapanno Pali IX, M.A., Ph.D.
: Asst.Prof.Dr.Chirapat Prapandvidya B.A., M.A., Ph.D.
: Dr. Pawait Limparangsee Ph.D.
Date of Graduation : November 17, 2006

ABSTRACT

This Thesis is a qualitative research and a documentary one. The main purposes of the research are : - 1. To study the origin and development of the construction of cetiya in Buddhism, 2. To study The Influence of Buddhism towards the construction of cetiya in Sukhothai Period , and 3. To study the form of the construction of cetiya in Sukhothai Period continuing up to the present time.

From the research it is found that the construction of cetiya started before the Buddhist Period. It was originated from the ceremony of cremation and the preservation of ashes carried out by the Aryan people believing in Brahmanism. The earliest cetiya was built as a mound in which the honourable persons' ashes were kept . The Aryan's ways of preservation were later adopted to be used in Buddhism by the Buddha. Therefore, the construction of cetiya in Buddhism became a common culture for sacred spot. The culture was initially started in India and sprad to its neighbouring countries such as Sri Lanka in which one can find the similarity in the types of cetiya architecture. Thailand also adopted Buddhism from India and Sri Lanka. From the evidence in Mahāvaṃsa scripture, it is found that Buddhism coming to Thailand for the first time was the Hinayana Buddhism. One of the missionaries sent from India by king Asoka the Great was the one coming to Suvaṇṇabhūmi, in Thailand. The Suvaṇṇabhūmi is

From this research it is found that there has been the interpretation of various viewpoints regarding the types of the cetiya. Such viewpoints can be classifind as follows : -

1. The Buddhist principles of teaching are interpreted as the components of cetiya.

2.The viewpoint regarding the types of cetiya according to Brahmanism are interpreted according to the names of the scriptures in Brahmanism such as Vishṇupurāṇa Scripture, The Mahābhārata etc.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง "อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย" นี้ สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะได้รับความอนุเคราะห์จากบรรดาคณาจารย์และผู้มีพระคุณ ผู้วิจัยขอจารึกนามไว้เพื่อเป็นเกียรติ ดังนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้แนวทางการนำเสนอหัวข้อและเนื้อหาต่าง ๆ ตลอดถึงแนวทางการแก้ไขข้อบกพร่องของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบพระคุณ ผศ. ดร. จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษา เสนอแนะข้อคิดเห็น และตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่อง

ขอขอบพระคุณ ดร. ประเวศ ลิมปรังษี กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และ รศ. เสนอ นิลเดช ที่กรุณาให้ความรู้ คำแนะนำ ในส่วนข้อมูลด้านสถาปัตยกรรม

ขอขอบพระคุณ รศ. ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร ที่ให้ความกรุณาตรวจสอบ แก้ไขบทคัดย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่ห้องสมุดกรมศิลปากรทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือในการสืบค้นข้อมูล การอำนวยความสะดวก และให้คำแนะนำเกี่ยวกับเอกสาร ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณ คุณชบา อ่อนนาค คุณวิไลรัตน์ พฤกษาภิรมย์ และเพื่อนสาขาวิชาพระพุทธศาสนาทุกท่านที่มีส่วนกระตุ้นเตือน ให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์นี้

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณสถาบันการศึกษาและท่านผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่ไม่ได้กล่าวนามไว้ ณ ที่นี้ ซึ่งมีส่วนช่วยให้วิทยานิพนธ์สำเร็จลงได้ด้วยดี และขออุทิศส่วนบุญกุศลที่เกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แก่บิดาผู้ล่วงลับไปแล้ว

นายพิบูลย์ ลิ้มพานิชย์

๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๙

สารบัญ

เรื่อง **หน้า**

สารบัญภาพ

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยและภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถาภาษาไทยใช้ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยเรียงตามลำดับคัมภีร์ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.ม.	(บาลี)	=	วินยปิฏก	มหาวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จู.	(บาลี)	=	วินยปิฏก	จูฬวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
วิ.จู.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จูฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	ทีฆนิกาย	มหาวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	มชฺฌิมนิกาย	มูลปณฺณาสกปาลิ	(ภาษาบาลี)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	มชฺฌิมนิกาย	มชฺฌิมปณฺณาสกปาลิ	(ภาษาบาลี)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	มชฺฌิมนิกาย	อุปริปณฺณาสกปาลิ	(ภาษาบาลี)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
สํ.ม.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	สํยุตฺตนิกาย	มหาวารวคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
สํ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
องฺ.อฏฺฐก.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	องฺคุตฺตรนิกาย	อฏฺฐกนิปาตปาลิ	(ภาษาบาลี)
องฺ.อฏฺฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อัฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	ขุทฺทกนิกาย	อุทานปาลิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.วิ.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	ขุทฺทกนิกาย	วิมานวตฺถุปาลิ	(ภาษาบาลี)

ขุ.วิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	วิมานวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.เปต.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	ขุทฺทกนิกาย	เปตวตฺถุปาลิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.เปต.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เปตวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.ป.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	ขุทฺทกนิกาย	ปฏิสมฺภิทามคฺคปาลิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฏิสัมภิทามรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.อป.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	ขุทฺทกนิกาย	อปทานปาลิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.อป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.พุทธ.	(บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฏก	ขุทฺทกนิกาย	พุทฺธวํสปาลิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.พุทธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	พุทธวงศ์	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ม.อ.	(ไทย)	=	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
องฺ.เอกก.อ.	(ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย	มโนรถปูรณี	เอกกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.วิ.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ปรมัตถทีปนี	วิมานวัตถุอรรถกถา	(ภาษาไทย)

การใช้หมายเลขย่อ

การใช้หมายเลขอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาบาลีและพระไตรปิฎกภาษาไทย จะแจ้งเล่ม ข้อ หน้า ตามลำดับ เช่น ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๐๕/๑๒๕.,ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๕/๑๕๒. หมายถึง พระสุตฺตนฺตปิฏก ทีฆนิกาย มหาวคฺคปาลิ ภาษาบาลี เล่ม ๑๐ ข้อ ๒๐๕ หน้า ๑๒๕ ฉบับมหาจุฬาเตปิฏกํ ๒๕๐๐ และ พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ภาษาไทย เล่ม ๑๐ ข้อ ๒๐๕ หน้า ๑๕๒ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

การใช้หมายเลขอ้างอิงอรรถกถาภาษาไทย จะแจ้งเล่ม ข้อ ตามลำดับ เช่น ขุ.วิ.อ. ๒/๒๙๙. หมายถึง ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี วิมานวัตถุอรรถกถา ภาษาไทย เล่ม ๒ ข้อ ๒๙๙ ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๓๔

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สมัยพุทธกาลพุทธศาสนิกชนนับถือพระไตรรัตน์ได้แก่พระพุทธเจ้า พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์เป็นสรณะเท่านั้น ยังไม่ได้มีการสร้างสิ่งสักการะแทนพระพุทธองค์ ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว จึงได้มีการสร้างสถูปเพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าไว้เป็นที่สักการะบูชา ในมหาปรินิพพานสูตรได้กล่าวถึงพุทธดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับการสร้างสถูปกับพระอานนท์ว่า

> พวกเขาพึงปฏิบัติต่อสรีระของพระตถาคต เหมือนอย่างที่พวกเขาปฏิบัติต่อพระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิ พึงสร้างสถูปของตถาคตไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง ชนเหล่าใดจักยกระเบียบดอกไม้ ของหอม หรือ จุรณ จักอภิวาท หรือจักทำจิตให้เลื่อมใสในสถูปนั้น การกระทำนั้นจักเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ชนเหล่านั้นตลอดกาลนาน[๑]

นอกจากนี้พระพุทธเจ้ายังตรัสถึงการสร้างสถูปแก่บุคคล ๔ จำพวก หรือที่เรียกว่า ถูปารหบุคคล คือ ๑.พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒. พระปัจเจกพุทธเจ้า ๓. พระสาวกของพระตถาคต ๔. พระเจ้าจักรพรรดิ [๒] บุคคลทั้ง ๔ ประเภทนี้ เป็นบุคคลที่ควรแก่การสร้างสถูปบรรจุอัฐิธาตุไว้ให้เป็นที่สักการะบูชาของมหาชน

การสร้างสถูปเจดีย์ เป็นประเพณีของพุทธศาสนิกชนโดยเฉพาะ ซึ่งมิได้มีเฉพาะในสมัยพระโคดมพุทธเจ้าเท่านั้น ในสมัยของพระพุทธเจ้าองค์อื่น ๆ ชาวพุทธก็สร้างสถูปเจดีย์เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์เพื่อเป็นที่บูชาสักการะทั้งสิ้น และสถูปเจดีย์ของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ก็มีขนาดแตกต่างกันไป ในคัมภีร์พุทธวงศ์ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๓๓

---

[๑]ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๐๕/๑๕๒., ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๐๕/๑๒๕.

[๒]ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๐๖/๑๕๓., ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๐๖/๑๒๕.

มีข้อความระบุไว้ชัดเจนยกตัวอย่าง เช่น สถูปของพระทีปังกรพุทธเจ้าและสถูปของพระโกณฑัญญะพุทธเจ้า ดังข้อความว่า

> พระชินศาสดาพระนามว่า ทีปังกร เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ณ นันทาราม พระสถูปอันประเสริฐของพระชินเจ้าพระองค์นั้น สูง ๓๖ โยชน์ ณ นันทารามนั้น พระสถูปบรรจุบาตร จีวร บริขาร และเครื่องบริโภคของพระองค์ผู้ศาสดาที่โคนต้นโพธิ์ในกาลนั้นสูง ๓ โยชน์[๓] พระพุทธเจ้าพระนามว่าโกณฑัญญะ ผู้ทรงพระสิริ เสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ นันทาราม พระเจดีย์ของพระองค์สูง ๗ โยชน์ ณ นันทาราม ฉะนี้แล[๔]

ข้อมูลเหล่านี้เป็นเครื่องยืนยันว่าสถูปเจดีย์ในพระพุทธศาสนา เป็นพุทธประสงค์โดยตรง และพอกล่าวได้ว่าประเพณีนิยมการสร้างสถูปนั้นมีเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น[๕] ดังนั้นคำว่า สถูป จึงหมายถึง สิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิธาตุของผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เพื่อให้ลูกหลานและผู้ที่เคารพนับถือสักการะบูชา ส่วนคำว่า เจดีย์ หมายถึงสิ่งของหรือสิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่เคารพบูชาระลึกถึง[๖] ซึ่งเจดีย์ในพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาลมี ๔ อย่างคือ ๑. ธาตุเจดีย์ ๒. บริโภคเจดีย์ ๓. ธรรมเจดีย์ ๔. อุเทสิกเจดีย์ ต่อมาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ทรงส่งสมณทูตไปแผยแผ่พระพุทธศาสนาถึง ๙ สายคือ ไปทางฝ่ายเหนือ จากแคว้นคันธาระไปทางประเทศเปอร์เซีย และจีน ทางใต้ไปยังลังกา ทางตะวันออกไปยัง พม่า มอญ ไทย เป็นต้น ทำให้การสร้างสถูปเจดีย์มีคติในการสร้างที่แตกต่างกันออกไป คือประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนานิกายหินยานมักจะสร้างเป็นธาตุเจดีย์ แต่ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนานิกายมหายานมักจะสร้างเป็นอุเทสิกเจดีย์

---

[๓] ขุ.พุทธ.(ไทย) ๓๓/๓๑/๕๙๖., ขุ.พุทธ. (บาลี) ๓๓/๓๑/๔๖๙.

[๔] ขุ.พุทธ.(ไทย) ๓๓/๓๘/๖๐๑., ขุ.พุทธ. (บาลี)๓๓/๓๘/๔๗๔.

[๕] พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ, **เจดีย์ในพระพุทธศาสนา** [Online], accessed 16 December 2003. Available from http://gds.mcu.ac.th/

[๖] กรมศิลปากร, **วิวัฒนาการพุทธสถานไทย**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊พ จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๗๓.

สำหรับประเทศไทยนั้น บรรดาสถูปเจดีย์มีปรากฏร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีในศิลปกรรมทวารวดี ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๐ หรือ ๑๑ เป็นต้น โดยแสดงอิทธิพลของลักษณะสถาปัตยกรรมอินเดียสมัยราชวงศ์คุปตะเป็นส่วนใหญ่ [๒] ซึ่งปรากฏหลักฐานทางสถาปัตยกรรมที่เก่าแก่ที่สุด คือ พระปฐมเจดีย์องค์เดิมที่สร้างขึ้นในครั้งแรก หลังจากนั้นลักษณะของสถูปเจดีย์ก็ได้มีวิวัฒนาการไปอย่างมากมาย ด้วยอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในยุคต่อมา

ในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ สมัยสุโขทัยชนชาวไทยได้นับถือพระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ อิทธิพลพระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ ได้นำเอารูปแบบคติความเชื่อที่นิยมปฏิบัติในลังกามาปรับให้เข้ากับศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมในชุมชนเมืองสุโขทัย ทำให้พระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ มีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมอำนาจทางการปกครอง และกลายเป็นสัญลักษณ์แห่งความเจริญ ดังนั้นกษัตริย์ในสมัยสุโขทัยจึงมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก และทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้แพร่หลาย จนกลายเป็นหลักที่เชื่อมโยงชุมชนต่าง ๆ ของเมืองสุโขทัย – ศรีสัชนาลัยเข้าด้วยกัน[๓] โดยมีวัดเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งปรากฏหลักฐานการสร้างเจดีย์ที่สร้างตามคติความเชื่อแบบลังกา ดังจะเห็นได้ชัดจากเจดีย์ทรงระฆัง หรือ ทรงลังกา ที่วัดช้างล้อม จังหวัดสุโขทัย

จากหลักฐานของเจดีย์ในสมัยสุโขทัยที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน สามารถแบ่งประเภทของเจดีย์ออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ดังนี้ คือ ๑. เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ หรือ เจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูม ๒. เจดีย์ทรงระฆังหรือทรงลังกา ๓. เจดีย์ทรงปราสาทหรือมณฑป

เรื่องราวการสร้างเจดีย์ในประเทศไทยยังเป็นเรื่องที่ไม่กระจ่างชัดเจน ในแง่อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ เนื่องจากหลักฐานที่ปรากฏหลายแห่งมักจะกล่าวถึงแต่การสร้างเจดีย์ในด้านสถาปัตยกรรมเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการกำเนิดและพัฒนาการการสร้างเจดีย์ในพระพุทธศาสนา อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย ตลอดจนรูปแบบการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัยที่ได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน โดยการศึกษาวิจัยนี้ จะกล่าวถึงเจดีย์ประเภทธาตุเจดีย์ ที่เป็นสิ่งก่อสร้างในทางสถาปัตยกรรมเท่านั้น

---

[๒] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๔.

[๓] สถาพร อรุณวิลาส,“คติความเชื่อพุทธศาสนาแบบลังกากับวิถีชีวิตชุมชนเมืองสุโขทัย-ศรีสัชนาลัย”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙),หน้า ๗๔.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการกำเนิดและพัฒนาการการสร้างเจดีย์ในพระพุทธศาสนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย

๑.๒.๓ เพื่อศึกษารูปแบบการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัยที่ได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

เจดีย์ หมายถึง สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการเคารพบูชา เจดีย์ในพระพุทธศาสนามีตำรากำหนดว่าเป็น ๔ อย่างต่างกัน คือ ๑. ธาตุเจดีย์ ๒.บริโภคเจดีย์ ๓. ธรรมเจดีย์ ๔. อุเทสิกเจดีย์[๙]

สถูป หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิธาตุของผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เพื่อให้ลูกหลานและผู้เคารพนับถือไว้สักการะบูชา[๑๐]

ธาตุเจดีย์ หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่บรรจุพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า พระมหากษัตริย์จักรพรรดิ

บริโภคเจดีย์ หมายถึง สังเวชนียสถานอันเป็นสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือที่ซึ่งพระพุทธเจ้าเคยประทับ เช่น สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนาและปรินิพพาน

ธรรมเจดีย์ หมายถึง คาถาแสดงพระอริยสัจ หรือคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก

อุเทสิกเจดีย์ หมายถึง ของที่สร้างขึ้นโดยเจตนาอุทิศต่อพระพุทธเจ้า ไม่กำหนดจะต้องทำเป็นอย่างไร[๑๑]

---

[๙]สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๔๔), หน้า ๓.

[๑๐]กรมศิลปากร, **วิวัฒนาการพุทธสถานไทย**, หน้า ๗๒.

[๑๑] สันติ เล็กสุขุม, **เจดีย์ ความเป็นมาและศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิฆเณศ พริ้นติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๑๖.

เจดีย์ทรงปรางค์ หมายถึง เจดีย์ที่มีรูปทรงคล้ายดอกข้าวโพด ประกอบด้วยส่วนฐานรองรับส่วนกลางที่เรียกว่าเรือนธาตุ และส่วนยอดเป็นชั้นซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป ดังกล่าวนี้คลี่คลายมาจากรูปแบบของปราสาทขอม แต่เจดีย์ทรงปรางค์สูงเพรียวกว่าปราสาทแบบขอม นิยมเรียกเจดีย์ทรงปรางค์แบบสั้น ๆ ว่า ปรางค์[๑๒]

ธาตุ หมายถึง กระดูกของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ โดยทั่วไปเรียกรวมๆ ว่าพระธาตุ ถ้าเป็นกระดูกของพระพุทธเจ้าเรียกว่า พระบรมธาตุหรือพระบรมสารีริกธาตุ ถ้าเป็นกระดูกของพระอรหันต์ เรียกว่า พระธาตุ ถ้าเป็นกระดูกส่วนใดส่วนหนึ่งของพระพุทธเจ้าก็เรียกตามความหมายของคำนั้น ๆ เช่น พระพระอุรังคธาตุ พระทันตธาตุ[๑๓]

สารีริกธาตุ หมายถึง พระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า กระดูกของพระพุทธเจ้า[๑๔]

เนื่องจากคำว่าสถูปกับเจดีย์สามารถใช้แทนกันได้ในบางกรณี ดังนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงใช้คำว่าสถูปปะปนกับคำว่าเจดีย์บ้างในบางครั้งเพื่อความต่อเนื่องของเนื้อหา

๑.๔ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย มีเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ[๑๕] ได้กล่าวถึงเรื่องสถูปเจดีย์ในตำนานพระพุทธเจดีย์ มีสาระสำคัญว่า การสร้างพุทธเจดีย์ในสมัยสุโขทัยได้สร้างตามคติลังกาเป็นพื้น พุทธเจดีย์สมัยสุโขทัย ถ้าว่าโดยภูมิมิมณฑลที่สร้างดูเหมือนเป็นวงแคบกว่าพุทธเจดีย์ในสมัยอื่น ๆ คือที่เกิดอยู่แต่จังหวัดสุโขทัยกับจังหวัดพิษณุโลก และจังหวัดใกล้เคียงเท่านั้น มิได้แพร่หลายเหมือนกับพุทธเจดีย์ในสมัยอื่น ๆ

---

[๑๒]สันติ เล็กสุขุม, **เจดีย์ ความเป็นมาและศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย**, หน้า ๒๒.

[๑๓]ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๕๕๖.

[๑๔]พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๓๗.

[๑๕]สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, หน้า ๑๓๕ – ๑๔๓.

น ณ. ปากน้ำ ได้กล่าวถึงเรื่องของสถูปเจดีย์[๑๖] ในความเป็นมาของสถูปเจดีย์ในสยามประเทศ มีสาระสำคัญว่า สถูปเจดีย์เป็นอนุสรณ์สถานที่มีความเป็นมาตั้งแต่อินเดียโบราณ ถูกนำมาใช้เป็นศาสนสถานทางพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีต้นเค้าจากสถูปสาญจีของอินเดีย และวิวัฒนาการต่อเนื่องตามยุคสมัย พร้อมกับการแพร่ขยายสู่วัฒนธรรมข้างเคียงคู่ไปกับคติความเชื่อทางพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นศิลปวัฒนธรรมลังกาพุกาม ซึ่งส่งทอดวัฒนธรรมสู่ดินแดนในสยามประเทศอีกต่อหนึ่งพร้อม ๆ กับวัฒนธรรมอินเดียอันเป็นแม่แบบ

พระมหาสมชาย ธีรปภาโส (บุญเกลี้ยง)[๑๗] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่องเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย ผลจากการศึกษาได้ผลสรุปว่า พุทธศาสนิกชนในสังคมไทยมีความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุอย่างสูงยิ่ง นอกจากนั้นยังเชื่อมั่นในอานุภาพของพระบรมสารีริกธาตุที่ประดิษฐานอยู่ในสถูปเจดีย์ และพบว่าผู้มีพระบรมสารีริกธาตุไว้สักการะบูชาจะมีความสุขความเจริญในชีวิต ดังนั้นพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่จึงพยายามประพฤติปฏิบัติตนให้บริสุทธิ์เพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุ เพราะเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุเป็นสิ่งแทนองค์พระพุทธเจ้า

สถาพร อรุณวิลาส[๑๘] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง คติความเชื่อพระพุทธศาสนาแบบลังกากับวิถีชีวิตชุมชนเมืองสุโขทัย - ศรีสัชนาลัย ผลจากการศึกษาได้ผลสรุปว่า กษัตริย์ของชาวสยามได้สร้างเมืองสุโขทัย – ศรีสัชนาลัย ให้เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำยมบนเส้นทางการค้าและคมนาคมที่สามารถติดต่อระหว่างเมืองต่าง ๆ ได้โดยสะดวก นอกจากนี้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างเมืองสุโขทัย – ศรีสัชนาลัย ยังแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการและการขยายตัวของชุมชนเมืองทั้งสองที่เกิดจากคติความเชื่อที่มีต่อพระพุทธศาสนาแบบลังกา ตลอดจนสภาพการเมืองเศรษฐกิจและสังคมเป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งส่งเสริมให้ชนชั้นปกครองและประชาชนนับถือพระพุทธศาสนาแบบลังกาเพื่อให้ความอุปถัมภ์พุทธศาสนาด้วยการ กัลปนา อุทิศที่ดิน ทรัพย์สินแรงงานคนและสัตว์ให้กับวัดต่าง ๆ จึงทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนรอบๆ พุทธสถานที่ถูกสร้างขึ้นมาเป็นจำนวนมาก โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำและมีบทบาทต่อชุมชนที่ขยายออกไป พระภิกษุสงฆ์ที่ได้รับการศึกษาทาง

---

[๑๖]น. ณ ปากน้ำ, **ความเป็นมาของสถูปเจดีย์ในสยามประเทศ**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์พลชัย, ๒๕๒๙)

[๑๗]พระมหาสมชาย ธีรปภาโส (บุญเกลี้ยง), "การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่องเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖)

[๑๘]สถาพร อรุณวิลาส, "คติความเชื่อพุทธศาสนาแบบลังกากับวิถีชีวิตชุมชนเมืองสุโขทัย - ศรีสัชนาลัย"

พระพุทธศาสนาตามแบบอย่างลังกา นับตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่๑๙ จนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ได้รับการสนับสนุนจากกษัตริย์ ให้ปลูกฝังคติความเชื่อพระพุทธศาสนาแบบลังกา แม้ว่าจะมีการปะปนกับความเชื่อเดิมของท้องถิ่น ซึ่งทำให้เกิดความพยายามในการสร้างชุมชนเมืองสุโขทัย – ศรีสัชนาลัย จนกลายเป็นดินแดนที่สืบทอดพระพุทธศาสนาจากลังกาทวีป ดังเห็นได้จากวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนเมืองทั้งสองที่สื่อธรรมด้วยศิลปสถาปัตยกรรม

วิโรจน์ ชีวาสุขถาวร[๑๙] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมสุโขทัย กรณีศึกษาวัดมหาธาตุ ผลจากการศึกษาได้ผลสรุปว่า สถาปัตยกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏภายในวัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่หลากหลาย ซึ่งแสดงถึงพัฒนาการรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีในสมัยต่าง ๆ ต่อมา โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ เช่น การเมืองการปกครอง วัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนา อิทธิพลต่าง ๆ จากภายนอกที่รับเข้ามา นำมาผสมผสานรูปแบบต่าง ๆ ทำให้เกิดรูปแบบเฉพาะของสุโขทัย

๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารดังต่อไปนี้

๑.๕.๑ เอกสารขั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือพระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถา

๑.๕.๒ เอกสารขั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ บทความเอกสารอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมเช่น วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ บทความทางวิชาการเป็นต้น

---

[๑๙]วิโรจน์ ชีวาสุขถาวร, “การศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมสุโขทัย กรณีศึกษาวัดมหาธาตุ ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๖.๑ ทำให้ทราบถึงการกำเนิดและพัฒนาการการสร้างเจดีย์ในพระพุทธศาสนา

๑.๖.๒ ทำให้ทราบถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย

๑.๖.๓ ทำให้ทราบถึงรูปแบบการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัยที่ได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

บทที่ ๒

การกำเนิดและพัฒนาการ การสร้างเจดีย์ในพระพุทธศาสนา

๒.๑ ความหมายและความสำคัญของสถูปเจดีย์

๒.๑.๑ ความหมายของสถูปเจดีย์

ความหมายของคำว่า “สถูป” นั้น ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “สถูป หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่มีรูปโอคว่ำซึ่งก่อไว้สำหรับบรรจุของควรบูชา มีกระดูกของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ เป็นต้น , บางทีใช้เข้าคู่กับคำเจดีย์ เป็น สถูปเจดีย์”[๑]

ส่วนความหมายของคำว่า “เจดีย์” นั้น ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “เจดีย์ หมายถึง สิ่งที่ก่อเป็นรูปคล้ายลอมฟางมียอดแหลมบรรจุสิ่งที่นับถือ มีพระธาตุ เป็นต้น”[๒]

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ให้ความหมายและอธิบายถึงลักษณะของสถูปเจดีย์ไว้ว่า สถูปชั้นเดิมทีเดียวจะเป็นพูนดิน ขึ้นเป็นโคกตรงที่ฝังอัฐิธาตุแล้วลงเขื่อนรอบกันดินพังและบนโคกนั้นจะปักร่มหรือฉัตรให้เป็นเกียรติยศ หรือเป็นเครื่องหมายให้รู้ว่าเป็นที่ฝังอัฐิธาตุท่านผู้ใด ถ้าไม่ใช่อัฐิธาตุคนสำคัญก็จะเป็นแต่พูนดินเป็นโคกเท่านั้น สถูปจะทำเป็นขนาดใหญ่หรือขนาดน้อย และประณีตบรรจงเพียงใดก็แล้วแต่กำลังของผู้สร้าง[๓]

---

[๑]ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คพลับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๑๘.

[๒]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒๐.

[๓]สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๔๔), หน้า ๖.

เจดีย์ คือ สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการเคารพบูชา เจดีย์ในพระพุทธศาสนา มีตำรากำหนดว่าเป็น ๔ อย่างต่างกัน คือ ธาตุเจดีย์อย่าง ๑ บริโภคเจดีย์อย่าง ๑ ธรรมเจดีย์อย่าง ๑ อุเทสิกเจดีย์อย่างหนึ่ง ๑ ปรากฏอยู่ในหนังสือเก่า เช่น พระมหาปรินิพพานสูตรและมิลินทปัญหาเป็นต้น[๔]

พระยาอนุมานราชธน ได้ให้ความหมายและอธิบายถึงลักษณะของสถูปเจดีย์ไว้ว่า สถูปนั้นมักใช้เรียกในทางสถาปัตยกรรม เมื่ออ้างถึงแบบสิ่งก่อสร้างมีลักษณะเป็นเจดีย์ ก็ว่าเป็นสถาปัตยกรรมแบบสถูป ส่วนคำว่า เจดีย์ มักใช้กล่าวอ้างทางศาสนามากกว่าจะใช้ว่าคำว่า สถูป ทั้งความหมายว่าเจดีย์ก็เคลื่อนที่เป็นที่เคารพบูชา ซึ่งในที่นี้จะใช้ว่าสถูปไม่ได้[๕]

เจดีย์ หมายถึง สถูปอันเป็นสิ่งก่อสร้างซึ่งก่อไว้สำหรับบรรจุสิ่งควรบูชามีกระดูกแห่งบุคคลที่นับถือเป็นต้น นี่เป็นความหมายของคำว่าเจดีย์ ซึ่งเข้าใจกันโดยทั่วไป เจดีย์ก็คือสถูป สถูปก็คือเจดีย์ ใช้แทนกันได้ แต่เจดีย์ยังหมายความอย่างอื่นอีกก็ได้ เช่น โบสถ์ วิหาร ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ เช่น ต้นโพธิ์ เพราะฉะนั้นสิ่งก่อสร้างซึ่งมีลักษณะเป็นที่ระลึกอันศักดิ์สิทธิ์ หรือเป็นที่เคารพนับถือก็เรียกว่าเจดีย์ได้ทั้งนั้น เป็นอันว่าเจดีย์มีความหมายกว้างกว่าสถูป[๖]เจดีย์มี ๔ อย่าง คือ ๑. ธาตุเจดีย์ หมายเอาสิ่งก่อสร้างที่บรรจุพระธาตุไว้ ๒. บริโภคเจดีย์ หมายเอาพระเจดีย์ซึ่งบรรจุของใช้อันเนื่องด้วยพระพุทธเจ้า มีบาตรและจีวร เป็นต้น และยังหมายความไปถึงสังเวชนียสถานด้วย ๓.ธรรมเจดีย์ หมายเอาพระเจดีย์ซึ่งบรรจุหรือจารึกพระธรรมของพระพุทธเจ้า ๔. อุเทสิกเจดีย์ หมายเอาเจดีย์ซึ่งสร้างขึ้นเป็นที่บรรจุพระพุทธรูป หรือองค์พระพุทธรูปเองและรอยพระพุทธบาทด้วย[๗]

สันติ เล็กสุขุม ได้ให้ความหมายและอธิบายถึงลักษณะของสถูปเจดีย์ไว้ว่า พระเจดีย์หรือเรียกสั้น ๆ ว่า เจดีย์ มี ๔ ประเภท คือ ธาตุเจดีย์ หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่บรรจุ[๘]

---

[๔]เรื่องเดียวกัน, หน้า๓.

[๕]พระยาอนุมานราชธน, **เรื่องเจดีย์**, (ม.ป.ป.), หน้า ๑๔ – ๑๕.

[๖]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗.

[๗]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔ - ๕.

[๘]สันติ เล็กสุขุม, **เจดีย์ ความเป็นมาและศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิฆเณศ พริ้นติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๑๖.

พระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า ของพระมหากษัตริย์ จักรพรรดิ บริโภคเจดีย์ หมายถึงสังเวชนียสถานอันเป็นสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือที่ซึ่งพระพุทธเจ้าเคยประทับ เช่น สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนาและปรินิพพาน ธรรมเจดีย์ หมายถึงคาถาแสดงพระอริยสัจ หรือคัมภีร์ในพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก อุเทสิกเจดีย์ คือของที่สร้างขึ้นโดยเจตนาอุทิศต่อพระพุทธเจ้าไม่กำหนดจะต้องทำเป็นอย่างไร การที่เจดีย์มีความหมายครอบคลุมอย่างกว้างขวางดังที่กล่าวข้างต้น จึงพ้องกับความหมายของคำว่าสถูปที่บ่งถึงสิ่งก่อสร้างเหนือหลุมฝังศพ หรือสร้างเพื่อบรรจุอัฐิธาตุด้วยเหตุนี้ สถูปจึงใช้แทนเจดีย์[๙]

พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ ได้ให้ความหมายและอธิบายถึงลักษณะของสถูปเจดีย์ไว้ว่า สถูปหมายถึงสิ่งก่อสร้างซึ่งก่อไว้สำหรับบรรจุของควรบูชา เช่นกระดูกของบุคคลที่น่านับถือเป็นต้น ซึ่งก็เป็นหนึ่งในเจดีย์ ๔ ประเภท เรียกว่า ธาตุเจดีย์

เจดีย์ หมายถึง สิ่งที่ควรสักการะบูชา ควรแก่การเคารพนับถือบูชา ซึ่งเจดีย์มี ๔ ประเภท คือ

๑.ธาตุเจดีย์ หมายถึงสิ่งก่อสร้างที่บรรจุพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าพระมหากษัตริย์จักรพรรดิ

๒. บริโภคเจดีย์ หมายถึง สังเวชนียสถาน อันเป็นสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เช่น สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน หรือที่เรียกว่าสังเวชนียสถาน ๔ ตำบล

๓. ธรรมเจดีย์ หมายถึง ข้อความที่ว่าด้วยคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นคำ ประโยคทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา

๔. อุเทสิกเจดีย์ หมายถึง สิ่งของที่สร้างขึ้นอุทิศพระพุทธเจ้า เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้า ไม่กำหนดว่าจะเป็นอะไร เช่น พระแท่นวัชรอาสน์ที่เจดีย์ศรีมหาโพธิ์ พุทธคยา พระพุทธรูป[๑๐]

---

[๙] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

[๑๐] พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ, **เจดีย์ในพระพุทธศาสนา** [Online], accessed 26 august 2004. Available from http://gds.mcu.ac.th/

จากที่ได้ทำการศึกษาค้นคว้า มีข้อสังเกตเกี่ยวกับความหมายของบริโภคเจดีย์ คือหลักฐานที่ค้นพบบางแห่งมีความหมายไม่ตรงกัน บางแห่งว่าหมายถึงสังเวชนียสถาน บางแห่งว่าหมายถึงเจดีย์ที่บรรจุพุทธบริขารของพระพุทธเจ้า เกี่ยวกับเรื่องนี้ในหนังสือตำนานพระพุทธเจดีย์ได้กล่าวไว้ว่าเกิดนิยมพุทธบริขารว่าเป็นบริโภคเจดีย์ อ้างที่ประดิษฐานพระพุทธบริขารไว้ ๑๐ แห่ง แต่ที่ประดิษฐานพระพุทธบริขาร ๑๐ แห่งนี้ น่าสงสัยว่าจะเป็นของเกิดสมมติกันขึ้นภายหลัง เมื่อพระพุทธกาลล่วงแล้วช้านาน[๑๑] จากหลักฐานที่กล่าวไว้ในหนังสือตำนานพระพุทธเจดีย์ จึงกล่าวได้ว่าบริโภคเจดีย์ที่หมายถึงเจดีย์ที่บรรจุพุทธบริขารนั้น อาจเป็นชื่อที่ใช้เรียกหรือเป็นความหมายที่เกิดขึ้นภายหลังก็ได้

กล่าวโดยสรุป สถูปกับเจดีย์มีความหมายแตกต่างกันคือสถูป หมายถึง เฉพาะสิ่งก่อสร้างในทางสถาปัตยกรรม แต่เจดีย์นั้นมีความหมายกว้างกว่าสถูป คือไม่ได้หมายถึงเฉพาะสิ่งก่อสร้างในทางสถาปัตยกรรมเท่านั้น แต่คำว่า เจดีย์ ยังมีความหมาย รวมถึงวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่ควรแก่การสักการบูชาทุกอย่าง เช่น พระพุทธรูป วิหาร ต้นโพธิ์

เจดีย์ที่มีความหมายตรงกับสถูป ก็คือ เจดีย์ประเภทธาตุเจดีย์ ซึ่งมีลักษณะเป็นสิ่งก่อสร้างในทางสถาปัตยกรรมเหมือนกับสถูป ดังนั้นสถูปกับเจดีย์ที่เป็นธาตุเจดีย์จึงใช้เรียกแทนกันได้

๒.๑.๒ ความสำคัญของสถูปเจดีย์

สถูปเจดีย์แต่เดิมนั้นสร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เมื่อพระสงฆ์สาวกเดินทางไปประกาศศาสนา ณ ที่ใด หากนำพระบรมสารีริกธาตุไปด้วยก็จะนำพระบรมสารีริกธาตุไปบรรจุในสถูปเจดีย์ที่ก่อไว้ เพื่อให้คนเคารพบูชาเป็นหลักยึดเหนี่ยวของจิตใจในประเทศนั้น ๆ[๑๒] ต่อมาภายหลังพระบรมสารีริกธาตุเป็นสิ่งที่หาได้ยาก วัตถุประสงค์ในการสร้างสถูปเจดีย์จึงเปลี่ยนไป คือไม่ได้สร้างเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุเท่านั้น แต่สร้างขึ้นเพื่ออุทิศแด่องค์พระพุทธเจ้าและเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้า ดังนั้นความสำคัญของสถูปเจดีย์จึงมีประเด็นต่าง ๆ ที่จะกล่าวถึงดังนี้

---

[๑๑]สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, หน้า ๑๗.

[๑๒]น. ณ ปากน้ำ, **สถูปเจดีย์ในประเทศไทย**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๖), หน้า ๔.

๒.๑.๒.๑ สถูปเจดีย์เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

ก่อนที่พระผู้มีพระภาคจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระผู้มีพระภาคทรงตรัสถึงการสร้างสถูปว่า

> พวกเขาพึงปฏิบัติต่อสรีระของตถาคต เหมือนอย่างที่พวกเขาปฏิบัติต่อพระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิ พึงสร้างสถูปของตถาคตไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง ชนเหล่าใดจักยกระเบียบดอกไม้ ของหอม หรือจุรณ จักอภิวาท หรือจักทำจิตให้เลื่อมใสในสถูปนั้นการกระทำนั้นจักเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ชนเหล่านั้นตลอดกาลนาน[๑๓]

ด้วยเหตุนี้การสร้างสถูปเจดีย์จึงมีความสำคัญยิ่ง และทำให้กษัตริย์ทั้งแปดพระองค์จากแคว้นต่าง ๆ ทรงแย่งกันครอบครองพระบรมสารีริกธาตุ หลังจากพระผู้มีพระภาคเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว แต่โทณพราหมณ์ได้ห้ามปรามการแย่งชิงพระบรมสารีริกธาตุไว้ และตัดสินด้วยการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็นแปดส่วนเท่า ๆ กัน กษัตริย์ทั้งแปดพระองค์จึงนำพระบรมสารีริกธาตุกลับสู่บ้านเมืองของตนและบรรจุไว้ในสถูปตามเมืองต่าง ๆ ดังนี้

> พระราชาแห่งแคว้นมคธ พระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงราชคฤห์ พวกเจ้าลิจฉวีผู้ครองกรุงเวสาลี ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงเวสาลี พวกเจ้าศากยะชาวกบิลพัสดุ์ ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงกบิลพัสดุ์ พวกเจ้าถูลีผู้ครองกรุงอัลลกัปปะ ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงอัลลกัปปะ พวกเจ้าโกลิยะผู้ครองกรุงรามคาม ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงรามคาม พราหมณ์ผู้ครองกรุงเวฏฐทีปกะสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงเวฏฐทีปกะ พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินารา ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และทำการฉลองในกรุงกุสินารา แม้โทณพราหมณ์ก็สร้างพระสถูปบรรจุทะนานทองและทำการฉลอง พวกเจ้าโมริยะผู้ครองกรุงปิปผลิวัน ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระอังคารและทำการฉลองในกรุงปิปผลิวัน[๑๔]

---

[๑๓] ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๐๕/๑๕๒., ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๐๕/๑๒๕.

[๑๔] ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๓๙/๑๗๙., ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๓๙/๑๔๖.

ต่อมาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ประมาณปี พ.ศ. ๒๑๘ พระองค์ทรงรวบรวมพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าแล้วนำไปแจกจ่าย เพื่อบรรจุไว้ในสถูปเจดีย์ที่สร้างขึ้น ณ ที่ต่าง ๆ มากมายถึง ๘๔,๐๐๐ แห่งทั่วอินเดีย สถูปเจดีย์จำนวนมากที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุนั้นมีความสำคัญยิ่งต่อพุทธศาสนิกชน เพราะพระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุไว้ในสถูปเจดีย์นั้นเปรียบเหมือนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ารวมถึงพระธรรมของพระองค์ซึ่งจะเป็นเมล็ดพันธุ์ที่นำความมีชีวิตกลับมาสู่สิ่งก่อสร้าง คือ สถูปเจดีย์ เมื่อบรรจุสิ่งเหล่านี้ลงไปในธาตุครรภหรือองค์เรือนธาตุของสถูปเจดีย์ ก็ถือว่าเป็นการชุบชีวิตให้กับหินหรือวัสดุในการก่อสร้างทันที[๑๕] นอกจากนี้พุทธศาสนิกชนยังเชื่อว่า การมีจิตศรัทธาบูชาองค์สถูปเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุจะนำมาซึ่งความสุขแก่ชนเหล่านั้น ตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ในมหาปรินิพพานสูตร[๑๖]

๒.๑.๒.๒ สถูปเจดีย์เป็นสังเวชนียสถาน

ในมหาปรินิพพานสูตร พระพุทธเจ้าทรงกำหนดสถานที่ ๔ แห่ง เป็นสังเวชนียสถานเมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว ได้แก่ สถานที่ ประสูติ ตรัสรู้ แสดงพระปฐมเทศนา ปรินิพพาน พระองค์ตรัสแก่พระอานนท์ว่า

> อานนท์ สังเวชนียสถาน ๔ แห่งนี้เป็นสถานที่ (เป็นศูนย์รวม) ที่กุลบุตร ผู้มีศรัทธาควรไปดู สังเวชนียสถาน ๔ แห่ง อะไรบ้าง คือ
>
> ๑. สังเวชนียสถานที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู ด้วยระลึกว่า ‘ตถาคตประสูติ ในที่นี้’
>
> ๒. สังเวชนียสถานที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู ด้วยระลึกว่า ‘ตถาคตได้ตรัสรู้ อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้’
>
> ๓. สังเวชนียสถานที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู ด้วยระลึกว่า ‘ตถาคตทรงประกาศธรรมจักรอันยอดเยี่ยมในที่นี้’.
>
> ๔. สังเวชนียสถานที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู ด้วยระลึกว่า ‘ตถาคตได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน ด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุในที่นี้’[๑๗]

---

[๑๕] เอเดรียน สนอดกราส, **สัญลักษณ์แห่งพระสถูป**,(กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๓๓๕.

[๑๖] ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๓๙/๑๗๙., ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๓๙/๑๔๖.

[๑๗] ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๐๒/๑๕๐ - ๑๕๑.,ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๐๒/๑๒๓.

นอกจากนี้พระพุทธเจ้ายังตรัสกับพระอานนท์ว่า ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งจาริกไปยังเจดีย์ จักมีจิตเลื่อมใสตายไป ชนเหล่านั้นทั้งหมดหลังจากตายไปแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ [๑๘] สังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่งนี้ ใช้เป็นที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว ดังนั้นจึงมีการสร้างสถูปเจดีย์ขึ้นสี่แห่ง คือที่ลุมพินีวัน อันเป็นสถานที่ประสูติ ที่พุทธคยา อันเป็นสถานที่ตรัสรู้ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน อันเป็นสถานที่ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงปฐมเทศนา และที่เมืองกุสินารา อันเป็นสถานที่ที่พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน นอกจากนี้ยังมีสถานที่อีก ๔ แห่ง สำหรับชาวพุทธผู้จาริกแสวงบุญ คือ สถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปาฏิหาริย์ ๔ ประการ คือ สถานที่ที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ณ เมืองสังกัสสะ สถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงทำมหายมกปาฏิหาริย์ ณ เมืองสาวัตถี สถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงทรมานช้างนาฬาคีรี ณ เมืองราชคฤห์ สถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงทรมานพระยาวานร ณ เมืองเวสาลี [๑๙]

๒.๑.๒.๓ สถูปเจดีย์เป็นเครื่องอุทิศทางศาสนา

การสร้างและบูชาสถูปเจดีย์เป็นรูปแบบหนึ่งของการทำบุญทำกุศล ดังเช่นในอดีตชาติของพระมหากัสสปเถระ ท่านได้สร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุและได้ทำการบูชาด้วยจิตที่เลื่อมใสทุกวัน ผลแห่งบุญนั้นทำให้ท่านได้เกิดอยู่ในหมู่มนุษย์และเทวดาเป็นอันมาก จนถึงชาติสุดท้ายนี้ท่านได้เกิดในตระกูลพราหมณ์ออกบวชจนได้บรรลุอรหันต์ ดังข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ดังนี้

(๑) พระมหากัสสปเถระ

พระมหากัสสปเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า ประชาชนพากันทำการบูชาพระผู้มีพระภาค ผู้ศาสดาพระนามว่าปทุมุตตระ ผู้เจริญที่สุดในโลก ผู้คงที่ ในเมื่อพระองค์ผู้ทรงเป็นที่พึ่งของสัตว์โลก ได้เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว หมู่ชนมีจิตร่าเริง บันเทิงเบิกบาน ทำการบูชา เมื่อหมู่ชนนั้นเกิดความสังเวช แต่ข้าพเจ้าเกิดความปิติยินดี[๒๐]

---

[๑๘] ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๐๒/๑๕๑., ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๐๒/๑๒๔.

[๑๙] สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, หน้า ๑๖.

[๒๐] ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๓๙๘ – ๓๙๙/๖๒., ขุ.อป.(บาลี) ๓๒/๓๙๘-๓๙๙/๔๘.

ข้าพเจ้าได้เชิญญาติมิตรมาประชุมกันแล้วได้กล่าวคำนี้ว่า พระผู้มีพระภาคผู้มีความเพียรมากได้ปรินิพพานแล้ว ขอเชิญพวกเรามาทำการบูชาเถิด

ญาติมิตรของข้าพเจ้าเหล่านั้นรับคำแล้ว ก็ทำให้ข้าพเจ้าเกิดความร่าเริงเป็นอย่างยิ่งว่า พวกเราจักทำการสั่งสมบุญ ในพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นที่พึ่งของสัตว์โลก

ข้าพเจ้าได้ช่วยกันสร้างอัคฆิยเจดีย์ เป็นเจดีย์ที่สร้างอย่างดี สูง ๑๐๐ ศอก กว้าง ๑๕๐ ศอก เป็นดังวิมานสูงเสียดฟ้า สั่งสมบุญไว้แล้ว

ข้าพเจ้าครั้นสร้างอัคฆิยเจดีย์ ซึ่งงดงามด้วยแนวแห่งต้นตาล ไว้ใกล้สถานที่ที่ทำการบูชาเจดีย์นั้นแล้ว ทำจิตของตนให้เลื่อมใส บูชาเจดีย์อันสูงสุด[๒๑]

พระเจดีย์นั้นรุ่งเรืองอยู่ (ด้วยรัตนะทั้ง ๗) ดุจกองไฟลุกโพลงอยู่ ส่องสว่างทั่วทั้ง ๔ ทิศ ดุจต้นพญาไม้สาละออกดอกบานสะพรั่ง และดุจสายรุ้งในอากาศ

ข้าพเจ้าทำจิตให้เลื่อมใสในห้องบรรจุพระบรมสารีริกธาตุนั้น สร้างกุศลเป็นอันมากแล้ว ระลึกถึงบุพกรรมแล้ว จึงไปเกิดยังสวรรค์ชั้นไตรทิพย์[๒๒]

ในอดีตชาติของพระปัจจุปัฏฐานสัญญกเถระ ท่านเกิดเป็นยักษ์ ได้สร้างสถูปเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ของพระพุทธเจ้าพระนามว่าอัตถทัสสี เพราะผลแห่งกรรมนั้น ท่านได้เกิดเป็นมนุษย์และเทวดาจนถึงชาติสุดท้ายท่านได้บรรลุอรหันต์ ดังข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ดังนี้

(๒) พระปัจจุปัฏฐานสัญญกเถระ

พระปัจจุปัฏฐานสัญญกเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า

เมื่อพระสุคตพระนามว่าอัตถทัสสี เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ครั้งนั้น ข้าพเจ้าได้เกิดยังกำเนิดยักษ์และได้รับยศตามลำดับ

(ข้าพเจ้าคิดว่า) ยศที่เราได้แล้ว เป็นของได้ยากหนอ เป็นของที่รุ่งเรืองยาก เกิดขึ้นได้ยาก เมื่อโภคะของเรามีอยู่ พระสุคต ผู้มีพระจักษุก็เสด็จดับขันธปรินิพพานเสียแล้ว[๒๓]

---

[๒๑] ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๔๐๐ – ๔๐๓/๖๒., ขุ.อป.(บาลี) ๓๒/๔๐๐ - ๔๐๓/๔๘.

[๒๒] ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๔๐๔ – ๔๐๕/๖๓., ขุ.อป.(บาลี) ๓๒/๔๐๔ - ๔๐๕/๔๙.

[๒๓] ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๗๒ – ๗๓/๒๗๒ – ๒๗๓., ขุ.อป.(บาลี) ๓๒/๗๒-๗๓/๒๐๙ - ๒๑๐.

สาวกนามว่าสาคร รู้ความดำริของข้าพเจ้าแล้ว ท่านประสงค์จะช่วยเหลือข้าพเจ้า จึงมายังสำนักของข้าพเจ้า

ท่านกล่าวว่า ท่านจะเศร้าโศกไปทำไมหนอ อย่ากลัวเลย ท่านจงประพฤติธรรมเถิด ท่านผู้มีปัญญาดี พระพุทธเจ้าทรงประทานวิชชาสมบัติแก่ชนทั้งปวงเนือง ๆ ว่า[๒๔]

หากผู้ใด พึงบูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นผู้นำสัตว์โลก ยังดำรงพระชนม์อยู่ก็ดี พึงบูชาพระธาตุแม้ประมาณเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาดของพระพุทธเจ้า แม้เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วก็ดี

เมื่อจิตที่เลื่อมใสของผู้นั้นเสมอกัน บุญก็มีผลมากเสมอกัน เพราะฉะนั้น ท่านจงสร้างสถูปบูชาพระธาตุของพระชินเจ้าเถิด

ข้าพเจ้าได้ฟังคำพูดของท่านสาครแล้วได้สร้างพุทธสถูป บำรุงพระสถูปชั้นเลิศของพระมุนีอยู่ ๕ ปี

ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมแห่งเทวดาและมนุษย์ ผู้เจริญที่สุดในโลก ทรงองอาจกว่านรชน ด้วยผลกรรมนั้น ข้าพระองค์จึงเสวยสมบัติ ได้บรรลุพระอรหัตตผลแล้ว[๒๕]

ผู้ใดสร้างสถูปเจดีย์อุทิศแด่พระศาสนา และบูชาสถูปเจดีย์นั้นด้วยจิตใจที่เลื่อมใส ผลแห่งบุญที่ได้กระทำนั้น จะนำมาซึ่งประโยชน์และความสุขแก่ผู้นั้น การสร้างสถูปเจดีย์อุทิศแด่พระศาสนา ไม่เพียงแต่เป็นการสร้างบุญกุศลให้กับตนเอง แต่ยังเป็นการเผื่อแผ่บุญกุศลให้กับผู้อื่นด้วยเพราะเมื่อผู้อื่นได้กระทำการสักการบูชาสถูปเจดีย์ ผู้นั้นก็จะได้รับบุญกุศลด้วย การสร้างสถูปเจดีย์อุทิศแด่พระศาสนาจึงเป็นการสืบต่อพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง

[๒๔] ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๗๔ – ๗๕/๒๗๒ – ๒๗๓., ขุ.อป.(บาลี) ๓๒/๗๔-๗๕/๒๐๙ - ๒๑๐.

[๒๕] ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๗๖ – ๗๙/๒๗๓., ขุ.อป.(บาลี) ๓๒/๗๖ – ๗๙/๒๑๐.

๒.๒ ประเพณีการสร้างเจดีย์ในประเทศอินเดีย

๒.๒.๑ การสร้างเจดีย์ในสมัยพุทธกาล

ประเพณีการสร้างสถูปเจดีย์นั้น นิยมสร้างกันมาตั้งแต่สมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ เช่น เมื่อคราวที่พระสารีบุตรผู้เป็นอัครสาวกเบื้องขวาของพระพุทธเจ้านิพพาน พระพุทธเจ้าทรงโปรดให้สร้างเจดีย์ไว้ เพื่อให้พุทธบริษัทได้ทำการสักการะ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ และ พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรคว่า

> ก็สมัยนั้น ท่านพระธรรมเสนาบดีสารีบุตรรู้ว่าตนจะสิ้นอายุ จึงคิดว่า เราจักให้ค่าเลี้ยงดูแก่นางสารีพราหมณีผู้เป็นมารดาของเรา แล้วจึงจักปรินิพพาน แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า และขออนุญาตปรินิพพาน ได้แสดงปาฏิหาริย์ครั้งใหญ่ตามพระพุทธบัญชา สรรเสริญพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยบทสรรเสริญพันบท แล้วมุ่งหน้าไปจนพ้นทัศนวิสัย แต่ยังไม่หลีกไปกลับมาถวายบังคมอีก ห้อมล้อมด้วยภิกษุสงฆ์ออกจากวิหาร ให้โอวาทแก่ภิกษุสงฆ์ แล้วปลอบท่านพระอานนท์ ให้บริษัท ๔ กลับไปถึงนาลกคามโดยลำดับ ให้มารดาตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล รุ่งเช้าก็ปรินิพพานที่ห้องที่ท่านเกิดนั่นเอง เมื่อพระสารีบุตรปรินิพพานแล้วทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลายต่างทำสักการะศพ ล่วงไปถึง ๗ วัน พากันก่อเจดีย์สูงร้อยศอกด้วยกฤษณาและไม้จันทน์[๒๖]

> ครั้นแสงอรุณปรากฏ พระเถระยังมหาปฐพีให้เลื่อนลั่น แล้วปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ เทพดาและมนุษย์เป็นอันมากพากันกระทำสักการะในสถานที่ปรินิพพาน ท่านพระจุนทะถือบาตรและจีวร และผ้าห่อพระธาตุไปยังพระเชตวัน พาพระอานนท์เถระเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงถือผ้ากรองน้ำห่อพระธาตุกล่าวคุณของพระเถระด้วยคาถา ๕๐๐ คาถา โปรดให้สร้างพระธาตุเจดีย์ [๒๗]

---

[๒๖] ขุ.วิ.อ.(ไทย) ๒/๒๙๙. (ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย)

[๒๗] ที.ม.อ.(ไทย) ๒/๓๘๗ – ๓๘๘.(ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย)

และเมื่อคราวที่พระพาหิยะ พระผู้มีตำแหน่งเอตทัคคะด้านบรรลุธรรมได้เร็วนิพพาน พระพุทธเจ้าก็ทรงรับสั่งให้พระสงฆ์ช่วยกันฌาปนกิจสรีระ แล้วนำอัฐิไปบรรจุไว้ในเจดีย์เพื่อให้พุทธบริษัทได้ทำการสักการะ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต ว่า

> พาหิยะนั้น ถึงที่สุดกิจของตนแล้ว ทูลขอบรรพชากะพระผู้มีพระภาคเจ้า แสวงหาบาตรจีวร เพราะยังมีบาตรจีวรไม่ครบ กำลังดึงชิ้นผ้าทั้งหลายจากกองขยะ ลำดับนั้น อมนุษย์ผู้มีเวรกันมาแต่ก่อน เข้าสิงร่างของแม่โคลูกอ่อนตัวหนึ่ง ทำให้ท่านเสียชีวิต พระศาสดาเสด็จออกจากกรุงสาวัตถี ทอดพระเนตรเห็นพาหิยะล้มอยู่ที่กองขยะระหว่างทาง ตรัสบอกเหล่าภิกษุว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงช่วยกันยกร่างพาหิยะ แล้วให้นำไปทำฌาปนกิจโปรดให้สร้างเจดีย์ ไว้ ณ ทางใหญ่ ๔ แพร่ง[๒๘]

ความจริงประเพณีการสร้างสถูปเจดีย์ นี้มีมาก่อนสมัยพุทธกาล เกี่ยวกับเรื่องนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงวินิจฉัยไว้ว่า สถูปเจดีย์นั้นมีประเพณีสร้างสำหรับบรรจุอัฐิธาตุมาก่อนพุทธกาล ไม่เฉพาะสำหรับบรรจุอัฐิธาตุของพระเจ้าจักรพรรดิเท่านั้น สถูปเจดีย์ที่สร้างบรรจุอัฐิธาตุบุคคลอื่น ๆ ก็มี เช่นพวกเดียรถีย์นิครนถ์ ก็สร้างสถูปเจดีย์บรรจุอัฐิธาตุของศาสดาจารย์เป็นทำนองเดียวกัน[๒๙]

สถูปเจดีย์นั้นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประเภทหนึ่งในหลายประเภท ที่คนอินเดียโบราณนิยมสร้าง โดยเฉพาะกลุ่มคนที่อยู่ในเชื้อชาติเดียวกันกับพระพุทธเจ้า สันนิษฐานว่าคนกลุ่มศากยะอาจเป็นกลุ่มเดียวกันกับพวกอารยันที่อพยพลงจากตอนเหนือของอินเดีย แต่ต่อมาไม่เห็นด้วยกับระบบสังคมวัฒนธรรมที่อารยันส่วนใหญ่ถือปฏิบัติ โดยเฉพาะการแบ่งชนชั้นทางสังคมออกเป็นวรรณะ กลุ่มนี้จึงแยกตัวออกมาเรียกชื่อว่า ศากยะ และสร้างวัฒนธรรมประเพณีแบบใหม่ขึ้นมาถือปฏิบัติในกลุ่มของตนเอง เมื่อญาติเสียชีวิตก็นิยมเผาศพและเก็บกระดูกไว้บูชา โดยสร้างที่เก็บซึ่งถ้ามีขนาดใหญ่โตก็เรียกว่าสถูป[๓๐]

---

[๒๘]องฺ.เอกก.อ.(ไทย) ๑/๔๓๔.(ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย)

[๒๙]สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, หน้า ๕ - ๖.

[๓๐]พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ, **เจดีย์ในพระพุทธศาสนา** [Online], accessed 26 august 2004. Available from http://gds.mcu.ac.th/

สถูปเจดีย์นั้นเดิมมิใช่สัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นตามความเชื่อในทางศาสนา แต่เป็นสถานที่ที่สร้างขึ้นเพื่อให้มหาชนได้สักการะบูชาระลึกถึงผู้ตาย ซึ่งเป็นรูปแบบของสิ่งก่อสร้างที่สัมพันธ์กับการฝังศพ โดยเฉพาะการฝังอัฐิธาตุ ซึ่งได้มีการใช้มาแล้วก่อนพุทธกาล เป็นความคิดที่ประกอบพิธีให้วิญญาณบริสุทธิ์ พิธีนี้จะจัดทำเฉพาะแก่บุคคลสำคัญเท่านั้น เพราะพราหมณ์เองที่เรียกว่าสันยาสี เมื่อตายไปก็จะไม่ฝัง แต่จะโยนศพลงแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์คือแม่น้ำคงคา ศพของพวกพราหมณ์หรือฮินดูที่จะต้องเผานั้น คือ ตายด้วยโรคฝีดาษ พวกอารยันรุ่นแรกๆ ที่อพยพเข้าไปอยู่ในอินเดียแล้วเสียชีวิตก็จะมีการเผาศพก่อนแล้วนำอัฐิมาฝัง และทำเครื่องหมายไว้บนหลุมด้วยแท่นบูชา ต่อมาก็ได้พัฒนาที่ฝังศพออกเป็นสถูป ที่เป็นเนินดินอยู่เหนือพื้นดิน แล้วใช้อิฐก่อรอบกันดินทลาย การฝังแต่อัฐินั้นเพื่อเป็นการรักษาความสะอาดของพื้นดินในบริเวณที่มีภูมิอากาศร้อนชื้น ถ้าฝังศพโดยไม่เผาแล้วอาจเกิดโรคระบาดได้[๓๑]

๒.๒.๒ การสร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า

๒.๒.๒.๑ พุทธดำรัสเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อพระบรมศพ และการสร้างสถูป

ในมหาปรินิพพานสูตร ได้กล่าวถึงพุทธดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อพระบรมศพและการสร้างพระสถูปว่า

ท่านพระอานนท์ทูลถามว่า "พวกเขาพึงปฏิบัติต่อพระสรีระของพระตถาคตอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "พึงปฏิบัติต่อสรีระของตถาคตเหมือนอย่างที่พวกเขาปฏิบัติต่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดินั่นแหละ"

ท่านพระอานนท์ทูลถามว่า "พวกเขาปฏิบัติต่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า" [๓๒]

---

[๓๑] กรมศิลปากร, **วิวัฒนาการพุทธสถานไทย**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊พ จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๕๕.

[๓๒] ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๐๕/๑๕๒., ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๐๕/๑๒๕.

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า พวกพวกเขาใช้ผ้าใหม่ห่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิ เสร็จแล้วจึงห่อด้วยสำลีบริสุทธิ์ แล้วจึงห่อด้วยผ้าใหม่อีกชั้นหนึ่ง ทำโดยวิธีนี้จนห่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้าและสำลีได้ ๑,๐๐๐ ชั้น แล้วอัญเชิญพระบรมศพลงในรางเหล็กเต็มด้วยน้ำมัน ใช้รางเหล็กอีกอันหนึ่งครอบแล้ว ทำจิตกาธานด้วยไม้หอมล้วน แล้วถวายพระเพลิงพระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิ สร้างสถูปของพระเจ้าจักรพรรดิไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง อานนท์ พวกเขาปฏิบัติต่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิ อย่างนี้แล

พวกเขาพึงปฏิบัติต่อสรีระของตถาคต เหมือนอย่างที่พวกเขาปฏิบัติต่อพระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิ พึงสร้างสถูปของตถาคตไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง ชนเหล่าใดจักยกระเบียบดอกไม้ ของหอม หรือจุรณ จักอภิวาท หรือจักทำจิตให้เลื่อมใสในสถูปนั้นการกระทำนั้นจักเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ชนเหล่านั้นตลอดกาลนาน[๓๓]

จากหลักฐานที่ปรากฏในมหาปรินิพพานสูตร แสดงให้เห็นว่าการสร้างสถูปเจดีย์ในพระพุทธศาสนาเป็นพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้าโดยตรง และนอกจากนี้ พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงบุคคล ๔ จำพวก หรือที่เรียกว่า ถูปารหบุคคล คือ ๑. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒. พระปัจเจกพุทธเจ้า ๓. พระสาวกของพระตถาคต ๔. พระเจ้าจักรพรรดิ[๓๔] ซึ่งบุคคลทั้ง ๔ จำพวกนี้คือบุคคลที่ควรสร้างสถูปเจดีย์ถวาย

๒.๒.๒.๒ การถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ

ในมหาปรินิพพานสูตร ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระไว้ดังนี้

สมัยนั้น ประมุขเจ้ามัลละ ๔ องค์ ทรงสนานพระเศียรแล้วทรงพระภูษาใหม่ ด้วยตั้งพระทัยว่า "พวกเราจะจุดไฟที่จิตกาธานของพระผู้มีพระภาค " แต่ไม่อาจจุดไฟให้ติดได้

ลำดับนั้น พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงสินาราตรัสถามท่านพระอนุรุทธะว่า "ท่านอนุรุทธะ อะไรหนอแลเป็นเหตุ อะไรเป็นปัจจัย ที่ทำให้ประมุขเจ้ามัลละ ๔ องค์นี้ ผู้ทรงสนาน[๓๕]

[๓๓]ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๐๕/๑๕๒., ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๐๕/๑๒๕.

[๓๔]ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๐๖/๑๕๓., ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๐๖/๑๒๕.

[๓๕]ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๓๓/๑๗๕., ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๓๓/๑๔๒.

พระเศียรแล้วทรงพระภูษาใหม่ด้วยตั้งพระทัยว่า 'พวกเราจะจุดไฟที่จิตกาธานของพระผู้มีพระภาค' แต่ไม่อาจจุดไฟให้ติดได้เล่า"

ท่านพระอนุรุทธะถวายพระพรว่า "วาเสฏฐะทั้งหลาย พวกเทวดามีความประสงค์อีกอย่างหนึ่ง"

พวกเจ้ามัลละตรัสถามว่า "พวกเทวดามีความประสงค์อย่างไรพระคุณเจ้า"

ท่านพระอนุรุทธะถวายพระพรว่า "พวกเทวดามีความประสงค์ว่า ท่านพระมหากัสสปะพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูปเดินทางไกลจากกรุงปาวามายังกรุงกุสินารา จิตกาธานของพระผู้มีพระภาคเจ้าจะยังไม่ลุกโพลง ตราบเท่าที่ท่านพระมหากัสสปะยังไม่ได้ถวายอภิวาทพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า"

พวกเจ้ามัลละตรัสว่า "ขอให้เป็นไปตามความประสงค์ของพวกเทวดาเถิดพระคุณเจ้า"[๓๖]

ต่อมา ท่านพระมหากัสสปะเข้าไปยังมกุฏพันธนเจดีย์[๓๗]ของพวกเจ้ามัลละในกรุงกุสินารา ถึงจิตกาธานของพระผู้มีพระภาค ห่มจีวรเฉวียงบ่าประนมมือกระทำประทักษิณจิตกาธาน ๓ รอบ เปิดผ้าคลุมทางพระบาท ถวายอภิวาทพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า แม้ภิกษุ ๕๐๐ รูป เหล่านั้นก็ห่มจีวรเฉวียงบ่าประนมมือทำประทักษิณจิตกาธาน ๓ รอบ ถวายอภิวาทพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า เมื่อท่านพระมหากัสสปะและภิกษุ ๕๐๐ รูป ถวายอภิวาทเสร็จ จิตกาธานของพระผู้มีพระภาคได้ติดไฟลุกโพลงขึ้นเอง[๓๘]

เมื่อพระเพลิงไหม้พระสรีระของผู้มีพระภาค พระอวัยวะ คือ พระฉวี (ผิวนอก) พระจัมมะ(หนัง) พระมังสา(เนื้อ) พระนหารู(เอ็น) หรือพระลสิกา (ไขข้อหรือไขกระดูก) ไม่ปรากฏเถ้าไม่ปรากฏเขม่าเลย คงเหลืออยู่แต่พระสรีระเท่านั้นเปรียบเหมือนเมื่อไฟไหม้เนยใสและน้ำมัน ก็ไม่ปรากฏเถ้า ไม่ปรากฏเขม่า ฉันใดเมื่อพระเพลิงไหม้พระสรีระของพระผู้มีพระภาค พระอวัยวะ คือ พระฉวี พระจัมมะ พระมังสา พระนหารูหรือพระลสิกา[๓๙]

---

[๓๖]ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๓๓/๑๗๕., ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๓๓/๑๔๒.

[๓๗]มกุฏพันธนเจดีย์ เป็นชื่อเรียกศาลามงคล ซึ่งเป็นสถานที่ประดับเครื่องทรงพระวรกายของพวกเจ้ามัลละในพระราชพิธีราชาภิเษก ที่เรียกว่า เจดีย์ เพราะเป็นสถานที่ควรเคารพยำเกรง

[๓๘]ที.ม.(ไทย) ๑๐/ ๒๓๔/๑๗๕., ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๓๔/๑๔๓.

[๓๙]ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๓๕/๑๗๖., ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๓๕/๑๔๓.

ไม่ปรากฏเถ้า ไม่ปรากฏเขม่า คงเหลืออยู่แต่พระสรีระ[๔๐] เท่านั้น ฉันนั้นเหมือนกัน และบรรดาผ้า ๕๐๐ คู่นั้น มีเพียง ๒ ผืนเท่านั้นที่ถูกไฟไหม้ คือ ผืนในสุดกับผืนนอกสุด ก็เมื่อพระเพลิงไหม้พระสรีระของพระผู้มีพระภาคแล้ว แลท่อน้ำไหลหลั่งมาจากอากาศดับจิตกาธานของของผู้มีพระภาค น้ำพุ่งขึ้นจากไม้สาละดับจิตกาธานของพระผู้มีพระภาค พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราดับจิตกาธานของพระผู้มีพระภาคด้วยน้ำหอมล้วน ๆ ต่อจากนั้น เจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราได้จัดกำลังพลหอกไว้รอบสัณฐาคารล้อมด้วยกำแพงธนู(ป้องกันพระบรมสารีริกธาตุของผู้มีพระภาค)แล้วสักการะ เคารพ นบนอบ บูชาพระสรีระของพระผู้มีพระภาคด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี ระเบียบดอกไม้และของหอมตลอด ๗ วัน[๔๑]

ส่วนในพระคัมภีร์ถูปวงศ์ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ระหว่างการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระไว้ดังนี้

ครั้งนั้น พระมหากัสสปเถระกำลังเดินทาง จากเมืองปาวาสู่เมืองกุสินารากับพระภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ องค์ และในครั้งนั้น พวกเทวดาที่ได้เกิดในสวรรค์เพราะมีใจเลื่อมใสต่อพระเถระไม่เห็นพระเถระในที่ประชุมเพลิงนั้น ก็พากันนึกดูว่า พระเถระของเราอยู่ที่ไหน เมื่อได้เห็นพระเถระกำลังเดินทางมา จึงอธิษฐานว่า เมื่อพระเถระของเรายังไม่ได้ถวายบังคมพระบรมศพ ขออย่าให้ไฟติดเชิงตะกอนเลย

ลำดับนั้น กษัตริย์ชั้นมัลลปาโมกข์ที่ทรงอาบน้ำชำระร่างกายและทรงเครื่องนุ่งห่มล้วนแต่ใหม่ ๆ ก็พร้อมกันถือคบเพลิงองค์ละคู่ เข้าไปจุดเชิงตะกอนไม้จันทน์อันสูงได้ ๑๒๐ ศอก คราวละ ๘ องค์บ้าง ๑๖ องค์บ้าง ๓๒ องค์บ้างทั้ง พัดด้วยพัดใบตาลก็ไม่อาจให้ไฟติดได้ จึงถามพระอนุรุทธเถระถึงเหตุที่ไฟไม่ติดเชิงตะกอน เมื่อได้ทราบว่าเป็นความประสงค์ของพวกเทวดา แล้วจึงกล่าวกันว่า ท่านว่าพระมหากัสสปเถระกับพระภิกษุ ๕๐๐ องค์ กำลังเดินทางมา ด้วยคิดจักถวายบังคมพระบาทของพระพุทธเจ้า เมื่อพระเถระยังมาไม่ถึงเชิงตะกอนก็ยังไม่ติดไฟ... [๔๒]

---

[๔๐]พระสรีระในที่นี้หมายถึงพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า

[๔๑]ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๓๕/๑๗๖., ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๓๕/๑๔๓.

[๔๒]พระวาจิสสรเถระ, **พระคัมภีร์ถูปวงศ์ ตำนานว่าด้วยการสร้างพระสถูปเจดีย์**, (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด นนทชัย, ๒๕๑๑), (ไทย) หน้า ๒๗ - ๒๘., (บาลี) หน้า ๑๕๘.

ต่อมา พระมหากัสสปเถระก็เดินทางมาถึงเมืองกุสินารา ไปที่มกุฏพันธนเจดีย์ตรงไปที่เชิงตะกอน... ก็อธิษฐานว่าขอให้พระบาททั้งคู่ของพระทศพล อันประดับด้วยลายกงจักรพันหนึ่งจงยื่นออกมาจากในผ้า ๕๐๐ คู่ซึ่งซับด้วยสำลีเป็นชั้น ๆ พ้นรางทองและเชิงตะกอนไม้จันทน์ มาตั้งอยู่บนศีรษะของข้าพเจ้าเถิด พอสิ้นอธิษฐานพระบาททั้งคู่ของพระพุทธเจ้าก็ยื่นจากผ้า ๕๐๐ คู่ พ้นรางทองและเชิงตะกอนไม้จันทน์ออกมาปรากฏเหมือนกับดวงจันทน์อันโผล่ออกมาจากกลีบเมฆ

พระเถระก็เหยียดมือทั้ง ๒ ข้างอันมีสีเหมือนดอกปทุมแดงที่กำลังแย้มบาน จับพระบาทสีทองคำลูบคลำไปถึงข้อพระบาทแล้วยกขึ้นทูลศีรษะของตน... กราบนมัสการตามความพอใจ เมื่อพระเถระและมหาชนกับพระภิกษุ ๕๐๐ องค์ถวายบังคมแล้ว พระบาททั้งคู่ของพระพุทธเจ้าอันมีพระฉวีวรรณเหมือนดังตกแต่งไว้ ก็หลุดจากมือของพระเถระ เข้าไปประดิษฐานอยู่ในที่เดิม... ลำดับนั้น เชิงตะกอนไม้จันทน์ก็มีไฟติดลุกโพลงขึ้นพร้อมกันทุกด้านด้วยอานุภาพเทวดา เวลาไฟไหม้พระบรมศพอยู่นั้น พระอวัยวะต่าง ๆ มีผิวหนังและเนื้อเป็นต้นได้ไหม้ไปหมด ไม่ปรากฏแม้แต่เถ้าและถ่าน เหลือแต่พระอัฐิธาตุ ซึ่งมีสีเหมือนดอกมะลิตูม เหมือนแก้วมุกดาที่เจียรไนแล้ว และเหมือนทองคำ...

เมื่อไฟไหม้พระบรมศพของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็มีสายน้ำขนาดเท่ากับปลายแขนบ้างเท่าแข้งบ้าง เท่าต้นตาลบ้าง ตกลงจากอากาศมาดับเชิงตะกอน... เมื่อไฟดับหมดแล้วเจ้ามัลละทั้งหลายก็โปรดให้ประพรมท้องพระโรงด้วยของหอม ๔ อย่าง... จัดกระบวนแห่เข้าไปในพระนคร อัญเชิญขึ้นไว้บนบัลลังก์แก้ว ๗ ประการ ประดิษฐานไว้ในท้องพระโรงแล้วกั้นเศวตฉัตรไว้เบื้องบน ครั้นแล้วจึงจัดพลหอกล้อมไว้ชั้นหนึ่ง ถัดออกไปจัดพวกพลช้างยืนเอากระพองจดกันเรียงรายล้อมไว้ ถัดนั้นไปเป็นพวกพลม้ายืนเอาคอจดกันเรียงรายล้อมไว้รอบด้าน ต่อนั้นไปเป็นพลรถเอาลิ่มสลักจดกันจอดเรียงรายล้อมไว้ ถัดนั้นไปเป็นพวกพลเดินเท้ายืนเอาแขนชิดกันเรียงรายล้อมรอบทุกด้าน ชั้นสุดท้ายจึงจัดให้พวกพลธนูยืนเอาปลายธนูจดกันเรียงรายล้อมไว้ พวกมัลลกษัตริย์ได้ทรงจัดการรักษาพระบรมธาตุโดยล้อมสถานที่ซึ่งมีเนื้อที่ได้หนึ่งพันโยชน์ไว้ ประหนึ่งว่าติดหน้าต่างเกราะไว้โดยรอบฉะนั้น เหตุไรจึงจัดการรักษาอย่างนี้ ที่จัดการรักษาอย่างนี้ก็เพราะว่าในสองสัปดาห์แรกพวกมัลลกษัตริย์มีแต่จัดที่ยืนที่นั่งถวายพระภิกษุสงฆ์ ตลอดถึงจัดของเคี้ยวของฉันถวาย[๔๓]

[๔๓]เรื่องเดียวกัน. (ไทย) หน้า ๒๘ - ๓๐., (บาลี) หน้า ๑๔๘ – ๑๕๐.

> ไม่มีโอกาสที่จะมีกีฬาสมโภช ครั้นถึงสัปดาห์ที่สามจึงทรงปรึกษากันว่า สัปดาห์นี้พวกเราจะเล่นกีฬาสมโภชอาจมีผู้ใดผู้หนึ่งรู้ว่าพวกเราประมาท แล้วจะมาขโมยพระบรมธาตุไปก็ได้ เพราะฉะนั้น พวกเราต้องจัดการรักษาให้แข็งแรงเสียก่อนจึงมีการเล่นกีฬา ฉะนั้น พวกมัลลกษัตริย์จึงได้จัดการรักษาอย่างนั้น[๔๔]

การถวายพระเพลิงพุทธสรีระของพระพุทธเจ้านั้นเป็นพิธีใหญ่ มีผู้ที่เข้าร่วมพิธีมากมาย ทั้งพระภิกษุสงฆ์ กษัตริย์พร้อมทั้งบริวาร รวมถึงเทวดาทั้งหลายด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเลื่อมใสศรัทธาต่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นอกจากนี้การจัดกำลังพลเพื่อทำการอารักขาพระบรมสารีริกธาตุป้องกันขโมย ก็แสดงให้เห็นว่าพระบรมสารีริกธาตุมีความสำคัญยิ่ง ไม่ว่าผู้ใดก็อยากได้พระบรมสารีริกธาตุไปครอบครองเพื่อทำการสักการะบูชา

๒.๒.๒.๓ การแบ่งพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า

ในมหาปรินิพพานสูตร ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหลังจากการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระเสร็จสิ้นแล้ว ดังนี้

> พระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร... พวกเจ้าลิจฉวีผู้ครองกรุงเวสาลี... พวกเจ้าศากยะชาวกบิลพัสดุ์... พวกเจ้าถูลีผู้ครองกรุงอัลลกัปปะ... พวกเจ้าโกลิยะผู้ครองกรุงรามคาม... พราหมณ์ผู้ครองกรุงเวฏฐทีปกะ... พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงปาวา ได้ทรงสดับว่า พระผู้มีพระภาคปรินิพพานในกรุงกุสินารา จึงทรงส่งทูตไปถึงพวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราว่า "แม้พระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์ แม้พวกเราก็เป็นกษัตริย์ จึงควรจะได้รับส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุบ้าง จะได้สร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลอง"[๔๕]

---

[๔๔] เรื่องเดียวกัน. (ไทย) หน้า ๓๐., (บาลี) หน้า ๑๕๑.

[๔๕] ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๓๖ /๑๗๗ - ๑๗๘., ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๓๖ /๑๔๔ –๑๔๕.

เมื่อทูตจากเมืองต่าง ๆ กราบทูลอย่างนี้ พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงสินาราได้ตรัสตอบกับหมู่คณะทูตเหล่านั้นดังนี้ว่า "พระผู้มีพระภาคปรินิพพานในเขตบ้านเมืองของเรา พวกเราจะไม่ให้ส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ"

เมื่อพวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงสินาราได้ตรัสอย่างนี้ โทณพราหมณ์ได้กล่าวกับหมู่คณะทูตเหล่านั้นดังนี้ว่า

"ท่านผู้เจริญทั้งหลายโปรดฟังคำชี้แจงของข้าพเจ้าหน่อยหนึ่งเถิดพระพุทธเจ้าของพวกเราทรงถือหลักขันติธรรม ไม่ควรที่จะประหัตประหารกัน เพราะส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าผู้เป็นอุดมบุคคล

ขอให้ทุกฝ่ายพร้อมใจกันแบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วน พระสถูปจะได้แพร่กระจายไปยังทิศต่าง ๆ มีประชาชนจำนวนมากผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้มีพระจักษุ"

หมู่คณะทูตเหล่านั้นตอบว่า "ท่านพราหมณ์ ถ้าเช่นนั้น ท่านนั่นแหละ จงแบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วนเท่า ๆ กันให้เรียบร้อย"

โทณพราหมณ์รับคำแล้ว แบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วนเท่า ๆ กันให้เรียบร้อยแล้ว จึงได้กล่าวกับหมู่คณะทูตเหล่านั้นดังนี้ว่า "ท่านผู้เจริญทั้งหลายโปรดให้ทะนานนี้แก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะสร้างพระสถูปบรรจุทะนาน (ตุมพะ) และทำการฉลอง" พวกเขาจึงได้มอบทะนานให้โทณพราหมณ์[๔๖]

ส่วนในพระคัมภีร์ถูปวงศ์ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหลังจากการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระเสร็จสิ้นแล้ว ดังนี้

ครั้งนั้น พระเจ้าอชาตศัตรูกษัตริย์มคธรัฐก็ได้ทรงทราบว่าพระพุทธเจ้าปรินิพพานที่เมืองกุสินารา... จึงทรงส่งทูตและพระราชสาส์นไปถึงพวกมัลลกษัตริย์ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นกษัตริย์ ถึงเราก็เป็นกษัตริย์ เราควรได้ส่วนแบ่งพระบรมธาตุ เพื่อจักได้ไปสร้างพระสถูปบรรจุไว้และจักได้มีการฉลอง ครั้นพระเจ้าอชาตศัตรูทรงส่งทูตและพระราชสาส์นไปแล้ว จึงทรงดำริว่าถ้าเขาแบ่งให้ก็จักเป็นการดี ถ้าเขาไม่แบ่งให้เราก็จักนำมาด้วยอุบายให้ได้ แล้วจึงทรงยกพลทั้ง ๔ เหล่าเสด็จตามไป[๔๗]

---

[๔๖]ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๓๖ – ๒๓๘/๑๗๘., ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๓๖ – ๒๓๘/๑๔๕ –๑๔๖.

[๔๗]พระวาจิสสรเถระ, **พระคัมภีร์ถูปวงศ์ ตำนานว่าด้วยการสร้างพระสถูปเจดีย์**, (ไทย) หน้า ๓๐ - ๓๒., (บาลี) หน้า ๑๕๑ – ๑๕๒.

ส่วนพวกกษัตริย์ลิจฉวีเมืองเวสาลี กษัตริย์ศากยะแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ โมลิยกษัตริย์เมืองอัลลกัปปะ โกลิยพราหมณ์แห่งรามคาม และพราหมณ์เมืองเวฏฐทีปกะ และมัลลกษัตริย์เมืองปาวา ต่างก็ส่งทูตและยกพล ๔ เหล่า เสด็จออกไปเช่นเดียวกันกับพระเจ้าอชาตศัตรู... ครั้นมาถึงแล้วก็ล้อมเมืองกุสินาราไว้และส่งสาส์นเข้าไปแจ้งว่า จะแบ่งพระบรมธาตุให้พวกเราหรือว่าจะสู้รบกัน

พวกมัลลกษัตริย์ได้ตอบออกไปว่า... พวกเราจักไม่ยอมแบ่งให้เป็นอันขาด... เวลานั้นโทณพราหมณ์ได้ทราบเรื่องวิวาทของกษัตริย์เหล่านั้น แล้วคิดว่ากษัตริย์เหล่านี้เกิดวิวาทกันในที่ปรินิพพานของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นการไม่เหมาะไม่ควร การทะเลาะกันทำนองนี้ไม่น่าจะมีเลย เราจะต้องระงับเสีย ครั้นแล้วโทณพราหมณ์จึงไปยืนอยู่ในที่สูงร้องห้ามถึง ๒ ครั้ง... ลำดับนั้น กษัตริย์ทั้งปวงจึงตรัสตอบว่า ถ้าอย่างนั้น ขอให้ท่านพราหมณ์แบ่งพระสรีรธาตุออกเป็น ๘ ส่วนเท่า ๆ กัน โทณพราหมณ์ก็ทูลรับจัดการตามพระราชประสงค์โดยแบ่งพระสรีรธาตุออกให้เท่าๆ กัน... ในเวลานั้น ฝ่ายโทณพราหมณ์เมื่อรู้ว่ากษัตริย์เหล่านั้นทรงเผลอไป ก็หยิบเอาพระเขี้ยวแก้วเบื้องขวาขึ้นซ่อนไว้ในผ้าโพกศีรษะของตน แล้วจึงแบ่งพระธาตุออกเป็น ๘ ส่วนเท่า ๆ กัน พระบรมธาตุทั้งสิ้นนั้นตวงด้วยทะนานปกติได้ ๑๖ ทะนาน กษัตริย์ทั้ง ๘ พระนครจึงได้นครละ ๒ ทะนาน

ขณะที่โทณพราหมณ์แบ่งพระบรมธาตุอยู่นั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงเล็งดูด้วยทิพยเนตรว่าพระเขี้ยวแก้วเบื้องขวาของพระพุทธเจ้าอันเป็นปัจจัยแห่งการแสดงสัจจะ ๔ เพื่อตัดความสงสัยของมนุษย์โลกพร้อมทั้งเทวโลกนั้น ใครได้ไปหนอ ก็ทรงเห็นว่าโทณพราหมณ์ได้ไป จึงทรงดำริว่าโทณพราหมณ์จักไม่อาจทำสักการะให้สมแก่พระเขี้ยวแก้วได้ เราจะรับพระเขี้ยวแก้วไป ครั้นแล้วจึงทรงหยิบเอาพระเขี้ยวแก้วจากผ้าโพกศีรษะของโทณพราหมณ์อัญเชิญไปบรรจุในผอบทองคำ แล้วนำขึ้นสวรรค์ประดิษฐานไว้ที่พระจุฬามณีเจดีย์ ฝ่ายโทณพราหมณ์ ครั้นแบ่งพระบรมธาตุแล้ว เมื่อไม่เห็นพระเขี้ยวแก้วก็ไม่อาจถามว่าใครขโมยพระเขี้ยวแก้วไป เพราะคิดเห็นว่า จะมีผู้โทษว่าท่านเป็นผู้แบ่งพระบรมธาตุไม่ใช่หรือท่านไม่รู้ตั้งแต่แรกแล้วหรือว่าตัวเองก็ต้องการพระบรมธาตุเหมือนกัน เมื่อคิดเห็นอย่างนี้ก็ไม่อาจออกปากขอส่วนแบ่งพระบรมธาตุ โทณพราหมณ์จึงคิดว่า อันทะนานทองตวงพระบรมธาตุนี้ก็เหมือนกันกับพระบรมธาตุ เราจะนำทะนานทองที่ใช้ตวงพระบรมธาตุนี้ไปสร้างพระสถูปบรรจุไว้ [๔๘]

---

[๔๘] เรื่องเดียวกัน. (ไทย) หน้า ๓๒ - ๓๖., (บาลี) หน้า ๑๕๑ - ๑๕๕.

จากหลักฐานที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ข้อความที่กล่าวถึงเหตุการณ์ต่างๆ ในการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ในพระไตรปิฎก มหาปรินิพพานสูตร มีความแตกต่างกับข้อความในพระคัมภีร์ถูปวงศ์ กล่าวคือในพระคัมภีร์ถูปวงศ์มีรายละเอียดของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้ามากกว่า และกล่าวอ้างไปทางเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ เช่นตอนที่ ท้าวสักกะจอมเทพ ทรงหยิบเอาพระเขี้ยวแก้วจากผ้าโพกศีรษะของโทณพราหมณ์อัญเชิญไปบรรจุในผอบทองคำ แล้วนำขึ้นสวรรค์ประดิษฐานไว้ที่พระจุฬามณีเจดีย์

๒.๒.๒.๔ การบูชาพระบรมสารีริกธาตุและการสร้างสถูป

ในมหาปรินิพพานสูตร ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น หลังจากการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุเสร็จสิ้นแล้ว ดังนี้

> เวลานั้น พระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงราชคฤห์ พวกเจ้าลิจฉวีผู้ครองกรุงเวสาลีทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงเวสาลี พวกเจ้าศากยะชาวกบิลพัสดุ์ ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงกบิลพัสดุ์ พวกเจ้าถูลีผู้ครองกรุงอัลลกัปปะ ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงอัลลกัปปะ พวกเจ้าโกลิยะผู้ครองกรุงรามคาม ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงรามคาม พราหมณ์ผู้ครองกรุงเวฏฐทีปกะ สร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงเวฏฐทีปกะ พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงปาวา ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงปาวา พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินารา ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงกุสินาราแม้โทณพราหมณ์ก็สร้างพระสถูปบรรจุทะนานและทำการฉลอง พวกเจ้าโมริยะผู้ครองกรุงปิปผลิวัน ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระอังคารและทำการฉลองในกรุงปิปผลิวัน
>
> รวมเป็นพระสถูปที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ๘ แห่ง พระสถูปที่บรรจุทะนานเป็นแห่งที่ ๙ และพระสถูปที่บรรจุพระอังคารเป็นแห่งที่ ๑๐ การแบ่งพระบรมสารีริกธาตุและการสร้างพระสถูปเคยมีมาแล้วอย่างนี้[๔๙]

---

[๔๙]ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๓๙/๑๗๙ - ๑๘๐., ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๓๙๑/๑๔๖.

ส่วนในพระคัมภีร์ถูปวงศ์ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหลังจากทำการบูชาพระบรมสารีริกธาตุและการสร้างสถูปไว้ดังนี้

เมื่อพระสถูปทั้งหลายประดิษฐานอยู่ในที่ต่าง ๆ อย่างนี้แล้ว ต่อมา พระมหากัสสปเถระเล็งเห็นว่าจะมีอันตรายแก่พระบรมธาตุ จึงเข้าไปถวายพระพรต่อ พระเจ้าอชาตศัตรูว่า มหาราชเจ้าควรจะบรรจุพระบรมธาตุซ่อนไว้จึงจะพ้นอันตราย พระเจ้าอชาตศัตรูก็ตรัสว่า ที่พระคุณเจ้าว่านั้นดีแล้ว การจัดการบรรจุพระบรมธาตุซ่อนไว้นี้ขอให้เป็นหน้าที่ของโยม แต่ว่าพระบรมธาตุนอกจากส่วนของโยมนี้ โยมจะเก็บมารวมได้อย่างไร พระเถระถวายพระพรตอบว่า มหาบพิตร การรวมพระบรมธาตุมาไม่ใช่หน้าที่ของมหาบพิตร เป็นหน้าที่ของอาตมภาพ ถ้าอย่างนั้นก็ดีแล้วพระคุณเจ้า ขอให้พระคุณเจ้าไปรวบรวมพระบรมธาตุมาเถิด โยมจักจัดการฝังบรรจุไว้ พระเถระก็ไปนำพระบรมธาตุในที่ต่าง ๆ มา... พระเจ้าอชาตศัตรูก็โปรดให้ขุดตรงที่พระมหากัสสปเถระอธิษฐานไว้...เมื่อโปรดให้ขุดที่นั้นลึกลงไปถึง ๘๐ศอก แล้วให้เอาแผ่นโลหะปูข้างล่าง แล้วให้สร้างเรือนทองแดงโตเท่าเรือนพระเจดีย์ในถูปารามขึ้นในที่นั้น ครั้นแล้วจึงโปรดให้สร้างกล่องและพระสถูปด้วยไม้จันทน์เหลืองเป็นต้นอย่างละ ๘ อัน

ครั้นแล้วจึงบรรจุพระบรมธาตุไว้ในกล่องไม้จันทน์เหลือง แล้วเอากล่องไม้จันทน์เหลืองนั้นใส่ลงไว้ในกล่องไม้จันทน์เหลืองอีก แล้วเอากล่องไม้จันทน์เหลืองนั้นใส่ลงไปในกล่องไม้จันทน์เหลืองอื่นอีก ทำอย่างนี้ไปถึง ๘ ชั้น รวมเป็นกล่องไม้จันทน์เหลืองกล่องเดียว แล้วเอากล่องไม้จันทน์เหลืองทั้ง ๘ นั้นใส่ลงไปในพระสถูปไม้จันทน์เหลือง ๘ ชั้น แล้วเอาพระสถูปไม้จันทน์เหลือง ๘ ชั้น นั้นใส่ลงไปในกล่องไม้จันทน์แดง ๘ ชั้น เอากล่องไม้จันทน์แดง ๘ ชั้นใส่ลงไปในพระสถูปไม้จันทน์แดง ๘ ชั้น แล้วเอาพระสถูปไม้จันทน์แดง ๘ ชั้นใส่ลงไปในกล่องงา ๘ ชั้น เอากล่องงา ๘ ชั้นใส่ลงไปในพระสถูปงา ๘ ชั้น เอาพระสถูปงา ๘ ชั้นใส่ลงไปในกล่องแก้ว ๘ ชั้น เอากล่องแก้ว ๘ ชั้น ใส่ลงไปในพระสถูปแก้ว ๘ ชั้น เอาพระสถูปแก้ว ๘ ชั้นใส่ลงไปในกล่องทองคำ ๘ ชั้น เอากล่องทองคำ ๘ ชั้นใส่ลงไปในพระสถูปทองคำ ๘ ชั้น เอาพระสถูปทองคำ ๘ ชั้น ใส่ลงไปในกล่องเงิน ๘ ชั้น เอากล่องเงิน ๘ ชั้นใส่ลงไปในพระสถูปเงิน ๘ ชั้น เอาพระสถูปเงิน ๘ ชั้นใส่ลงไปในกล่องแก้วมณี ๘ ชั้น[๕๐]

[๕๐]พระวาจิสสรเถระ, **พระคัมภีร์ถูปวงศ์ ตำนานว่าด้วยการสร้างพระสถูปเจดีย์**, (ไทย) หน้า ๓๘ - ๓๙., (บาลี) หน้า ๑๕๗ – ๑๕๘.

เอากล่องแก้วมณี ๘ ชั้นใส่ลงไปในพระสถูปมณี ๘ ชั้น เอาพระสถูปมณี ๘ ชั้นใส่ลงไปในกล่องแก้วแดง ๘ ชั้น เอากล่องแก้วแดง ๘ ชั้นใส่ลงไปในพระสถูปแก้วแดง ๘ ชั้น เอาพระสถูปแก้วแดง ๘ ชั้นใส่ลงไปในกล่องแก้วลาย ๘ ชั้น เอากล่องแก้วลาย ๘ ชั้นใส่ลงไปในพระสถูปแก้วลาย ๘ ชั้น เอาพระสถูปแก้วลาย ๘ ชั้นใส่ลงไปในกล่องแก้วผลึก ๘ ชั้น เอากล่องแก้วผลึก ๘ ชั้น ใส่ลงไปในพระสถูปแก้วผลึก ๘ ชั้น ซ้อนกันลงไปเป็นชั้น ๆ ดังนี้ พระเจดีย์แก้วผลึกอันอยู่บนสิ่งทั้งปวง มีขนาดเท่ากับพระเจดีย์ในถูปาราม

บนพระเจดีย์แก้วผลึกนั้น โปรดให้สร้างเรือนแก้วล้วน บนนั้นขึ้นมาเป็นเรือนทองคำ เรือนเงิน เรือนทองแดง เป็นชั้น ๆ ขึ้นไป...

ลำดับนั้น พระมหากัสสปเถระจึงอธิษฐานว่า ดอกไม้ทั้งหลายจงอย่ารู้เหี่ยว กลิ่นหอมทั้งหลายจงอย่าหาย ประทีปทั้งหลายจงอย่ารู้ดับ แล้วให้จารึกอักษรลงที่แผ่นทองคำไว้ว่า ในข้างหน้าโน้น เมื่อใดปิยทาสกุมารได้เสวยราชย์ เป็นพระเจ้าอโศกธรรมราชา เมื่อนั้นพระองค์จักกระทำพระบรมธาตุเหล่านี้ให้แพร่หลาย[๕๑]

ในพระคัมภีร์ถูปวงศ์ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหลังจากกระทำการบูชาพระบรมสารีริกธาตุและการสร้างสถูปทั้ง ๘ แห่งเสร็จสิ้นลง ซึ่งเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นว่า พระบรมสารีริกธาตุมีความสำคัญยิ่งในการประกาศพระศาสนา นับตั้งแต่สมัยของพระเจ้าอชาตศัตรู พระมหากัสสปะได้มองเห็นเหตุการณ์ในอนาคตว่าจะมีอันตรายแก่พระบรมสารีริกธาตุ จึงได้รวบรวมพระบรมสารีริกธาตุมา และให้พระเจ้าอชาตศัตรูบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ในกล่องหลายชั้นแล้วฝังไว้ใต้ดิน เพื่อรอคอยเวลาที่พระเจ้าอโศกมหาราชผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาจะได้กระทำการบูชา และแจกจ่ายพระบรมสารีริกธาตุไปทั่วแผ่นดิน เพื่อเป็นการประกาศพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

จากหลักฐานที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การสร้างสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุนั้นเป็นพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้าโดยตรง ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสกับพระอานนท์เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อพระสรีระหลังจากปรินิพพาน และให้สร้างสถูปไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง โดยมีหลักฐานปรากฏในพระไตรปิฎกชัดเจน นอกจากนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสเกี่ยวกับสังเวชนียสถาน ๔ แห่ง ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดูเพื่อระลึกถึงพระพุทธองค์ หลังจากพระพุทธองค์ดับขันธปรินิพพานแล้ว

---

[๕๑] เรื่องเดียวกัน. (ไทย) หน้า ๓๙ – ๔๐., (บาลี) หน้า ๑๕๘ – ๑๕๙.

เกี่ยวกับเรื่องนี้ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงวิเคราะห์ไว้ว่าตามหลักฐานที่ปรากฏดูเหมือนพวกพุทธบริษัทในสมัยเมื่อแรกล่วงพุทธกาล จะนับถือสังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่งยิ่งกว่าพระธาตุเจดีย์ ทั้งนี้คงเป็นเพราะพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ถ้าใครใคร่จะเห็นพระพุทธองค์เมื่อเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วก็ให้ไปปลงธรรมสังเวช ที่แห่งหนึ่งแห่งใดใน ๔ แห่งนั้น[๕๒]

๒.๒.๓ การสร้างเจดีย์ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช

พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงเป็นโอรสของพระเจ้าพินทุสาร ในโมริยราชวงศ์แห่งแคว้นมคธ หลังจากที่ได้ราชาภิเษกแล้ว ๘ ปี พระเจ้าอโศกได้ยกกองทัพไปตีแคว้นกลิงคะ เพื่อจะขยายอาณาเขตลงไปทางใต้ การทำสงครามครั้งนี้ทำให้ประชาชนล้มตายเป็นจำนวนมาก ทำให้พระองค์ทรงมีความสำนึก สลดพระทัย[๕๓] หลังจากที่ทรงยกกองทัพกลับจากแคว้นกลิงคะแล้วพระองค์ทรงเบื่อหน่ายในการทำสงคราม มีพระทัยฝักใฝ่ในศาสนา ได้เสด็จไปทรงธรรมในสำนักของอาจารย์ต่าง ๆ ซึ่งในสมัยนั้นที่แคว้นมคธมีอาจารย์สอนลัทธิธรรมอยู่ ๔ ลัทธิ คือ ธรรมในพระพุทธศาสนา ธรรมในทางไสยศาสตร์ ธรรมของพวกอาชีวก และธรรมของพวกเดียรถีย์หรือที่เรียกว่าพวกไชนะ พระองค์ทรงเห็นว่า ธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นธรรมที่ประเสริฐยิ่งกว่าธรรมของลัทธิอื่นๆ จึงได้ทรงประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก ยกเอาธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นหลักปกครองราชอาณาจักร แต่ก็มิได้ทรงเบียดเบียนศาสนาอื่น[๕๔]

แต่คัมภีร์มหาวงศ์ ได้กล่าวถึงเหตุที่พระเจ้าอโศกทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาไว้ว่าวันหนึ่งพระองค์ประทับอยู่ ณ สิงหบัญชร ได้ทอดพระเนตรเห็นพระนิโครธสามเณร เดินผ่านมาด้วยกิริยาท่าทางสำรวม ทำให้พระองค์ทรงพอพระทัย จึงได้รับสั่งให้เข้าเฝ้าในพระราชวังทรงถวายภัตตาหารแด่สามเณร หลังจากนั้นนิโครธสามเณรได้แสดงพระธรรมเทศนาถวาย ทำให้พระเจ้าอโศกพร้อมด้วยข้าราชบริพารเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมน์[๕๕]

---

[๕๒] สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, หน้า ๑๔.

[๕๓] พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **จารึกอโศก**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง,๒๕๒๗), หน้า๕๖.

[๕๔] พระอุดรคณาธิการ, **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), หน้า ๓๖๖ – ๓๖๗.

[๕๕] Wilhelm Geiger, **The mahavamsa**, (New delhi : Nice Printing Prees, 1993), pp. 29 - 32.

ในพระคัมภีร์ถูปวงศ์ได้กล่าวถึงเหตุที่พระเจ้าอโศกทรงสร้างเจดีย์ไว้ ๘๔,๐๐๐ แห่งว่า วันหนึ่งพระองค์ถวายทานแล้วประทับนั่งท่ามกลางพระภิกษุสงฆ์๖๐,๐๐๐รูป พระองค์ได้ตรัสถามพระภิกษุสงฆ์ว่า พระคุณเจ้าทั้งหลาย ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้มีอยู่เท่าไร พระภิกษุสงฆ์ถวายพระพรว่ามีอยู่ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เมื่อพระเจ้าอโศกได้ทรงสดับดังนั้น พระองค์จึงทรงดำริสร้างเจดีย์ขึ้น ๘๔,๐๐๐ แห่ง เท่ากับจำนวนพระธรรมขันธ์

นอกจากนี้ พระคัมภีร์ถูปวงศ์ยังกล่าวถึงการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุไปประดิษฐานไว้ในเจดีย์ว่า หลังจากสร้างพระเจดีย์ ๘๔,๐๐๐ แห่งเสร็จแล้ว แต่ยังไม่มีพระบรมสารีริกธาตุบรรจุไว้ในเจดีย์ พระเจ้าอโศกจึงสั่งให้รื้อเจดีย์ในกรุงราชคฤห์ กรุงเวสาลี กรุงกบิลพัสดุ์ กรุงอัลลกัปปะ กรุงปาวา กรุงกุสินารา และให้รื้อเจดีย์ค้นหาทุก ๆ เมือง แต่ก็ไม่พบพระบรมสารีริกธาตุ พระองค์จึงรับสั่งให้บูรณะพระเจดีย์เหล่านั้นให้ดีดังเดิม แล้วรับสั่งให้ประชุมบริษัท ๔ มีพระเถระรูปหนึ่งอยู่ในที่ประชุมนั้นถวายพระพรว่า เมื่ออาตมาภาพยังเด็กได้พบสถูปศิลาองค์หนึ่งอยู่ในพุ่มไม้ พระเจ้าอโศกจึงเสด็จไปที่พุ่มไม้นั้น รับสั่งให้ถางพุ่มไม้ออกและขุดลงไปใต้สถูปศิลา เมื่อพบพระบรมสารีริกธาตุแล้ว พระองค์ทรงรับสั่งให้บูรณะพระสถูปศิลาไว้ดังเดิม พร้อมทั้งให้เหลือพระบรมสารีริกธาตุไว้ส่วนหนึ่งเพื่อบรรจุไว้ในที่เดิม พระเจ้าอโศกได้ทรงรวบรวมพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้ามาแบ่งไปประดิษฐานไว้ในสถูปเจดีย์ ทั้ง ๘๔,๐๐๐ แห่ง[๕๖]

การที่พระเจ้าอโศกทรงรับสั่งให้สร้างเจดีย์ และรวบรวมพระบรมสารีริกธาตุมาแบ่งไปประดิษฐานไว้ในเจดีย์นั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงวินิจฉัยไว้ว่า ด้วยก่อนนั้นมาพุทธเจดีย์มีแต่พระบริโภคเจดีย์ที่พระพุทธเจ้าได้ประทานอนุญาตไว้ ๔ แห่ง กับพระธาตุเจดีย์ที่สร้างไว้ ณ เมืองต่าง ๆ ซึ่งได้พระบรมธาตุไปเมื่อแบ่งแจกครั้งแรกอีก ๘ แห่ง ครั้นพระเจ้าอโศกทรงบำรุงพระพุทธศาสนารุ่งเรืองนับถือกันแพร่หลายไปทั่ว ตลอดจนถึงต่างประเทศ ผู้อยู่ไกลจะไปกระทำสักการะบูชาถึงพุทธเจดีย์ก็ไม่สะดวก พระเจ้าอโศกจึงให้รวบรวมพระธาตุมาแบ่งใหม่เป็นส่วนละน้อย ๆ แล้วประทานไป ให้สร้างเจดีย์ประดิษฐานไว้ตามบรรดาเมืองที่มีผู้คนเลื่อมใสพระพุทธศาสนา ให้เป็นที่สักการบูชาประจำอยู่ในเมืองนั้น ๆ[๕๗]

---

[๕๖]พระวาจิสสรเถระ, **พระคัมภีร์ถูปวงศ์ ตำนานว่าด้วยการสร้างพระสถูปเจดีย์**, (ไทย) หน้า ๔๖ – ๔๘., (บาลี) ๑๖๔ – ๑๖๖.

[๕๗]สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, หน้า๒๗ - ๒๘.

อนึ่ง เจดีย์วัตถุของโบราณที่ขุดค้นพบในอินเดียปรากฏของที่สร้างครั้งพระเจ้าอโศกเป็นเก่าก่อนเพื่อน นักปราชญ์สันนิษฐานว่า เพราะเมื่อก่อนสมัยพระเจ้าอโศกชาวอินเดียชอบปลูกสร้างแต่ด้วยเครื่องไม้หรือของอย่างอื่นซึ่งไม่ทนทาน จึงเป็นอันตรายสูญไปเสียหมด การสร้างเจดีย์วัตถุด้วยศิลาเพิ่งเริ่มเกิดขึ้นเมื่อครั้งพระเจ้าอโศก ความข้อนี้พิเคราะห์ดูเห็นว่าน่าจะเป็นด้วยพระธาตุเจดีย์ ๘ แห่ง ของเดิมทรุดโทรมถึงสูญไปเสียบ้าง เมื่อพระเจ้าอโศกแจกพระบรมธาตุจึงให้สร้างสถูปเจดีย์ด้วยศิลา หรือก่อด้วยอิฐอย่างมั่นคง เพื่อจะให้อยู่ถาวรมิให้เป็นอันตรายเหมือนอย่างพระพุทธเจดีย์ของเดิม ลักษณะสถูปที่สร้างเมื่อครั้งพระเจ้าอโศกนั้นมักทำตัวสถูปกลม รูปทรงเหมือนขันน้ำหรือโอคว่ำข้างบนทำเป็นพุทธอาสน์สี่เหลี่ยม ตั้งไว้และมีฉัตรอย่างร่มปักบนนั้นเป็นยอด ใต้ตัวสถูปทำเป็นฐานรอง รอบฐานทำเป็นที่สำหรับเดินประทักษิณแล้วมีรั้วล้อมรอบภายนอกรั้วก็ทำด้วยศิลาแต่ยังทำเป็นเขื่อนเหมือนอย่างทำด้วยไม้ [๕๘]

๒.๒.๔ รูปแบบของเจดีย์ในประเทศอินเดีย

รูปแบบของเจดีย์ในประเทศอินเดียนั้น มีวิวัฒนาการมาจากเนินดินฝังศพหรือฝังอัฐิของผู้ตายในอินเดียสมัยโบราณ เจดีย์สมัยแรกสุดมีลักษณะเป็นเนินดินและก่ออิฐเตี้ย ๆ เป็นรูปวงกลมอยู่บนเนินดินนั้น[๕๙] ต่อมาได้มีการพัฒนารูปแบบของเจดีย์จากที่มีลักษณะเป็นเนินดินเตี้ย ๆ เป็นเจดีย์ที่มีฐานรองรับองค์เจดีย์ มีลวดลายที่เป็นสัญลักษณ์แห่งปรัชญาต่าง ๆ เพิ่มขึ้น มีร่มหรือฉัตรปักอยู่เหนือองค์เจดีย์ ตลอดจนการเพิ่มความสูงขององค์เจดีย์ ซึ่งในปัจจุบันมีเจดีย์ที่สำคัญปรากฏอยู่หลายแห่งที่ประเทศอินเดีย เช่น

๑) เจดีย์ที่ภารหุต อยู่ห่างจากเมืองอุจาหระไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ๖ ไมล์ สันนิษฐานว่าครั้งแรกเจดีย์แห่งนี้สร้างด้วยดิน และสร้างขึ้นก่อนสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ต่อมาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชได้ขยายเจดีย์ให้ใหญ่ขึ้นโดยใช้อิฐห่อหุ้มเจดีย์องค์เก่า แต่นักวิชาการชื่อ เพอร์ซี่ บราว์น มีความเห็นว่าวิธีการนี้ไม่พบหลักฐานยืนยัน จึงเป็นไปไม่ได้ที่เจดีย์จะถูกขยายให้ใหญ่ขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช[๖๐]

---

[๕๘]เรื่องเดียวกัน. หน้า๒๘ - ๒๙.

[๕๙]Longhurst, A.H.,**The Story of the Stupa**,(New Deli : New Printindia (P) Ltd,1997), p.13.

[๖๐](Km.)Sushila Pant, **The Origin And Development of Stupa Architecture in India**, (Varannasi : J.D. Bhattacharya for Bharata Manisha, 1976) , pp.114 – 115.

จากหลักฐานทางโบราณคดี คือ ขนาดของอิฐ ตัวหนังสือในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช และอักษรที่จารึกไว้ที่ภารหุต ทำให้สันนิษฐานได้ว่าเจดีย์ที่ภารหุตนี้ สร้างขึ้นเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๒[๖๑] จากการสำรวจเมื่อปี ค.ศ. ๑๘๗๓ ของนักวิชาการชื่อ คันนิงแฮม ได้ค้นพบเจดีย์ที่ภารหุตซึ่งอยู่ในสภาพพังพินาศ ปรากฏให้เห็นเพียงเนินราบขนาดใหญ่ ไม่มียอดเจดีย์และได้พบข้อความที่จารึกไว้ ๓ แห่ง คือ ๑ ที่เสาประตูทางเข้า ๒ ราวลูกกรงด้านล่าง ๓ บนทับหลังประตู[๖๒] และพบภาพจำลองของเจดีย์ ทำให้สันนิษฐานได้ว่าเจดีย์มีลักษณะเป็นรูปครึ่งหนึ่งของรูปทรงกลมขนาดใหญ่ มีสันผ่านศูนย์กลางประมาณ ๖๗ ฟุต ๑๘ นิ้วครึ่ง หรือประมาณ ๒๑ เมตร ฐานของเจดีย์มีลักษณะเป็นทรงกลมคล้ายรูปทรงของระฆัง รอบองค์เจดีย์มีราวลูกกรงล้อมรอบ ที่ระดับพื้นดินรอบองค์เจดีย์มีทางเดินโดยรอบกว้างประมาณ ๑๐ ฟุต ๔ นิ้ว หรือประมาณ ๓ เมตร และมีรั้วล้อมรอบอีกชั้นหนึ่ง[๖๓] มีประตูทางเข้าเจดีย์ทั้ง ๔ ทิศ ซึ่งสันนิษฐานว่ามีแนวคิดการออกแบบมาจากเครื่องหมาย สวัสดิกะ[๖๔] และอาจเป็นไปได้ว่าที่เหนือองค์เจดีย์จะมีหรรมิกาด้ามฉัตร และฉัตรชั้นเดียวปักอยู่ตรงกลางคล้ายกับเจดีย์ที่สาญจี แต่จากการขุดค้นไม่พบชิ้นส่วนหรือร่องรอยของหรรมิกา[๖๕]

๒) เจดีย์ที่ปิปราห์วะ ตั้งอยู่ที่เมืองกบิลพัสดุ์ ใกล้กับหมู่บ้านปิปราห์วะซึ่งเป็นเขตชายแดนระหว่างประเทศอินเดียกับเนปาล สันนิษฐานว่าเป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นก่อนสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช หรือเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑ – ๒ สภาพของเจดีย์ที่พบในปัจจุบันมีลักษณะเป็นรูปครึ่งหนึ่งของรูปทรงกลมขนาดใหญ่ หรือที่เรียกว่าทรงโอคว่ำ[๖๖] เจดีย์ก่อสร้างด้วยอิฐ โดยใช้อิฐขนาด ยาว ๑๖ นิ้ว กว้าง ๑๐ นิ้วครึ่ง หนา ๓ นิ้ว เจดีย์มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๑๖ ฟุต หรือประมาณ ๓๕ เมตร มีความสูงประมาณ ๒๑.๕ ฟุต หรือประมาณ ๖.๕ เมตร[๖๗]

---

[๖๑] **Ibid.**, p.115.

[๖๒] N.S.Ramaswami,**Indian Monument**, (New Deli : Abhinav Pablications, 1979), p.137.

[๖๓] (Km.)Sushila Pant, **TheOrigin And Development of Stupa Architecture in India**,pp.116-117.

[๖๔] **Ibid.**, p.120.

[๖๕] **Ibid.**, p.117.

[๖๖] โอ หมายถึง ภาชนะเครื่องเขินอย่างหนึ่งสำหรับใส่ของรูปคล้ายขัน ต่อมาได้อนุโลมเรียกขันเคลือบทรงสูงว่า ขันโอ

[๖๗] (Km.)Sushila Pant, **The Origin And Development of Stupa Architecture in India**, p.98.

ในปัจจุบันเจดีย์อยู่ในสภาพที่ชำรุด ทำให้ยากที่จะค้นคว้าว่าเจดีย์นั้นมีองค์ประกอบใดบ้างตั้งแต่เริ่มสร้าง อย่างไรก็ตามรูปทรงของเจดีย์ที่เหลืออยู่ทำให้สรุปได้ว่าเจดีย์มีลักษณะเป็นรูปครึ่งหนึ่งของรูปทรงกลมขนาดใหญ่[๖๘] ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับเจดีย์ที่สาญจี ต่อมาได้มีการขุดค้นเพื่อสำรวจเจดีย์ เจ้าหน้าที่ได้ขุดจากยอดเจดีย์ลงไปลึก ๑๐ ฟุต พบผอบศิลาทำด้วยหินสบู่ขนาดเล็ก ขุดลึกลงไปอีกพบผอบอีกหลายใบรูปร่างเหมือนกับผอบใบแรก และมีดินปนอยู่กับลูกปัดทองคำ เครื่องประดับและแก้ว เมื่อขุดลึกลงไปอีก ๑๘ ฟุต พบแผ่นศิลาใหญ่เป็นฝาหีบยาว ๔ ฟุต ๔ นิ้ว กว้าง ๒ ฟุต ๘ นิ้ว ภายในหีบมีผอบ ๒ ใบ ใบแรกมีขนาดสูง ๖ นิ้ว ใบที่ ๒ มีขนาดสูง ๗ นิ้ว บนฝาผอบใบเล็กมีคำจารึกเป็นอักษรพฺรหฺมีแปลความได้ว่า ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้านี้เป็นของสากยราชสุกิติกับพระภาตา พร้อมทั้งภคินีพระโอรสและพระชายาสร้างขึ้นอุทิศถวายไว้[๖๙]

๓) เจดีย์ที่สาญจี ตั้งอยู่ที่เมืองวิทิศา สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นครั้งแรกในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช หรือเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒ – ๓ แต่เดิมเป็นเจดีย์ที่สร้างด้วยดิน ต่อมาได้มีการบูรณะเพิ่มเติมในสมัยราชวงศ์ศุงคะหรือประมาณพุทธศตวรรษที่ ๓ – ๔ ในปัจจุบันเจดีย์ที่สาญจีอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ มีลักษณะเป็นรูปครึ่งหนึ่งของรูปทรงกลมขนาดใหญ่หรือที่เรียกว่าทรงโอคว่ำ สร้างด้วยอิฐ มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๒๐ ฟุต หรือประมาณ ๓๖ เมตร มีความสูง ๕๔ ฟุต หรือประมาณ ๑๖ เมตร เหนือองค์เจดีย์ขึ้นไปมีแท่นคล้ายกล่องหินมีฝาปิด ที่เรียกว่าหรรมิกา ตรงกลางหรรมิกาเป็นแท่งหินและมีร่มหรือฉัตรซ้อนกัน ๓ ชั้น แสดงให้เห็นถึงรูปแบบของเจดีย์ในสมัยแรก[๗๐] รอบฐานของเจดีย์มีรั้วหินที่เรียกว่า เวทิกา กั้นโดยรอบองค์เจดีย์ และมีรั้วหินกั้นรอบฐานเจดีย์อีก ๑ ชั้น มีซุ้มประตูทางเข้าเจดีย์สร้างด้วยหินขนาดใหญ่ทั้ง ๔ ทิศ ทุกประตูมีภาพแกะสลักอย่างงดงาม แต่ละประตูมีความสูง ๔๐ ฟุต หรือประมาณ ๑๓ เมตร[๗๑]

---

[๖๘] **Ibid.**, pp.98 – 99.

[๖๙] น.ณ ปากน้ำ,**ชมศิลปะในอินเดีย**,พิมพ์ครั้งที่ ๒,(กรุงเทพฯ : บริษัท ต้นอ้อ แกรมมี่ การพิมพ์ จำกัด,๒๕๔๐),หน้า ๒๒๘ - ๒๒๙.

[๗๐] (Km.)Sushila Pant, **The Origin And Development of Stupa Architecture in India**, pp. 101 - 105.

[๗๑] N.S.Ramaswami,**Indian Monument**, (New Deli : Abhinav Pablications, 1979), p.134.

ซึ่งสันนิษฐานว่าแต่เดิมรั้วรอบเจดีย์นั้นสร้างด้วยไม้ และจากการสำรวจขุดค้นไม่พบพระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุไว้ในเจดีย์ แต่สันนิษฐานว่าเป็นเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ยังพบเจดีย์อีก ๒ องค์ คือเจดีย์หมายเลข ๒ และเจดีย์หมายเลข ๓ มีลักษณะคล้ายกับเจดีย์องค์แรกแต่มีขนาดเล็กกว่า จากการสำรวจขุดค้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๔ ได้พบผอบบรรจุพระธาตุอยู่ในเจดีย์หมายเลข ๓ มีอักษรจารึกว่าเป็นพระธาตุของพระอัครสาวกทั้งสอง คือพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ[๗๒]

๔) เจดีย์ธรรมราชิกา ตั้งอยู่ที่เมืองตักกศิลา สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชหรือเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๙๓ เป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นในสมัยแรก ๆ ซึ่งสร้างขึ้นตามประเพณีนิยม สภาพของเจดีย์ที่พบในปัจจุบันมีลักษณะเป็นรูปครึ่งหนึ่งของรูปทรงกลมหรือรูปทรงโอคว่ำแต่อยู่ในสภาพที่ไม่สมบูรณ์ ลักษณะคล้ายกับเจดีย์ที่สาญจีและอมราวดี สันนิษฐานว่ารูปแบบของเจดีย์ที่สร้างขึ้นในตอนแรก มีลักษณะเป็นรูปครึ่งหนึ่งของรูปทรงกลมหรือรูปทรงโอคว่ำ มีหรรมิกาและมีร่มหรือฉัตรปักซ้อนกันหลายชั้น บริเวณรอบฐานของเจดีย์มีลานประทักษิณและราวลูกกรงหินที่เรียกว่าเวทิกาล้อมรอบลานประทักษิณ ซึ่งราวลูกกรงหินนี้สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในภายหลัง แต่เดิมอาจจะสร้างด้วยไม้ การบูรณะเพิ่มเติมในภายหลังนั้นไม่เพียงแต่ขยายรูปทรงของเจดีย์ให้ใหญ่ขึ้นเท่านั้น ได้มีการเพิ่มความสูงของเจดีย์ด้วย ส่วนการตกแต่งลวดลายที่เป็นศิลปะแบบพระพุทธศาสนามหายานนั้นไม่ปรากฏตั้งแต่แรกสร้าง แต่ได้มีการตกแต่งเพิ่มเติมขึ้นในภายหลัง ดังนั้นการสร้างเจดีย์ธรรมราชิกาตั้งแต่แรก จึงมีความสอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนานิกายหินยานมากกว่า[๗๓] ต่อมาได้มีการขุดค้นเจดีย์ พบพระบรมสารีริกธาตุบรรจุอยู่ในหีบหินอ่อนสีเขียว พระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุอยู่ภายในมีมุกด์และใบไม้ทองคำปะปนอยู่ด้วย หลวงจีนเฮี่ยนจังหรือพระถังซำจั๋งได้บันทึกไว้ว่าเจดีย์มีความสูงประมาณ ๑๐๐ ฟุต หรือประมาณ ๓๐ เมตร มีพระพุทธรูปอยู่ ๔ องค์ประดับตามทิศ แต่ปัจจุบันไม่ปรากฏให้เห็นเนื่องจากถูกทำลาย พระพุทธรูปทั้ง ๔ องค์ ที่หลวงจีนเฮี่ยนจังได้พรรณนาไว้นั้นอาจเป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในสมัยหลัง[๗๔]

---

[๗๒] พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ,**ของดีในอินเดีย**,พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : บริษัท สารมวลชน จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๑๘๗.

[๗๓] (Km.)Sushila Pant, The Origin And Development of Stupa Architecture in India, pp.139 - 141.

[๗๔] น.ณ ปากน้ำ,**ชมศิลปะในอินเดีย**, หน้า ๑๔๗ - ๑๔๘.

๕) เจดีย์อมราวดี ตั้งอยู่ทางฝั่งใต้ของแม่น้ำกฤษณา สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๘ ในสมัยโบราณบริเวณที่ตั้งเจดีย์แห่งนี้เป็นศูนย์กลางการค้าขายที่สำคัญ มีชื่อเสียงด้านศิลปะและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งพ่อค้าและกษัตริย์ได้บริจาคทรัพย์เพื่อสร้างเจดีย์อมราวดีที่มีขนาดสูงใหญ่ และมีภาพแกะสลักที่งดงาม[๗๕] ในปัจจุบันสภาพของเจดีย์เป็นเพียงเนินดินต่ำขนาดใหญ่ มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๒๗ เมตร มีความสูง ๗ เมตร[๗๖] โดยรอบเจดีย์พบแผ่นพื้นและรั้ว ที่อยู่ในสภาพปรักหักพัง ที่แผ่นหินประดับเจดีย์มีภาพแกะสลักเป็นรูปเจดีย์จำลอง จากภาพแกะสลักทำให้อนุมานได้ว่าเจดีย์อมราวดีมีลักษณะเป็นรูปครึ่งหนึ่งของรูปทรงกลมหรือที่เรียกว่าโอคว่ำ มีหรรมิกาตั้งอยู่บนองค์เจดีย์ ส่วนยอดเจดีย์มีร่มหรือฉัตรปักอยู่ตรงกลาง มีเสาหิน ๔ ต้น ตั้งอยู่ ๔ ทิศ รอบองค์เจดีย์ ล้อมรอบด้วยราวลูกกรงหินที่มีขนาดกว้างขวาง ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้คล้ายกับเจดีย์ที่สาญจี จากสภาพของเจดีย์ที่พังทลายส่งผลให้มีการโต้เถียงกันท่ามกลางนักวิชาการ เกี่ยวกับขนาดที่แน่นอนของเจดีย์อมราวดี[๗๗]

๖) ธรรมเมขสถูป ตั้งอยู่ที่เมืองสารนาถ นักวิชาการชื่อกุมารสวามี สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ แต่นักวิชาการบางท่านมีความเห็นว่าเจดีย์สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชหรือประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒ – ๓ แต่ในข้อเท็จจริงบนพื้นฐานของรูปทรง มิติการประดับตกแต่ง จึงเป็นไปได้ว่าเจดีย์ถูกสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ปัจจุบันเจดีย์อยู่ในสภาพที่ไม่สมบูรณ์ โดยมีลักษณะเป็นทรงกระบอก ฐานชั้นแรกสูง ๔๓ ฟุต หรือ ประมาณ ๑๔.๖ เมตร มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๙๓ ฟุต หรือประมาณ ๓๑.๖ เมตร เหนือขึ้นไปเป็นอิฐทรงระฆังคว่ำ สูง ๑๑๐ ฟุต หรือประมาณ ๓๗.๔ เมตร มีสภาพปรักหักพังไม่มียอด[๗๘] มีช่องใส่พระพุทธรูปทั้ง ๘ ทิศรอบองค์เจดีย์ สันนิษฐานว่าแต่เดิมมียอดแหลมทรงกรวย มีฉัตรซ้อนกันหลายชั้น ซึ่งลักษณะของธรรมเมขสถูปนี้ มีรูปทรงคล้ายกับระฆังคว่ำมากกว่าเจดีย์ที่เป็นรูปครึ่งหนึ่งของรูปทรงกลม หรือ ที่เรียกว่าโอคว่ำ อย่างเช่นที่ปิปราห์วะ สาญจี ธรรมราชิกา และอมราวดี

---

[๗๕](Km.)Sushila Pant, **The Origin And Development of Stupa Architecture in India**, p.123.

[๗๖]Robert Knox, **Amaravati Buddhist Sculpture from the Great Stupa**, (London : Adivision of British Museum Publications Ltd, 1992) , p.17.

[๗๗](Km.)Sushila Pant, **The Origin And Development of Stupa Architecture in India**, pp.124 - 125.

[๗๘]**Ibid.**, pp.143 – 145.

๒.๒.๕ แนวคิดการออกแบบเจดีย์ในประเทศอินเดีย

แนวคิดการออกแบบเจดีย์ในประเทศอินเดียนั้น สามารถแบ่งออกเป็น ๒ แนวทางคือ

๒.๒.๕.๑ แนวคิดการออกแบบเจดีย์ตามหลักพระพุทธศาสนา

ตามหลักฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ไม่ปรากฏเกี่ยวกับการกำหนดรูปทรงของเจดีย์ หลักฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกกล่าวเพียงว่า พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์ให้สร้างเจดีย์ของพระองค์ไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่งเพื่อทำการสักการะบูชา หลังจากพระองค์ปรินิพพานแล้ว[๗๙] ดังนั้นในทางพระพุทธศาสนาจึงไม่มีข้อกำหนดที่แน่นอนเกี่ยวกับรูปทรงของเจดีย์ แต่นักวิชาการเชื่อว่าเจดีย์มีวิวัฒนาการมาจากประเพณีการฝังศพหรือสถานที่ฝังศพ ที่มีลักษณะเป็นเนินดินของพวกอารยันที่แพร่หลายมาตั้งแต่ยุคโบราณของอินเดีย[๘๐] ซึ่งในยุคแรกเจดีย์มีลักษณะเป็นรูปครึ่งหนึ่งของรูปทรงกลม เรียบง่าย ไม่มีลวดลาย ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนามหายานกำเนิดขึ้นและพัฒนาเต็มรูปแบบในยุค พ.ศ. ๕๐๐ – ๑๐๐๐ [๘๑] เจดีย์ก็ได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบมหายาน ซึ่งเห็นได้ชัดจากเจดีย์อมราวดีที่สร้างขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๘ มีภาพแกะสลักพระพุทธรูปยืน มีสัตว์หลายชนิด เช่น สิงห์ ม้า ช้าง เป็นการรวมตัวของสัตว์ในศาสนาพราหมณ์ เท่ากับเป็นการข่มศาสนาพราหมณ์โดยตรง เพราะคติของพระพุทธศาสนามหายานในขณะนั้นต้องแข่งขันกับศาสนาพราหมณ์[๘๒] ภาพแกะสลักที่เป็นศิลปะแบบมหายานจึงต้องแสดงอานุภาพไม่แพ้เทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ เจดีย์บางแห่งในอินเดียเมื่อแรกสร้างเป็นศิลปะแบบหินยาน แต่ต่อมาได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์และตกแต่งให้เป็นศิลปะแบบมหายาน เช่น เจดีย์ธรรมราชิกา แต่เดิมเป็นเจดีย์ที่มีลักษณะเป็นรูปครึ่งหนึ่งของรูปทรงกลม สร้างขึ้นบนฐานเตี้ยไม่มีการตกแต่งลวดลายที่องค์เจดีย์

---

[๗๙] ที.ม.(ไทย) ๑๐ / ๒๐๕ /๑๕๒., ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๐๕/๑๒๕.

[๘๐] (Km.)Sushila Pant, **The Origin And Development of Stupa Architecture in India**, p.162.

[๘๑] พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ, **พระพุทธศาสนามหายานในอินเดีย**, (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓) ,หน้า ๑.

[๘๒] น. ณ ปากน้ำ, **ความเป็นมาของสถูปเจดีย์ในสยามประเทศ**, หน้า ๗ - ๘.

แต่ได้มีการตกแต่งเจดีย์ขึ้นในภายหลัง โดยมีการตกแต่งสายคาดที่เป็นเครื่องประดับบนองค์เจดีย์ ซึ่งพบชิ้นส่วนการตกแต่งนี้จากซากปรักหักพังของเจดีย์[๘๓] นอกจากนี้ยังมีการตีความเกี่ยวกับการสร้างเจดีย์ ๘๔,๐๐๐ แห่งในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชว่า เจดีย์ ๘๔,๐๐๐ แห่งเปรียบเหมือนกับตัวแทนของบทแต่ละบทหรือแต่ละส่วนของคำสอน เนื่องจากธรรมทั้งปวงต้องประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกัน ดังนั้นเจดีย์แต่ละแห่งจึงเป็นส่วนหนึ่งของพระธรรมและตัวพระธรรมทั้งหมดด้วย[๘๔]

๒.๒.๕.๒ แนวคิดการออกแบบเจดีย์ตามหลักศาสนาพราหมณ์

ศาสนาพราหมณ์เกิดขึ้นในประเทศอินเดียเมื่อประมาณ ๑๔๕๕ – ๙๕๗ ปี ก่อนพุทธศักราช ศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาที่สืบสายมาจากศาสนาดั้งเดิมของพวกอารยัน และเป็นศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดในอินเดีย เมื่อพวกอารยันได้อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งในอินเดียก็ทำให้ชาวพื้นเมืองเดิม คือพวกมิลักขะหรือทัสยุ หรือดราวิเดียนนับถือเทพเจ้าและประพฤติปฏิบัติตามประเพณีของพราหมณ์ ต่อมาพระพุทธศาสนาได้นำเอาลัทธิประเพณีที่นิยมแพร่หลายของพราหมณ์มาดัดแปลงแก้ไขไว้เพื่อวัตถุประสงค์ของตน ที่นับว่ามีชื่อมากก็คือ ลัทธิพราหมณ์เกี่ยวกับการสร้างเจดีย์[๘๕] ดังนั้นการสร้างเจดีย์ในพระพุทธศาสนาจึงมีศิลปะของพราหมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง นักวิชาการ ชื่อว่า อี .บี ฮาเวลล์ เชื่อว่าการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีแสดงให้เห็นว่าเจดีย์มีความเกี่ยวข้องกับประเพณีการฝังศพของพวกอารยัน เจดีย์เป็นหลุมฝังศพเป็นสุสานของกษัตริย์อารยัน[๘๖]

---

[๘๓] (Km.)Sushila Pant, **The Origin And Development of Stupa Architecture in India**, p.141.

[๘๔] เอเดรียน สนอดกราส, **สัญลักษณ์แห่งพระสถูป**, หน้า ๓๔๖.

[๘๕] จำนงค์ ทองประเสริฐ, **บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย ภาค ๑**, (พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๑๒) ,หน้า ๑๗๗.

[๘๖] (Km.)Sushila Pant, **The Origin And Development of Stupa Architecture in India**, p.162.

ซึ่งแนวคิดนี้คล้ายกับนักวิชาการชื่อ กุมารสวามี คือ ต้นแบบของเจดีย์มาจากประเพณีการฝังศพหรือสถานที่ฝังศพที่แพร่หลายมาตั้งแต่ยุคโบราณของอินเดีย อี.บี ฮาเวลล์เสนอแนะเพิ่มเติมว่าโครงสร้างของอิฐและหินที่แข็งแรงมั่นคง มีต้นแบบมาจากกระท่อมทรงรูปโดม ซึ่งทำจากไม้ไผ่หรือไม้ซี่ เจดีย์ในสมัยแรกสุดอาจเป็นของหัวหน้าพวกอารยัน กระท่อมเลียนแบบมาจากพิธีฝังศพในคัมภีร์พระเวทของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นสถานที่ที่พักอาศัยของวิญญาณผู้ตาย นักวิชาการชื่อ เจมส์ เฟอร์กูสัน ก็เห็นด้วยกับทฤษฎีนี้[๘๗]

องค์ประกอบหลักของเจดีย์ในอินเดีย ที่มักจะนำมาตีความหาความหมายนั้น มีอยู่ด้วยกัน ๓ ส่วน คือ

๑. องค์เจดีย์ มีลักษณะเป็นรูปครึ่งหนึ่งของรูปทรงกลม เช่น เจดีย์ที่สาญจี มีการตีความว่าองค์เจดีย์เปรียบได้กับไข่แห่งจักรวาล ในคัมภีร์วิษณุปุราณะของพราหมณ์ กล่าวว่าธาตุอันได้แก่อากาศะ เป็นต้น ได้รวมตัวกัน ทำให้ไข่หรืออัณฑะเกิดขึ้นมา ไข่นั้นลอยอยู่เหนือน้ำเหมือนฟองน้ำ และโตขึ้นโดยลำดับจนกลายเป็นฟองมหึมา เป็นที่สถิตอันสูงสุดของพระวิษณุที่อยู่ในรูปของพระพรหม ไข่ฟองนี้เกิดขึ้นจากวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่องของประกฤติ หลังจากตกอยู่ใต้อิทธิพลของพระวิษณุ และมีชื่อเรียกว่า หิรณฺยครฺภ พระวิษณุเจ้าโลกซึ่งเดิมทีเดียวไม่ปรากฏรูปร่างก็ได้กลายเป็นผู้ปรากฏรูปร่างสถิตอยู่ในไข่ฟองนั้นแต่อยู่ในสภาวะของพระพรหม มีภูเขาพระสุเมรุทำหน้าที่เป็นรกหุ้มห่อพระพรหมนั้น ภูเขาอื่น ๆ ทำหน้าที่เป็นมดลูก มหาสมุทรทั้งหลายทำหน้าที่เป็นน้ำหล่อเลี้ยงทารกภายในครรภ์ บรรดาภูเขาและทวีปต่าง ๆ โลกและดวงดาวทั้งหลาย เทวดามนุษย์และอสูรต่างอยู่ในไข่นั้นทั้งสิ้น[๘๘] เจดีย์จึงเปรียบได้กับไข่ที่ลอยอยู่เหนือน้ำเหมือนฟองน้ำ ซึ่ง เจดีย์บางแห่งได้สะท้อนให้เห็นถึงสัญลักษณ์นี้อย่างชัดเจน เช่น ภาพสลักนูนเจดีย์ที่สาญจีเป็นภาพเจดีย์ลอยอยู่บนน้ำ[๘๙]

๒. หรรมิกา คือ ส่วนที่อยู่เหนือองค์เจดีย์มีลักษณะเป็นแท่นสี่เหลี่ยม มีการตีความว่าหรรมิกามีวิวัฒนาการมาจากแท่นบูชาเทพในยุคพระเวท เป็นแท่นบูชาสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่สร้างขึ้นเพื่อประกอบพิธีบูชายัญในยุคพระเวท[๙๐]

---

[๘๗] **Ibid.**, pp.162 – 163.

[๘๘] จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา. "ปุราณะ", **ไทย – ภารต**. ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒๖ (ธันวาคม ๒๕๓๒) : ๖๘.

[๘๙] เอเดรียน สนอดกราส,**สัญลักษณ์แห่งพระสถูป**, หน้า ๑๘๘ - ๑๘๙.

[๙๐] เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๒๔.

พวกอายันในยุคพระเวทได้พัฒนาการบูชาไฟชนิดหนึ่งขึ้น คู่เคียงไปกับศาสนาแห่งจักรวาลนี้ ศาสนาแห่งจักรวาลของพวกอารยันสมัยพระเวท มีความโน้มเอียงไปในทางลัทธิที่ถือมนุษย์เป็นเกณฑ์ เพราะฉะนั้นจึงถือว่าไฟเป็นสื่อกลางระหว่างเทวดากับมนุษย์[๙๑]

๓. ฉัตร เป็นจุดยอดสุดของเจดีย์ คือ ส่วนที่อยู่ตรงกลางของหรรมิกา มีลักษณะเป็นแท่งหินหรือด้ามหินรองรับฉัตรหรือร่มที่ซ้อนกันสามชั้น หรือเจดีย์บางแห่งก็มีชั้นเดียว แสดงให้เห็นถึงเจดีย์ในยุคแรกของอินเดียแต่ในสมัยหลังก็มีจำนวนฉัตรที่ซ้อนกันเพิ่มมากขึ้น ในคัมภีร์พระเวท ฉัตรแสดงถึงอำนาจสูงสุดและความมีเกียรติ ด้ามฉัตรหรือด้ามร่มนั้นแสดงถึงอำนาจสูงสุดของสิ่งก่อสร้างทั้งหมด ฉัตรหรือร่มแสดงถึงความมีเกียรติของกษัตริย์ [๙๒] ซึ่งเห็นได้จากการสร้างเจดีย์ที่สาญจีในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระเจ้าอโศกมหาราชทรงทำให้พระพุทธศาสนากลายเป็นศาสนาประจำชาติของอินเดีย ร่มหรือฉัตรของกษัตริย์แสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวเนื่องกับเจดีย์ ร่มหรือฉัตรแสดงถึงสัญลักษณ์อำนาจของกษัตริย์[๙๓] ดังที่ปรากฏในภาพแกะสลักเจดีย์ที่สาญจี

[๙๑]จำนงค์ ทองประเสริฐ, **บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย ภาค ๑**, หน้า ๑๑ - ๑๒.

[๙๒](Km.)Sushila Pant, **The Origin And Development of Stupa Architecture in India**, pp.104 - 105.

[๙๓]Longhurst, A.H., **The Story of the Stupa**,pp.16 - 17.

๒.๓ ประเพณีการสร้างเจดีย์ในประเทศศรีลังกา

๒.๓.๑ การสืบทอดประเพณีการสร้างเจดีย์ จากประเทศอินเดียมายังประเทศศรีลังกา

พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาสู่ศรีลังกาประมาณพุทธศตวรรษที่ ๓ ซึ่งเป็นรัชสมัยของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ และเป็นกษัตริย์ที่ครองราชย์ร่วมสมัยกับพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดีย โดยปรากฏหลักฐานว่าพระเจ้าอโศกมหาราชทรงจัดส่งสมณทูตมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในศรีลังกาเป็นครั้งแรก ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงได้กลายเป็นศาสนาประจำชาติและเป็นรากฐานทางวัฒนธรรม อารยธรรมในสมัยนั้น

การเข้ามาเผยแผ่และประดิษฐานพระพุทธศาสนาในศรีลังกา มิได้นำเอาเฉพาะคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่เท่านั้น แต่ยังได้นำเอารูปแบบของสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาตามแบบอย่างของศิลปะอินเดีย ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเข้ามาเผยแพร่ด้วย ซึ่งสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาแบบแรกที่สร้างขึ้นในศรีลังกาก็คือ เจดีย์ ดังนั้นเรื่องการสร้างเจดีย์จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ควรกล่าวถึง โดยมีลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ ในการสืบทอดประเพณีการสร้างเจดีย์จากประเทศอินเดียมายังประเทศศรีลังกาดังนี้

๒.๓.๑.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะกับพระเจ้าอโศกมหาราช

ในคัมภีร์มหาวงศ์ ได้กล่าวถึงการเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะแห่งศรีลังกากับพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดียไว้ว่า เมื่อครั้งที่พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะทรงราชาภิเษกนั้นก็เกิดสิ่งมหัศจรรย์ขึ้น ทรัพย์สมบัติและอัญมณีทั้งมวลในลังกาทวีปได้ผุดขึ้นเหนือพื้นดิน อัญมณีบนซากเรือที่จมอยู่ในมหาสมุทรใกล้ลังกาทวีปก็ขึ้นมาสู่แผ่นดิน[๙๔]

[๙๔] กรมศิลปากร, **วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑ คัมภีร์มหาวงศ์**, (กรุงเทพ ฯ : กรมศิลปากร, พ.ศ. ๒๕๓๔), หน้า ๑๗๖. Wilhelm Geiger, **The mahavamsa**, p. 77.

เมื่อพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะทอดพระเนตรเห็นทรัพย์สมบัติทั้งหลาย ก็ทรงโสมนัสและทรงดำริว่า ทรัพย์สมบัติทั้งหลายอันมีค่านี้ สมควรที่จะเป็นของพระเจ้าอโศกมหาราชผู้เป็นสหายของเรา จากนั้นพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะจึงโปรดให้แต่งตั้งทูตทั้ง ๔ โดยมีมหาริฏฐะราชนัดดาเป็นหัวหน้าคณะทูต นำเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระเจ้าอโศกมหาราช

เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชทอดพระเนตรเห็นคณะทูตและเครื่องราชบรรณาการ ก็ทรงโสมนัส จึงทรงตอบแทนคณะทูตด้วยการให้ยศถาบรรดาศักดิ์พร้อมทั้งพระราชทานบ้านเรือนแก่คณะทูต และทรงดำริที่จะส่งเครื่องราชบรรณาการตอบแทนพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ จึงทรงปรึกษาคณะทูตและโปรดเกล้าให้ส่งเครื่องราชบรรณาการ อันได้แก่ พัดพาลวิชนีซึ่งทำด้วยขนจามรี มงกุฎ พระขรรค์ เศวตฉัตร ฉลองพระบาท ผ้าโพกพระเศียร เครื่องประดับพระกรรณ สังวาลย์ เหยือก ไม้จันทน์เหลือง ขี้ผึ้ง ดินแดง น้ำจากสระอโนดาต น้ำจากแม่น้ำคงคา พระภูษาชำระพระหัตถ์ พระภูษาคู่หนึ่งซึ่งไม่ต้องทำความสะอาดหรือไม่ต้องซักด้วยน้ำ เครื่องใช้ภาชนะต่าง ๆ สมุนไพร ข้าว ๖,๐๐๐ เกวียน ทั้งหมดที่กล่าวมานั้น เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องใช้ในพิธีราชาภิเษกของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ นอกจากคณะทูตของพระเจ้าอโศกมหาราชจะนำเครื่องราชบรรณาการมาถวายพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะแล้ว คณะทูตยังได้นำพระราชสารของพระเจ้าอโศกมหาราชมากราบทูลด้วยดังมีใจความว่า เราได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราได้ปฏิญาณตนเป็นพุทธศาสนิกชนในพระพุทธศาสนา ขอให้ท่านหันมานับถือพระพุทธศาสนา มีพระราชหฤทัยเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นที่พึ่งอันประเสริฐกว่าทรัพย์ทั้งปวง[๙๕]

อนึ่งสันนิษฐานว่า ในคราวเดียวกันนี้พระเจ้าอโศกมหาราชคงจะพระราชทานพระนามต้นว่าเทวานัมปิยติสสะ แต่พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะซึ่งในขณะนั้นมีพระนามเพียงติสสะเท่านั้น[๙๖] ซึ่งพระเจ้าอโศกมหาราชก็ทรงใช้พระนามว่าเทวานัมปิยติสสะนี้เช่นกัน ดังที่ปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราชว่า เทวานํ ปฺริยทสี ซึ่งแปลว่าที่รักของเทวดาทั้งหลาย[๙๗]

---

[๙๕]กรมศิลปากร, **วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑ คัมภีร์มหาวงศ์**, หน้า ๑๗๗ - ๑๘๑. Wilhelm Geiger, **The mahavamsa**, pp. 78 - 80.

[๙๖]Rahula Walpola, **History of Buddhism in ceylon**, (Dehiwala : The Buddhist Cultural Center, 1993), p.80.

[๙๗]พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต),**จารึกอโศก**, หน้า๕๑.

๒.๓.๑.๒ การประดิษฐานพระพุทธศาสนาในศรีลังกา

การที่พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ในศรีลังกานั้น สืบเนื่องมาจากพระโมคคลีบุตรได้พิจารณาว่าควรจะเผยแผ่พระพุทธศาสนาออกไปยังแคว้นต่าง ๆ ในชมพูทวีปและต่างประเทศ ซึ่งพระเจ้าอโศกมหาราชทรงเห็นชอบด้วย จึงทรงให้การสนับสนุนและอุปถัมภ์จัดส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๙ แห่ง คือ ๑. พระมัชฌัตติกเถระเป็นหัวหน้าไปสั่งสอนพระศาสนา ณ เมืองกัศมิรและคันธารราษฐ ๒. พระมหาเทพเถระไปมหิศมณฑล คือ อินเดียตอนใต้แม่น้ำโคทาวรี ๓. พระรักขิตเถระไปวนวาสีประเทศ ๔. พระโยนกธรรมรักขิตเถระไปปรันตกชนบท ๕. พระมหาธรรมรักขิตเถระไปมหารัฏฐประเทศ ๖. พระมหารักขิตเถระไปโยนโลก คือแว่นแคว้นชายแดนอินเดียข้างตะวันตกเฉียงเหนือ ๗. พระมัชฌิมเถระไปหิมวันตประเทศ คือ ตามเมืองที่อยู่ในเทือกเขาหิมาลัย ๘. พระโสณะและพระอุตระเถระไปสุวรรณภูมิ ๙. พระมหินทเถระซึ่งเป็นพระราชบุตรของพระเจ้าอโศกมหาราชกับผู้ร่วมคณะ ได้แก่ พระอิติยเถระ พระอุติยเถระ พระสัมพลเถระ พระภัทธสาลเถระ สุมนสามเณร ไปศรีลังกา[๙๘]

สถานที่ที่เป็นเป้าหมายสำคัญแห่งหนึ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็คือศรีลังกา มีการส่งสมณะทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในศรีลังกาจำนวนหลายรูป อาจจะมีวัตถุประสงค์ที่จะให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปโดยเร็ว จึงต้องนำสมณทูตมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลายรูป เพื่อทำการบรรพชาอุปสมบทแก่ผู้ที่ปรารถนาจะบวช ในคัมภีร์มหาวงศ์พงศาวดารของศรีลังกาได้กล่าวไว้ว่า ในขณะที่พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะทรงพระสำราญอยู่กับการล่าสัตว์ เทพยดามีความปรารถนาให้พระมหินทเถระและพระมหาเถระทั้งหลายได้พบกับพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ จึงได้นฤมิตรรูปเป็นละมั่ง เมื่อพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะทอดพระเนตรเห็นละมั่งก็เสด็จตามไป จนได้พบกับพระมหินทเถระและได้สนทนากันเป็นครั้งแรกที่มิสสกบรรพต[๙๙] เมื่อพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะได้ฟังคำชี้แจงจากพระมหินทเถระ ก็ระลึกถึงพระราชสารของพระเจ้าอโศกมหาราชที่คณะทูตได้นำมาถวายในครั้งก่อน จึงเข้าพระทัยและทรงต้อนรับพระมหินทเถระและคณะ[๑๐๐]

---

[๙๘]กรมศิลปากร, **วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑ คัมภีร์มหาวงศ์**, หน้า ๑๘๓. Wilhelm Geiger, **The mahavamsa**, p. 82.

[๙๙]ปัจจุบันเรียกว่า มิหินตเล ตั้งอยู่ที่เมืองอนุราธปุระ

[๑๐๐]เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๙๒. **Ibid.**, p. 91.

จากนั้นพระมหินทเถระได้แสดงธรรมจูฬหัตถิปโทปมสูตรถวายพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ พระสูตรนี้ว่าด้วยการอุปมาด้วยรอยเท้าช้าง ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสเทศนาแก่พราหมณ์ มีเนื้อหาอธิบายถึงเกียรติคุณของพระตถาคตเปรียบดังรอยเท้าช้าง สิกขาและสาชีพของภิกษุ จิตที่เป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่องไม่มีกิเลส[๑๐๑] เมื่อจบพระธรรมเทศนาแล้ว พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะพร้อมด้วยข้าราชบริพารที่ตามเสด็จจำนวน ๔๐,๐๐๐ คน ก็เกิดความเลื่อมใสและตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมน์ ในวันรุ่งขึ้น คณะสมณทูตได้เดินทางเข้าไปในพระราชวังของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ เพื่อรับบิณฑบาต ต่อจากนั้นพระมหินทเถระได้แสดงพระธรรมเทศนาเรื่องเปตวัตถุและวิมานวัตถุโปรดพระมเหสีและพระสนมกำนัลจำนวน ๕๐๐ คน เนื้อหาของวิมานวัตถุว่าด้วยการแสดงผลของกุศลกรรม ผลของการรักษาศีล การให้ทาน การฟังธรรม[๑๐๒] ส่วนเนื้อหาของเปตวัตถุว่าด้วยเรื่องของผู้ที่กระทำชั่วเมื่อตายไปแล้วจะไปเกิดเป็นเปรตได้รับความทุกข์ทรมานต่าง ๆ[๑๐๓]

วันหนึ่งพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะได้ตรัสถามพระมหินทเถระว่า บัดนี้พระพุทธศาสนาได้ตั้งมั่นในลังกาทวีปแล้วหรือยัง พระมหินทเถระถวายพระพรว่า ในตอนนี้พระพุทธศาสนายังไม่ได้ตั้งมั่นในลังกาทวีป แต่เมื่อใดได้ทำการกำหนดเขตผูกพัทธสีมา พระสงฆ์ทั้งปวงได้ทำอุโบสถกรรมและปวารณาในลังกาทวีปแล้ว จึงจะถือว่าพระพุทธศาสนาได้ตั้งมั่นในลังกาทวีป ดังนั้นพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะจึงโปรดให้กำหนดเขตและทำการผูกพัทธสีมา โดยมีความมุ่งหวังให้พระพุทธศาสนาประดิษฐานอยู่อย่างมั่นคงในลังกาทวีป

หลังจากที่พระมหินทเถระได้พักอยู่ในมหาเมฆวันเป็นเวลา ๒๖ วัน และได้ใช้เวลาส่วนใหญ่เทศนาสั่งสอนประชาชนในเรื่องต่าง ๆ แล้ว พระมหินทเถระได้ออกจากมหาเมฆวันเดินทางไปยังมิสสกบรรพตเพื่อจำพรรษาที่นั่น พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะจึงโปรดให้สร้างกุฏิสงฆ์จำนวน ๖๘ หลังถวายพระภิกษุสงฆ์ นอกจากนี้พระมหาริฏฐะพระราชนัดดาของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะพร้อมด้วยพระเชษฐารวม ๕๕ พระองค์ ได้บรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาด้วย ดังนั้นในพรรษาแรกจึงมีพระภิกษุสงฆ์รวมทั้งหมด ๖๒ รูป จำพรรษาอยู่ ณ มิสสกบรรพต[๑๐๔]

---

[๑๐๑] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๒๘๘ – ๒๙๙/๓๑๗ – ๓๒๘., ม.มู.(บาลี) ๑๒/๒๒๘ – ๒๒๙/๒๕๒ - ๒๖๓.

[๑๐๒] ขุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑ – ๑๒๘๙/๑ – ๑๖๕., ขุ.วิ.(บาลี) ๒๖/๑ – ๑๒๘๙/๑ - ๑๕๐.

[๑๐๓] ขุ. เปต. (ไทย) ๒๖/๑ – ๘๑๔/๑๖๗ – ๓๐๑., ขุ.เปต.(บาลี) ๒๖/๑ – ๘๑๔/๑๕๑ – ๒๕๗.

[๑๐๔] กรมศิลปากร, **วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑ คัมภีร์มหาวงศ์**, หน้า ๑๙๔ - ๒๒๔. Wilhelm Geiger, The mahavamsa, pp. 92 - 115.

จากที่กล่าวมาแสดงว่า พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดียกับพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะแห่งศรีลังกาทรงมีความสัมพันธ์ที่ดียิ่งและเกื้อกูลต่อกัน ซึ่งความสัมพันธ์อันดีนี้เป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่การประดิษฐานพระพุทธศาสนาในศรีลังกา เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งคณะสมณะทูตมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในศรีลังกา พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะจึงทรงเลื่อมใสศรัทธานับถือในพระพุทธศาสนาอย่างรวดเร็ว และทรงทำนุบำรุงสร้างประโยชน์ให้แก่พระพุทธศาสนา พระญาติวงศ์ของพระองค์และข้าราชบริพารทั้งหลายก็นับถือพระพุทธศาสนาเช่นกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ทำให้ประชาชนชาวศรีลังกายอมรับนับถือพระพุทธศาสนาไปด้วย

๒.๓.๒ การสร้างเจดีย์ในประเทศศรีลังกา

ประเพณีการสร้างเจดีย์ในศรีลังกา เริ่มปรากฏอย่างเด่นชัดหลังจากพระพุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานในศรีลังกาแล้ว โดยเริ่มตั้งแต่สมัยพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะเป็นต้นมา ทั้งนี้เพราะคณะสมณะทูตที่เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในศรีลังกา มิได้นำเอาเฉพาะคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนามาเท่านั้น แต่ยังได้นำเอาประเพณีการสร้างเจดีย์ตามแบบอย่างศิลปะอินเดียในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเข้ามาเผยแพร่ด้วย

ต่อมาการสร้างเจดีย์ได้เป็นที่นิยมในศรีลังกา จึงมีเจดีย์ที่ถูกสร้างขึ้นเป็นจำนวนมากในศรีลังกา และมีวิวัฒนาการมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ซึ่งเจดีย์สำคัญของศรีลังกาที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยต่าง ๆ มีรายละเอียดที่จะกล่าวถึงดังต่อไปนี้

๒.๓.๒.๑ การสร้างเจดีย์ในสมัยพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ

ในคัมภีร์มหาวงศ์ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อออกพรรษาแล้ว พระมหินทเถระได้ทูลแนะนำให้พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะสร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และสั่งให้สุมนสามเณรเดินทางกลับไปที่ชมพูทวีป อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ[๑๐๕]มายังลังกาทวีป เมื่อสุมนสามเณรอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาถึงลังกาทวีปแล้วได้ประดิษฐานไว้ที่มิสสกบรรพต[๑๐๖]

---

[๑๐๕] พระบรมสารีริกธาตุในที่นี้คือ พระศีวาธาตุ หรือ พระรากขวัญเบื้องขวา.

[๑๐๖] เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๒๖ - ๒๒๘. **Ibid.**, pp. 116 - 117.

ในเวลาต่อมาพระเถระทั้งหลาย ได้ทำการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุไปประดิษฐานที่มหานาควันอุทยาน ครั้งนั้นพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะทรงดำริว่าถ้าพระบรมสารีริกธาตุเป็นของจริง ขอให้เศวตฉัตรนี้โน้มลง ขอให้ช้างพระที่นั่งคุกเข่า ขอให้พระบรมสารีริกธาตุมาตั้งอยู่เหนือเศียร เมื่อพระองค์อธิษฐานเสร็จแล้ว เศวตฉัตรก็โน้มลง ช้างพระที่นั่งก็คุกเข่าลง พระบรมสารีริกธาตุก็มาตั้งอยู่บนพระเศียรของพระองค์ พระองค์ทรงโสมนัสเป็นอย่างยิ่ง จากนั้นจึงทำการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุลงจากพระเศียรประดิษฐานเหนือกระพองช้างพระที่นั่ง เมื่อถึงเวลาอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุลงจากช้างพระที่นั่ง ช้างพระที่นั่งก็ไม่ยอมให้อัญเชิญพระบรมสารีรกธาตุลง พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะจึงตรัสถามพระมหินทเถระว่า เพราะเหตุอะไรช้างจึงไม่ยอมให้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุลง พระมหินทเถระถวายพระพรว่า ควรที่จะให้ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุไว้ในที่สูง เมื่อพระมหินทเถระถวายพระพรดังนั้น พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะจึงโปรดให้ทำการขุดเอาดินเหนียวมาก่อให้สูงเสมอกระพองช้าง แล้วอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุลงจากกระพองช้างประดิษฐานบนกองดินที่ก่อไว้เป็นการชั่วคราวระหว่างการก่อสร้างเจดีย์

ต่อมา พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะโปรดให้สร้างเจดีย์ให้มีลักษณะเป็นรูปทรงครึ่งหนึ่งของรูปทรงกลม[๑๐๗] ตามความประสงค์ของพระมหินทเถระและประกาศให้ประชาชนทั้งหลายทราบว่าจะทำการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เมื่อพระภิกษุสงฆ์และประชาชนทั้งหลายมาประชุมพร้อมกันแล้ว พระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าก็ลอยขึ้นสู่อากาศ ความสูงประมาณ ๗ ต้นตาล แสดงยมกปาฏิหาริย์ มีสายน้ำ เปลวไฟพวยพุ่งออกมา เมื่อสร้างเจดีย์และบรรจุพระบรมสารีริธาตุเรียบร้อยแล้ว พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะก็ทรงสักการะบูชาเจดีย์ด้วยอัญมณีและของมีค่ามากมาย ซึ่งเจดีย์แห่งนี้มีชื่อเรียกสืบต่อมาว่าถูปารามเจดีย์ [๑๐๘]

---

[๑๐๗] ในคัมภีร์มหาวงศ์ฉบับภาษาไทยกล่าวว่ามีลักษณะคล้ายกองข้าวเปลือก แต่ฉบับภาษาอังกฤษของ Wilhelm Geiger กล่าวว่ามีลักษณะเป็นรูปทรงครึ่งหนึ่งของรูปทรงกลม.

[๑๐๘] เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๒๙ – ๒๓๖. **Ibid** pp. 118 - 121.

๒.๓.๒.๒ การสร้างเจดีย์ในสมัยพระเจ้าทุฏฐคามณีอภัย

ในคัมภีร์มหาวงศ์ได้กล่าวไว้ว่า วันหนึ่งพระเจ้าทุฏฐคามณีอภัย[๑๐๙] ทรงบริจาคพระราชทรัพย์หนึ่งแสนกหาปณะและทำการบูชาพระมหาโพธิอันประเสริฐเสร็จแล้ว เมื่อเสด็จกลับพระนครพระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นเสาศิลาจารึก ปรากฏอักษรคำทำนายว่าจะมีการสร้างเจดีย์ขึ้น ณ ที่นี้ เมื่อพระเจ้าทุฏฐคามณีอภัยทอดพระเนตรเห็นดังนั้นจึงตกลงพระทัยจะสร้างเจดีย์ ทรงโปรดให้ทำการปรับพื้นที่สำหรับสร้างเจดีย์ และเชิญพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายมาประชุมพร้อมกัน ฝ่ายพระเจ้าทุฏฐคามณีอภัยทอดพระเนตรเห็นพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย ก็มีพระหฤทัยเลื่อมใสทรงบูชาด้วยของหอมและดอกไม้เป็นต้น จากนั้นพระองค์ตรัสสั่งให้ทำการรังวัดสถานที่ที่จะสร้างเจดีย์ โดยมีพระประสงค์ที่จะสร้างเจดีย์ให้มีขนาดใหญ่ เมื่อพระเถระรูปหนึ่งชื่อว่าสิทธัตถมหาเถระเห็นดังนั้นจึงทูลห้ามไม่ให้สร้างเจดีย์ขนาดใหญ่ เพราะพิจารณาเห็นว่าถ้าพระเจ้าทุฏฐคามณีอภัยโปรดให้สร้างเจดีย์ที่มีขนาดใหญ่เกินไป พระองค์ก็จะสวรรคตก่อนที่เจดีย์สร้างเสร็จและต่อไปก็จะทำการซ่อมแซมได้ยาก เมื่อพระเจ้าทุฏฐคามณีอภัยทรงทราบดังนั้น จึงยึดถือซึ่งถ้อยคำของพระสิทธัตถมหาเถระ สร้างเจดีย์ให้มีขนาดที่เหมาะสมไม่ใหญ่จนเกินไป

ต่อมาพระเจ้าทุฏฐคามณีอภัยทรงคัดเลือกช่างอิฐที่มีฝีมือ เพื่อทำการก่อสร้างเจดีย์ ขณะที่ทรงคัดเลือกช่างอิฐก็มีช่างอิฐผู้หนึ่งได้แสดงถึงสัณฐานของเจดีย์ โดยตักน้ำใส่ถาดทองเอามือวักน้ำขึ้นทำให้เกิดฟองน้ำขนาดใหญ่มีลักษณะเป็นรูปครึ่งหนึ่งของรูปทรงกลม แล้วกราบทูลว่าข้าพระองค์จะสร้างเจดีย์ให้มีสัณฐานดังนี้ พระเจ้าทุฏฐคามณีอภัยทรงพอพระทัยและโปรดให้เริ่มก่อสร้างเจดีย์ เมื่อพระเจ้าทุฏฐคามณีอภัยโปรดให้ก่อเจดีย์ขึ้นไปได้ ๓ ชั้น พระเถระทั้งหลายมีความประสงค์จะให้เจดีย์มั่นคง จึงบันดาลให้เจดีย์ทรุดลงไปเสมอกับพื้นดิน พระเจ้าทุฏฐคามณีอภัยจึงโปรดให้ก่อเจดีย์สูงขึ้นอีก พระเถระก็บันดาลให้เจดีย์ทรุดลงอีก เป็นอยู่อย่างนี้ถึง ๙ ครั้ง พระเจ้าทุฏฐคามณีอภัยจึงทรงตรัสถามพระภิกษุสงฆ์ถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น พระภิกษุสงฆ์ถวายพระพรว่า การที่เจดีย์ทรุดลงนั้นเป็นเพราะพระเถระมีความประสงค์ให้เจดีย์มีความมั่นคง[๑๑๐]

---

[๑๐๙]พระเจ้าทุฏฐคามณีอภัยทรงเป็นกษัตริย์ลำดับที่ ๑๔ ของศรีลังกา ทรงครองราชย์ในระหว่าง พ.ศ. ๓๘๒ – ๔๐๖.

[๑๑๐]เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๔๒ - ๓๖๖. **Ibid.**, pp. 187 - 202.

จึงแสดงปาฏิหาริย์ให้เจดีย์ทรุดลง แต่จากนี้ไปเจดีย์จะไม่ทรุดลงอีก เมื่อพระเจ้าทุฏฐคามณีอภัยทรงทราบดังนั้นจึงโปรดให้ก่อเจดีย์ต่อไป เมื่อก่อเจดีย์จนสูงถึงส่วนที่จะบรรจุพระบรมสารีริกธาตุแล้ว พระภิกษุสงฆ์จึงสั่งให้อุตตรสามเณรและสุมนะสามเณรเดินทางไปอุตตรกาโรทวีป นำมาซึ่งเมฑวรรณศิลา ๖ แผ่น แต่ละแผ่นกว้าง ๘๐ ศอก ยาว ๘๐ ศอก หนา ๘ องคุลี แผ่นศิลาที่นำมานี้ได้ถูกจัดวางไว้ที่พื้นและผนังทั้ง ๔ ด้าน อีกแผ่นหนึ่งใช้ทำเป็นฝาปิดห้องบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เมื่อสร้างห้องบรรจุพระบรมสารีรกธาตุเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระภิกษุสงฆ์สั่งให้อุตตรสามเณรและสุมนะสามเณรทำการปิดห้องพระบรมสารีริกธาตุด้วยศิลาเมฑวรรณ คือ ศิลาที่มีสีเหลืองงาม ฝ่ายพระอรหันต์ทั้งหลายก็พร้อมกันอธิษฐานว่า ของหอมทั้งหลายในห้องพระบรมสารีริกธาตุจงอย่ารู้ระเหย ดอกไม้ทั้งหลายก็จงอย่ารู้เหี่ยว ประทีปทั้งหลายก็จงอย่ารู้ดับ แก้วทั้งหลายก็จงอย่ารู้เปลี่ยนสี เครื่องบูชาทั้งสิ้นก็จงอย่าหายไป แผ่นศิลาสีมันข้นทั้งหลายจงปิดแน่นหนาอยู่ อย่าให้ศัตรูมีโอกาสเข้ามาได้[๑๑]

๒.๓.๓ รูปแบบของเจดีย์ในประเทศศรีลังกา

การที่ศิลปะของอินเดียได้ส่งอิทธิพลอย่างกว้างขวางในศรีลังกานั้น เป็นเพราะสมณะทูตของพระเจ้าอโศกมหาราชที่เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ศิลปะแบบอนุราธปุระเป็นศิลปะที่เก่าที่สุดในประวัติศาสตร์ศรีลังกา และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเป็นยุครุ่งเรืองของศิลปะศรีลังกา ศิลปะในยุคนี้แสดงให้เห็นว่ามีรูปแบบคล้ายคลึงกับศิลปะแบบสาญจี อมราวดี และคุปตะของอินเดีย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ เจดีย์ที่สาญจีของอินเดียซึ่งมีรูปแบบคล้ายกับเจดีย์ในศรีลังกา แต่แตกต่างกันที่รายละเอียดเท่านั้น ในปัจจุบันมีเจดีย์ที่สำคัญและอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์หลายแห่งที่ศรีลังกา เช่น

๑) เจดีย์ถูปาราม เป็นเจดีย์ที่เก่าแก่ที่สุดของศรีลังกา ถือเป็นต้นแบบของเจดีย์ในลังกา เป็นเจดีย์ที่มีขนาดไม่ใหญ่นัก มีสีขาว ได้รับการบูรณะเปลี่ยนแปลงแก้ไขหลายครั้ง สันนิษฐานว่าแต่เดิมมีโครงสร้างของหลังคาที่ทำด้วยไม้ครอบคลุมไว้ แต่ปัจจุบันได้พังทลายหมดแล้วยังปรากฏอยู่เฉพาะเสาหินค้ำหลังคาล้อมรอบเจดีย์[๑๒]

---

[๑๑] เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๖๖ - ๔๐๘. **Ibid.**, pp. 202- 218.

[๑๒] ปรีชา นุ่นสุข ,**ศิลปะศรีลังกา** ,(กรุงเทพ ฯ : ด่านสุทธาการพิมพ์ ,๒๕๔๑) ,หน้า ๗๙.

ตามประวัติของเจดีย์ถูปารามที่กล่าวไว้ในคัมภีร์มหาวงศ์ พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะโปรดให้สร้างขึ้นโดยมีลักษณะเป็นรูปครึ่งหนึ่งของรูปทรงกลม[๑๑๓] แต่ในปัจจุบันเจดีย์ได้เปลี่ยนรูปทรงเป็นทรงระฆังคว่ำ เนื่องจากได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์เมื่อ พ.ศ. ๔๐๕ ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ ๕ พระเจ้าลัญชติสสะทรงโปรดให้ล้อมเจดีย์ด้วยเครื่องไม้ที่เรียกว่า วฏะทาเค ในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ พระเจ้าอัคคโพธิที่ ๒ ทรงปรับปรุงวฏะทาเคแห่งนี้ด้วยการใช้เสาหินแทนเสาไม้ รวมทั้งได้ทำหลังคาทรงกรวยครอบคลุมเจดีย์ไว้ด้วย ซึ่งเสาหินบางส่วนยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบัน[๑๑๔]

๒) เจดีย์รุวันเวลิ หรือ มหาถูปะ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๔ โดยพระเจ้าทุฏฐคามณีอภัย ชาวศรีลังกามักจะเรียกชื่อเจดีย์องค์นี้ต่างกันออกไป เช่น เหมปาลี รุวันเวลิสยะเจดีย์ รัตนมาลี สุวรรณมาลิกเจดีย์ เจดีย์รุวันเวลิได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๒๔ – ๒๕ ทำให้รูปทรงดั้งเดิมคือทรงฟองน้ำเปลี่ยนไป[๑๑๕] ปัจจุบันเจดีย์เป็นทรงระฆังคว่ำ บริเวณหน้าเจดีย์ทั้ง ๔ ทิศ มีแท่นบูชาที่เรียกว่า วาหัลกฑะ ยื่นออกมาสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นภายหลังสมัยพระเจ้าทุฏฐคามณีอภัย[๑๑๖] มีกำแพงล้อมรอบเจดีย์และมีหัวช้างโผล่ออกมาจากกำแพงทั้ง ๔ ด้าน ด้านละ ๘๕ เชือก รวมทั้งหมด ๓๔๐ เชือก

๓) เจดีย์มิริสวาฏิ หรือ มิริสเวติ สร้างขึ้นโดยพระเจ้าทุฏฐคามณีอภัย เมื่อประมาณ พ.ศ. ๓๘๒ – ๓๘๕ ปัจจุบันเจดีย์มีสภาพไม่สมบูรณ์เหลือเพียงองค์เจดีย์ที่มีลักษณะคล้ายขันคว่ำไม่มียอดและกำลังดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์ เจดีย์มีความสูงประมาณ ๒๐๐ ฟุต หรือประมาณ ๖ เมตร สันนิษฐานว่าเป็นต้นแบบของเจดีย์รุวันเวลิ[๑๑๗]

---

[๑๑๓]กรมศิลปากร, **วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑ คัมภีร์มหาวงศ์**, หน้า๒๓๓. (กล่าวว่าเจดีย์มีลักษณะคล้ายกองข้าวเปลือก) Wilhelm Geiger, **The mahavamsa**, p. 119. (กล่าวว่าเจดีย์มีลักษณะเป็นรูปครึ่งหนึ่งของรูปทรงกลม)

[๑๑๔]Herbert Keuneman, **Insight Guides Sri Lanka**, (Singapore : Hofer Press. Ltd,1991), p.184.

[๑๑๕]ปรีชา นุ่นสุข ,**ศิลปะศรีลังกา** , หน้า ๘๑ - ๘๒.

[๑๑๖]สุภัทรดิส ดิสกุล,ม.จ..**เที่ยวเมืองลังกา**,(กรุงเทพฯ : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์,๒๕๑๗),หน้า๒๓–๒๔.

[๑๑๗]Herbert Keuneman,**Insight Guides Sri Lanka**, p.188.

๔) เจดีย์อภัยคีรี ตั้งอยู่บริเวณวัดเหนือ หรือ อุตตรวิหารซึ่งเป็นวัดที่สร้างขึ้นโดยพระเจ้าวัฏฏคามณีอภัยเมื่อประมาณ พ.ศ. ๔๕๕ ส่วนเจดีย์อภัยคีรีสร้างขึ้นโดยพระเจ้าคชพาหุ เป็นเจดีย์ที่มีขนาดใหญ่ มีลักษณะเป็นรูปครึ่งหนึ่งของรูปทรงกลม มีบัลลังก์สี่เหลี่ยม หรือที่เรียกว่า หรรมิกา มียอดแหลมทรงกรวยตั้งอยู่บนบัลลังก์ซึ่งคล้ายกับเจดีย์เชตวนารามและเจดีย์รุวันเวลิ เจดีย์มีความสูง ๓๗๐ ฟุต หรือประมาณ ๑๑๓ เมตร มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๓๖๐ ฟุต หรือประมาณ ๑๑๐ เมตร ปัจจุบันยอดเจดีย์ได้หักพังลงมา เจดีย์จึงเหลือความสูงเพียง ๒๔๙ ฟุต หรือประมาณ ๗๖ เมตร[๑๑๘]

๕) เจดีย์ทักษิณ ที่เจดีย์แห่งนี้ได้พบร่องรอยของถ่านและขี้เถ้าอัฐิบริเวณใจกลางเจดีย์ จึงสันนิษฐานว่าเจดีย์แห่งนี้เป็นที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระเจ้าทุฏฐคามณีอภัย [๑๑๙] ปัจจุบันเจดีย์ที่ก่อสร้างด้วยอิฐนี้อยู่ในสภาพพังทลาย ปรากฏแต่เพียงฐานเจดีย์ทรงกลม มีเสาหินสลักลวดลายคล้ายศิลปะอินเดียโบราณยุคอมราวดีตั้งอยู่ด้านหน้า สันนิษฐานว่าเจดีย์องค์นี้สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าวัฏฏคามณีอภัย หรือประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๕ แต่บูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยพระเจ้ากนิฏฐะติสสะ หรือประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๘[๑๒๐]

๖) เจดีย์เชตวนาราม เป็นเจดีย์ขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ที่เมืองอนุราธปุระ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นโดยพระเจ้ามหาเสนะ ประมาณ พ.ศ. ๘๖๘ – ๘๙๕ และเสร็จสมบูรณ์ในสมัยพระเจ้าศิริเมฆวรรณ มีอาณาบริเวณกว้างขวางถึง ๘ เอเคอร์ หรือประมาณ ๒๐ ไร่[๑๒๑] แต่เดิมเจดีย์องค์นี้มีความสูงเกินกว่า ๑๒๐ เมตร ต่อมาได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ เจดีย์จึงมีความสูงเพิ่มขึ้นเป็น ๑๕๒ เมตร ฐานของเจดีย์ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๑๓ เมตร ก่อด้วยอิฐมีความหนา ๘ เมตร[๑๒๒] เจดีย์มีลักษณะเป็นรูปครึ่งหนึ่งของรูปทรงกลม เหนือองค์เจดีย์ขึ้นไปเป็นบัลลังก์สี่เหลี่ยมหรือที่เรียกว่า หรรมิกา มียอดแหลมทรงกรวยตั้งอยู่บนบัลลังก์ ซึ่งคล้ายกับเจดีย์รุวันเวลิ แต่มีขนาดใหญ่กว่า

---

[๑๑๘] **Ibid.**, p. 187.

[๑๑๙] **Ibid.**, p. 188.

[๑๒๐] สุภัทรดิส ดิสกุล,ม.จ. . **เที่ยวเมืองลังกา**, หน้า ๓๓.

[๑๒๑] J.P.h. Vogel, **Buddhist Art in India, Ceylon and Java**, New Delhi : Oriental Book Reprint Coporation, 1977), p.79.

[๑๒๒] ปรีชา นุ่นสุข ,**ศิลปะศรีลังกา**,หน้า ๘๒ - ๘๓.

๒.๓.๔ แนวคิดการออกแบบเจดีย์ในประเทศศรีลังกา

หลังจากการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในศรีลังกาแล้ว ศรีลังกาก็ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียอย่างมากมาย โดยแยกออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ ศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา และศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ ซึ่งทั้งสองกลุ่มมีแนวคิดการออกแบบเจดีย์ในศรีลังกาที่ต่างกันดังนี้

๒.๓.๔.๑ แนวคิดการออกแบบเจดีย์ตามหลักพระพุทธศาสนา

แนวคิดการออกแบบเจดีย์ยุคแรกของศรีลังกา มีหลักฐานในคัมภีร์มหาวงศ์กล่าวไว้ว่า พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะโปรดให้สร้างเจดีย์ถูปารามโดยมีลักษณะเป็นรูปครึ่งหนึ่งของรูปทรงกลม ตามคำแนะนำของพระมหินทเถระ[๑๒๓] ต่อมาในสมัยพระเจ้าทุฏฐคามณีอภัยได้สร้างเจดีย์รุวันเวลิ หรือมหาถูปะ มีสัณฐานคล้ายฟองน้ำ[๑๒๔] ซึ่งในปัจจุบันเจดีย์ได้ถูกบูรณปฏิสังขรณ์ ใหม่จนไม่เห็นรูปทรงดั้งเดิมที่คล้ายฟองน้ำแล้ว ปัจจุบันเจดีย์ที่ยังคงปรากฏอยู่ในศรีลังกามีลักษณะคล้ายกับเจดีย์ที่อินเดีย แต่แตกต่างกันที่รายละเอียด คือ มีองค์เจดีย์ที่เป็นรูปทรงครึ่งวงกลมเหมือนกันแต่ที่ศรีลังกามีรูปทรงสูงกว่า ซึ่งดูแล้วคล้ายระฆังคว่ำ ในส่วนยอดที่อินเดียมีลักษณะเป็นฉัตรซ้อนกันหลายชั้นดูแล้วคล้ายร่มที่เรียงซ้อนกัน แต่ที่ศรีลังกาส่วนยอดเจดีย์จะเป็นทรงกรวยสูง ซึ่งรูปทรงของเจดีย์ที่ศรีลังกานี้ มีลักษณะคล้ายกับที่พระภิกษุจีนนามว่าเฮี่ยนจั๋งได้บันทึกไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงนำไตรจีวรของพระองค์มาพับเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสทีละผืน และทรงวางซ้อนกันบนพื้นโดยวางผืนใหญ่สุดไว้ด้านล่างวางผืนเล็กไว้ด้านบน จากนั้นได้ทรงนำบาตรของพระองค์ไปวางคว่ำไว้บนไตรจีวร พร้อมทั้งวางเครื่องใช้ในการบิณฑบาตไว้บนยอดสุด และพระองค์ก็ตรัสว่านี้เป็นแบบจำลองของเจดีย์[๑๒๕]

---

[๑๒๓]กรมศิลปากร, **วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑ คัมภีร์มหาวงศ์**, หน้า ๒๓๓. Wilhelm Geiger, **The mahavamsa**, p. 119.

[๑๒๔]เรื่องเดียวกัน. หน้า๓๖๐. **Ibid.**, p.199.

[๑๒๕]เอเดรียน สนอดกราส,**สัญลักษณ์แห่งพระสถูป**, หน้า ๓๙.

ต่อมาในสมัยพระเจ้าโวหารดิส ประมาณ พ.ศ.๗๕๒ พระพุทธศาสนานิกายมหายาน หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ไวตุลยวาทิน ได้เข้ามาเผยแผ่ที่ศรีศรีลังกาเป็นครั้งแรกและได้รับความนิยมในเวลาต่อมา อิทธิพลของพุทธศาสนามหายานส่งผลให้มีการสร้างรูปเคารพพระโพธิสัตว์อย่างแพร่หลายในศรีลังกา ที่นิยมมากก็คือ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และพระโพธิสัตว์มัญชุศรี พระโพธิสัตว์สองพระองค์นี้ได้รับความเลื่อมใสศรัทธาอย่างกว้างขวางในศรีลังกา และมีการค้นพบประติมากรรมพระโพธิสัตว์นี้เป็นจำนวนมาก[๑๒๖] แต่เจดีย์ที่เป็นสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนามิได้มีรูปแบบศิลปะแบบมหายานอย่างชัดเจน เพราะหลักฐานที่ปรากฏในปัจจุบันพบว่าเจดีย์ที่สร้างขึ้นตั้งแต่ยุคแรก เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๓ จนถึงเจดีย์ที่สร้างขึ้นในยุคหลังประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ยังคงมีรูปทรงที่คล้ายกับยุคแรก ๆ และมีความเรียบง่าย สละสลวย ไม่มีการประดับตกแต่งที่ฟุ่มเฟือย

นอกจากนี้แนวคิดตามหลักจักรวาลวิทยาพระพุทธศาสนา ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่มีการนำมาตีความเจดีย์ โดยคตินิยมทางพระพุทธศาสนา จักรวาลแบ่งออกเป็น ๓ ภพ ได้แก่

๑) กามภพ คือ ภพอันเป็นที่อยู่ของหมู่สัตว์ผู้มีใจยังติดข้องเกี่ยวกับกามคุณ ๕ คือมีจิตยังเพลิดเพลินยินดีกับ รูป รส กลิ่น เสียง โผฏฐัพพะ ซึ่งได้แก่ นรก เดียรัจฉาน เปตวิสัย มนุษย์ เทวดาในสวรรค์ ๖ ชั้น คือ สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตวสวัตดี[๑๒๗]

๒) รูปภพ คือ ภพอันเป็นที่เกิดและอาศัยอยู่แห่งรูปพรหมในภูมิทั้ง ๔ คือ รูปพรหมในพรหมโลก หรือสวรรค์ชั้นปฐมฌานภูมิ ชั้นทุติยฌานภูมิ ชั้นตติยฌานภูมิ และชั้นจตุตถฌานภูมิ

๓) อรูปภพ คือ ภพอันเป็นที่เกิดและอาศัยอยู่แห่งอรูปพรหม ๔ ประเภท ซึ่งเป็นที่เกิดและอาศัยอยู่ของหมู่สัตว์ผู้ไม่มีรูปร่าง คือ อากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ และเนวสัญญานาสัญญายตนะ[๑๒๘]

---

[๑๒๖] ปรีชา นุ่นสุข ,**ศิลปะศรีลังกา**,หน้า ๖๙ - ๗๐.

[๑๒๗] อง. อฏฺฐก.(ไทย) ๒๓/๔๒/๓๐๗ - ๓๐๘., อง. อฏฺฐก.(บาลี) ๒๓/๔๒/๒๐๖ – ๒๐๙.

[๑๒๘] ที.ม.(ไทย) ๑๐/๙๕ - ๑๒๘/๕๗ - ๗๕., ที.ม. (บาลี) ๑๐/๙๕ – ๑๒๘/๔๙ – ๖๓.

ภพทั้ง ๓ ตามคตินิยมทางพระพุทธศาสนาได้ถูกนำมาเปรียบเทียบกับส่วนต่าง ๆ ของเจดีย์ คือ ตั้งแต่ส่วนฐานไปจนถึงองค์เจดีย์เปรียบได้กับกามภพ ส่วนที่อยู่เหนือองค์ระฆังคือตั้งแต่หรรมิกาไปจนถึงส่วนยอดของเจดีย์ที่เรียกว่า ปล้องไฉน ซึ่งมีลักษณะเป็นทรงกรวย เปรียบได้กับรูปภพ ส่วนยอดสุดของเจดีย์ที่เรียกว่า เม็ดน้ำค้าง เปรียบได้กับอรูปภพ เลยจากส่วนยอดสุดของเจดีย์ขึ้นไปคืออากาศที่ว่างเปล่า เปรียบได้กับความหลุดพ้นจากสังสารวัฏหรือที่เรียกว่า นิพพาน ซึ่งพระพุทธศาสนามหายานเรียกว่า ศูนยตา คือ ความว่าง[๑๒๙]

๒.๓.๔.๒ แนวคิดการออกแบบเจดีย์ตามหลักศาสนาพราหมณ์

อิทธิพลของศิลปะอินเดียเข้ามามีบทบาทสำคัญในศรีลังกา ดังนั้นแนวคิดการออกแบบเจดีย์ตามหลักศาสนาพราหมณ์จึงคล้ายคลึงกับที่อินเดียคือ องค์เจดีย์มีการตีความว่าเปรียบได้กับไข่แห่งจักรวาล หรรมิกาอาจมีวิวัฒนาการมาจากที่บูชาเทพเจ้าในยุคพระเวทของพราหมณ์ ในภาษาสิงหลเรียกหรรมิกาว่าเทวะโกตุวะ หมายถึงป้อมปราการแห่งทวยเทพหรือที่อยู่ของเทวดา[๑๓๐]

แต่ส่วนประกอบของเจดีย์ในศรีลังกาที่แตกต่างจากอินเดีย คือ ส่วนยอดของเจดีย์ที่อินเดียมีลักษณะคล้ายฉัตรหรือร่มซ้อนกันหลายชั้น แต่ที่ศรีลังกามีลักษณะเป็นทรงกรวยสูง ส่วนที่ดูคล้ายฉัตรหรือร่มมีขนาดเล็กลงมาก ส่วนที่ทำหน้าที่เป็นฐานรองรับฉัตรหรือร่ม เรียกว่า ยูปะ หมายถึงเสาบูชายัญในยุคพระเวทของพราหมณ์ เสาหลักที่ปรากฏในเจดีย์นี้มีชื่อเรียกกันในท้องถิ่นว่าตะปูของพระอินทร์ หมายถึงวัชระของพระอินทร์ ซึ่งพระองค์ใช้ตัดเศียรพญานาควฤตระและตรึงภูเขาหินในการสร้างโลก[๑๓๑]

---

[๑๒๙] เอเดรียน สนอดกราส, **สัญลักษณ์แห่งพระสถูป**, หน้า ๓๒๐.

[๑๓๐] (Km.)Sushila Pant, **The Origin And Development of Stupa Architecture in India**, p.184.

[๑๓๑] เอเดรียน สนอดกราส, **สัญลักษณ์แห่งพระสถูป**, หน้า ๓๑๐.

๒.๓.๔.๓ สัญลักษณ์รูปช้างที่เป็นองค์ประกอบของเจดีย์

๑) แนวคิดเรื่องช้างที่เกี่ยวกับเจดีย์ตามหลักพระพุทธศาสนา ช้างเปรียบเสมือนตัวแทนของความยิ่งใหญ่ ความมีอำนาจ มีปัญญาเฉลียวฉลาด และมีบทบาทสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาหลายประการ เช่น

บทบาทของช้างที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าตอนประสูติ ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะทรงประสูตินั้น พระมารดาหรือพระนางมหามายาทรงพระสุบินเห็นช้างเผือก[๑๓๒] การสุบินเห็นช้างเผือกของพระนางมหามายาก็คือการที่พระโพธิสัตว์จุติจากสวรรค์ชั้นดุสิต ถือปฏิสนธิในพระครรภ์มารดาของวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ และขณะจุติปฏิสนธินั้นเกิดเหตุอัศจรรย์ต่าง ๆ ขึ้นบนโลก เหตุที่พระโพธิสัตว์จุติจากสวรรค์ชั้นดุสิตมาในรูปช้างเผือกนั้น เพราะเป็นสัญลักษณ์ของปัญญาคุณ[๑๓๓]

เรื่องของช้างนาฬาคิรี ช้างนาฬาคิรีเป็นช้างพระที่นั่งของพระเจ้าอชาตศัตรูแห่งแคว้นมคธ ช้างเชือกนี้พระเทวทัตใช้เป็นเครื่องมือให้ทำร้ายพระพุทธเจ้า ขณะเสด็จออกบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ แต่ช้างนาฬาคิรีไม่สามารถทำร้ายพระพุทธเจ้าได้ เพราะพระองค์ทรงแผ่เมตตาให้ช้างนาฬาคิรีละพยศ และแสดงกิริยาน้อมน้อมต่อพระพุทธเจ้า[๑๓๔]

เรื่องของพญาช้างที่ป่าปาลิไลยกะ เป็นพญาช้างที่คอยดูแลปรนนิบัติพระพุทธเจ้าขณะที่ทรงประทับอยู่ในที่สงัด ณ ป่าปาลิไลยกะ พระพุทธเจ้าทรงเปล่งอุทานว่าจิตของพญาช้างผู้มีงางามนั้น ย่อมเสมอกับจิตของพระพุทธเจ้า เพราะอยู่ผู้เดียวยินดีในป่าเหมือนกัน[๑๓๕]

นอกจากนี้พระพุทธเจ้าทรงใช้หลักธรรมที่เกี่ยวกับช้างหลายประการ เช่น เกียรติคุณของพระตถาคตเปรียบกับรอยเท้าช้าง[๑๓๖]

---

[๑๓๒]สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระชิรญาณวโรรส, **พุทธประวัติ เล่ม ๑** ,พิมพ์ครั้งที่ ๕๓ , (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๔๑) หน้า ๑๖.

[๑๓๓]บรรจบ บรรณรุจิ, **พุทธประวัติ ประสูติ ตรัสรู้** ,(กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖) ,หน้า ๗๕.

[๑๓๔]วิ.จู.(ไทย) ๗/๓๔๒/๑๙๕ – ๑๙๗., วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๔๒/๓๔ – ๑๓๖.

[๑๓๕]ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๓๕/๒๔๒ – ๒๔๓., ขุ.อุ. (บาลี) ๒๕/๓๕/๑๔๘ – ๑๕๐.

[๑๓๖]ม.มู.(ไทย) ๑๒/๒๙๑/๓๒๒ – ๓๒๓., ม.มู. (บาลี) ๑/๒๙๑/๒๕๕ – ๒๕๖.

เปรียบธรรมว่าเลิศดังรอยเท้าช้าง[๑๓๗] เปรียบเทียบข้อคิดเกี่ยวกับความละอายเหมือนช้างต้นที่มีงางามงอน เป็นช้างที่มีกำเนิดดี[๑๓๘]

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ช้างมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาทั้งในเรื่องพุทธประวัติและในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ดังนั้นจึงมีการสร้างประติมากรรมรูปช้างเพื่อเป็นส่วนประกอบของเจดีย์ ดังเช่น เจดีย์รุวันเวลิ ที่มีช้างปูนปั้นอยู่ที่กำแพงเจดีย์ทั้ง ๔ ด้าน นอกจากนี้ยังพบภาพช้างแกะสลักที่เป็นศิลปะเนื่องในพระพุทธศาสนาอีกมากมายที่ศรีลังกา

๒) แนวคิดเรื่องช้างที่เกี่ยวกับเจดีย์ตามหลักศาสนาพราหมณ์ ในสมัยโบราณช้างเป็นสัตว์ที่ทำคุณประโยชน์ให้พระเจ้าแผ่นดินแห่งอินเดียและราชอาณาจักร โดยเป็นกำลังสำคัญทางการเมือง การทหาร เป็นพาหนะ ช้างคงจะมีความสำคัญส่วนหนึ่งของชีวิตชาวอินเดีย จึงเกิดจินตนาการเป็นเทพนิยาย มีช้างบนสวรรค์ ช้างบนโลก เพราะศาสนาพราหมณ์มีความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าต่าง ๆ พระอินทร์เป็นเทพองค์หนึ่งมีช้างเป็นพาหนะ พระเจ้าแผ่นดินในประเทศอินเดียสมัยโบราณจึงนิยมใช้ช้างเป็นพาหนะเช่นกัน[๑๓๙]ดังนั้นช้างจึงเป็นตัวแทนของความมีอำนาจในศาสนาพราหมณ์ตั้งแต่ยุคโบราณของอินเดียจนถึงยุคที่ศาสนาพราหมณ์เข้าสู่ศรีลังกา

ช้างตามคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ มีกำเนิดจากมาเปลือกไข่ในพระหัตถ์ของพระพรหม คือ เมื่อพระพรหมทรงสร้างจักรวาล มีท้องฟ้า อากาศ ทิศทั้ง ๘ น้ำ แล้วทรงนำเอาเปลือกไข่อันใสสว่างนั้นมาถือไว้ในพระหัตถ์ขวา ทรงร่ายมนตร์สามเวท ๗ จบ เกิดช้างขึ้นจบละเชือก รวมทั้งช้างไอราวตะเป็น ๘ เชือก เป็นช้าง ๘ ทิศ ต่อจากนั้นพระพรหมทรงสร้างช้างพังขึ้นจากเปลือกไข่ในพระหัตถ์ซ้ายเพื่อให้เป็นคู่ครองของช้างพลายที่อยู่ประจำทิศเหล่านั้น จึงเกิดลูกหลานสืบต่อมา[๑๔๐]

---

[๑๓๗]สํ.ม.(ไทย) ๑๙/๕๒๔/๓๓๙., สํ.ม. (บาลี) ๑๙/๕๒๔/๒๐๒ – ๒๐๓.

[๑๓๘]ม.ม.(ไทย) ๑๓/๑๐๘/๑๑๘., ม.ม. (บาลี) ๑๓/๑๐๘/๗๔ – ๗๕.

[๑๓๙]ละเอียด วิสุทธิแพทย์, "ช้างในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีบาลี," **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต** , (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๒๖.

[๑๔๐]ละเอียด วิสุทธิแพทย์ อ้างถึง ป.ส. ศาสตรี ,**มาตังคลีลา**, (โรงพิมพ์ไทยเขมร ,๒๔๙๖), หน้า ๑ และ ๒๒.

ในกวีนิพนธ์มหาภารตะได้กล่าวถึง ช้างประจำทิศที่เป็นช้างบนสวรรค์มีหน้าที่ประคับประคองโลก จักรวาล อยู่ประจำทิศทั้ง ๘ โดยการนับทิศนั้นยึดถือเขาพระสุเมรุเป็นหลัก ช้างทั้ง ๘ นี้เรียกว่า ช้างโลกบาล สามารถเหาะไปในอากาศได้ตามอิสระ ช้างประจำทิศทั้ง ๘ ทิศมีชื่อดังนี้ ๑. ทิศตะวันออก ช้างไอราวต ๒. ทิศตะวันออกเฉียงใต้ ช้างปุณฑรีก ๓. ทิศใต้ ช้างวามน ๔. ทิศตะวันตกเฉียงใต้ ช้างกุมุท ๕. ทิศตะวันตก ช้างอญชน ๖. ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ช้างปุษฺปทนฺต ๗. ทิศเหนือ ช้างสารฺวเภาม ๘. ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ช้างสุปฺรตีก[๑๔๑]

เรื่องราวการกำเนิดของช้างนั้นเป็นไปตามความเชื่อ และแสดงให้เห็นว่าช้างเป็นสัตว์ที่มีความสำคัญยิ่งของศาสนาพราหมณ์ ดังนั้นศิลปะเนื่องในศาสนาพราหมณ์ในศรีลังกาที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียทางภาคใต้และภาคตะวันตกเฉียงใต้[๑๔๒] จึงปรากฏรูปช้างขึ้นทั้งทางด้านจิตรกรรมและประติมากรรม ซึ่งเห็นได้ชัดจากเจดีย์รุวันเวลิหรือมหาถูปะ เมืองอนุราธปุระ มีช้างปูนปั้นประดับอยู่รอบกำแพงเจดีย์ ทั้ง ๔ ด้าน ๘ ทิศ ที่มี ๘ ทิศเพราะว่าตรงมุมทั้ง ๔ ด้านของกำแพงมีรูปช้างปูนปั้นประดับอยู่ด้านละหนึ่งเชือก และรวมช้างที่ประดับอยู่รอบกำแพงทั้งหมด ๓๔๐ เชือก การสร้างช้างปูนปั้นรอบเจดีย์รุวันเวลินี้ มีแนวคิดที่ตรงกับช้างประจำทิศทั้ง ๘ ของศาสนาพราหมณ์ นอกจากที่เจดีย์รุวันเวลิ ได้พบภาพแกะสลักรูปช้างอีกหลายแห่งเช่น ภาพช้างแกะสลักที่ฐานศิลาจารึกพระเจ้านิสสังกมัลละ เมืองโปโลนนารุวะ อัฒจันทร์ศิลารูปช้างแกะสลัก ณ วัดอภัยคีรี เมืองอนุราธปุระ

ทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ต่างก็ถือว่า ช้างเป็นสัตว์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ดังนั้นจึงเกิดงานสร้างสรรค์ทางประติมากรรม รูปช้างปูนปั้นที่เป็นองค์ประกอบของเจดีย์ซึ่งสร้างขึ้นตามหลักพระพุทธศาสนาและคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์

---

[๑๔๑] ละเอียด วิสุทธิแพทย์ อ้างถึง Vettam Mani, **The Puranic Encyclopaedia**, (Delhi : Motilal Banarsidass, 1975), p.62.

[๑๔๒] ปรีชา นุ่นสุข ,**ศิลปะศรีลังกา**,หน้า ๕๗.

บทที่ ๓

อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย

๓.๑ การสืบทอดประเพณีการสร้างเจดีย์จากประเทศอินเดียมายังประเทศไทย

ในคัมภีร์มหาวงศ์ได้กล่าวไว้ว่า หลังจากทำการสังคายนาแล้วพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงปรึกษากับพระโมคคัลลีดิสบุตรเถระ ถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังประเทศต่าง ๆ ดังนั้นจึงเห็นสมควรที่จะส่งพระเถระผู้มีความรู้ความสามารถ ออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ รวม ๙ สาย และหนึ่งใน ๙ สายก็คือดินแดนสุวรรณภูมิ[๑] ซึ่งมีข้อถกเถียงว่าดินแดนแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ใดแน่ ในเรื่องนี้นักโบราณคดีมีทัศนะที่แตกต่างกัน ๔ กลุ่มใหญ่ คือ

๑. กลุ่มของอินเดียส่วนใหญ่ เชื่อว่าสุวรรณภูมิ คือ แหลมมาลายู หรือตั้งแต่ดินแดนตอนใต้ของประเทศไทยลงไปจนถึงสุมาตรา ในสมัยที่นาลันทาเจริญรุ่งเรืองนั้นได้มีนักศึกษาจากนาลันทาและจากที่ต่าง ๆ เดินทางไปสุวรรณภูมิ เพราะที่สุวรรณภูมิมีความเจริญด้านการศึกษา มีประวัติพื้นเมืองกล่าวไว้ว่าสมัยโบราณสุวรรณภูมินั้นมีทองมาก จึงเชื่อกันว่าสุวรรณภูมิก็คือแหลมมลายู

๒. กลุ่มของอินเดียส่วนน้อย เชื่อว่าสุวรรณภูมิ คือ ริมทะเลด้านตะวันออกของอินเดียใต้ปัจจุบันคือรัฐโอริสสา

๓. กลุ่มของพม่า เชื่อว่าสุวรรณภูมิคือ บริเวณตอนกลางและตอนใต้ของพม่าและอ้างว่าอุบาสก ๒ คนแรก คือ ตปุสสะและภัลลิกะ ซึ่งเป็นพ่อค้าได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าหลังตรัสรู้ใหม่ ๆ เป็นชาวพม่าที่เดินทางไปจากสุวรรณภูมิ และตอนกลับได้นำพระเกศาที่พระพุทธเจ้าทรงประทานมาบรรจุไว้ที่เจดีย์ชเวดากองประเทศพม่าด้วย[๒]

---

[๑]กรมศิลปากร, **วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑ คัมภีร์มหาวงศ์**, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, พ.ศ. ๒๕๓๔), หน้า ๑๘๓. Wilhelm Geiger, **The mahavamsa**, (New delhi : Nice Printing Prees, 1993), p. 82.

[๒]สิริวัฒน์ คำวันสา, **ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**, (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๔ – ๑๕.

๔. กลุ่มของไทย เชื่อว่าสุวรรณภูมิ คือ บริเวณนครปฐมโดยมีความเชื่อว่าในอดีต พระโสณะพร้อมทั้งคณะได้เดินทางมาทางเรือและขึ้นที่เมืองนครศรีธรรมราช แล้วเดินทางต่อมาที่นครปฐมเมืองนั้นจึงมีชื่อว่านครปฐม และยังมีความเชื่อที่ว่า การอพยพครั้งใหญ่ของชาวอินเดียมาสู่สุวรรณภูมินั้นเกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เนื่องจากชาวอินเดียหนีภัยสงครามลงเรือเดินทางมาสู่สุวรรณภูมิ ซึ่งการอพยพครั้งนี้สันนิษฐานว่าจะต้องมีนักปราชญ์ ราชบัณฑิตเดินทางมาสอนความเจริญให้แก่สุวรรณภูมิด้วย ดังนั้นตำนานพื้นเมืองของชนชาติต่าง ๆ ในสุวรรณภูมิจึงกล่าวถึงปฐมวงศ์ของตนว่าเป็นขัตติยะจากอินเดีย[๓] ซึ่งในเรื่องนี้รองศาสตราจารย์สิริวัฒน์ คำวันสา ได้กล่าวไว้ว่า อาเซียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด คือ พม่า มลายู ไทย เขมร ที่อยู่ในบริเวณแหลมทองนี้มีชื่อว่าสุวรรณภูมิหมด เพราะคนอินเดียโบราณถือว่าบริเวณนี้มีทองมากร่ำรวย เขาจึงตั้งชื่อให้ว่าสุวรรณภูมิ[๔]

สำหรับเส้นทางการติดต่อระหว่างอินเดียกับสุวรรณภูมินั้นมีอยู่ ๓ สาย คือ ๑.ทางบกโดยผ่านมาทางแคว้นเบงกอล (บังคลาเทศ) ข้ามเทือกเขาปาดไก่เข้าสู่พม่าตอนบน ๒. ลงเรือที่อ่าวเบงกอลมาขึ้นที่เมืองเมาะตะมะหรือเมืองท่ามะริด ตะนาวศรี แล้วเดินทางบกเข้าสู่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยผ่านจังหวัดกาญจนบุรี ๓.ลงเรือจากอินเดียข้ามมหาสมุทรเข้าสู่ช่องแคบมะละกาขึ้นบกที่แหลมมลายู หรืออาจจะอ้อมไปฟูนัน[๕]

นักวิชาการส่วนใหญ่เชื่อว่า พระพุทธศาสนาได้เข้าสู่ประเทศไทยเป็นครั้งแรกในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช โดยพระโสณะและพระอุตตระได้เดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนานิกายหินยานในดินแดนสุวรรณภูมิ หรือ ที่จังหวัดนครปฐมนี้ เหตุผลที่ทำให้เชื่อว่าพระเถระทั้งสองเดินทางมาที่สุวรรณภูมินี้ก็เพราะมีโบราณสถาน โบราณวัตถุ ปรากฏอยู่มากมายดังนี้

๑. พระปฐมเจดีย์ ตั้งอยู่ที่วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆัง มีความสูงจากฐานถึงยอดมงกุฎ ๑๒๐.๔๕ เมตร ฐานมีความยาวโดยรอบ[๖]

---

[๓]เสถียร โพธินันทะ, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพ ฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๙๒.

[๔]สิริวัฒน์ คำวันสา, **ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**, หน้า ๑๕.

[๕]เรื่องเดียวกัน . หน้า ๑๗.

[๖]กรมศิลปากร, **จอมเจดีย์**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑.

๒๓๕.๕๐เมตร องค์เจดีย์ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีลานเจดีย์และระเบียงคตล้อมรอบเป็นวงกลม มีวิหารทั้ง ๔ ทิศ องค์เจดีย์ประกอบด้วยองค์ระฆัง ถัดขึ้นไปเป็นบัลลังก์เสาหาน บัวถลา หน้ากระดาน ปล้องไฉน ปลียอด เม็ดน้ำค้าง อิศรวัชร ส่วนบนสุดเป็นยอดมงกุฎ[๗]ซึ่งพระปฐมเจดีย์ในปัจจุบันมิใช่องค์เดิม พระปฐมเจดีย์องค์ปัจจุบันสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ ทรงโปรดให้สร้างครอบเจดีย์องค์เดิม ซึ่งเชื่อว่ามีความเก่าแก่ถึงสมัยทวารวดีระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒ – ๑๖ และมีเจดีย์ขนาดเล็กตั้งอยู่ข้างพระปฐมเจดีย์ คงเป็นแบบดั้งเดิมเช่นเดียวกับองค์ที่อยู่ภายในพระปฐมเจดีย์ แต่เจดีย์ขนาดเล็กดังกล่าวมียอดเป็นแท่งทรงปรางค์ แสดงว่าได้ผ่านการปฏิสังขรณ์เพิ่มเติมในสมัยหลัง อาจจะเป็นสมัยอยุธยาหรือในสมัยรัตนโกสินทร์นี้เอง

ประวัติการก่อสร้าง ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าผู้ใดสร้าง แต่ปรากฏเรื่องเกี่ยวกับพระปฐมเจดีย์ว่า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะยังทรงผนวช ได้เสด็จไปเมืองนครปฐมซึ่งขณะนั้นเรียกชื่อเมืองว่านครชัยศรี ทรงพบเจดีย์ใหญ่องค์หนึ่ง ชาวบ้านเรียกว่าพระประทม ทรงพิจารณาว่าเป็นเจดีย์เก่ามีร่องรอยการซ่อมสร้างต่อกันมาหลายครั้ง คือตอนบนเป็นพระปรางค์ ตอนล่างเป็นรูปขันโอ องค์เจดีย์สูง ๑๙ วา ๒ ศอก หรือประมาณ ๓๙ เมตร[๘] นอกจากนี้ยังมีเรื่องพระปฐมเจดีย์ปรากฏในตำนานว่าพระยาพาน ผู้เป็นบุตรกระทำปิตุฆาตต่อพระยากงผู้เป็นบิดาและฆ่ายายหอมผู้มีพระคุณ ต่อมาเกิดสำนึกบาปและวิตกว่าจะต้องได้รับกรรมหนัก จึงได้ประชุมพระสงฆ์และถามพระสงฆ์ว่าจะต้องทำกุศลสิ่งใดให้กรรมนั้นเบาบางลง พระสงฆ์จึงแนะนำให้สร้างเจดีย์ใหญ่สูงเท่านกเขาเหิน กรรมจึงจะเบาบางลง ด้วยเหตุนี้จึงมีการก่อสร้างเจดีย์รูปลอมฟางขึ้นพร้อมกับบรรจุพระทันตธาตุไว้องค์หนึ่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๖๙[๙]

เรื่องพระปฐมเจดีย์นอกจากจะมีในตำนานแล้ว ยังมีผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับพระปฐมเจดีย์อีกหลายท่าน เช่น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเชื่อว่า พระปฐมเจดีย์เป็นเจดีย์แห่งแรกที่สร้างขึ้นในประเทศไทย ดังความในเรื่องพระปฐมเจดีย์ว่า

---

[๗]เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๑.

[๘]กรมศิลปากร, **จอมเจดีย์**, หน้า ๑๓.

[๙]พระยาทิพากรวงศ์, **เรื่องพระปฐมเจดีย์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐ – ๒๔.

เมื่อแต่ก่อนยังไม่ได้เสด็จเถลิงถวัลราชสมบัติ ได้เสด็จไปนมัสการหลายครั้ง เป็นมหาเจดีย์ใหญ่กว่าพระเจดีย์ในประเทศไทยทุกๆ แห่ง สืบดูทั้งพระราชอาณาจักรฝ่ายเหนือ ตั้งแต่เชียงแสน เชียงใหม่ ตลอดลงมาฝ่ายใต้ จนถึงเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองลาว เมืองเขมรฝ่ายตะวันออก พระสถูปเจดีย์ ซึ่งจะโตใหญ่กว่าพระปฐมเจดีย์ไม่มี พิเคราะห์ดูเห็นจะเป็นของเก่ามาช้านานก่อนพระเจดีย์ในประเทศไทย จึงได้เรียกว่าพระปฐมเจดีย์[๑๐] ส่วนการก่อสร้างพระปฐมเจดีย์นั้นทรงวินิจฉัยว่า สร้างเมื่อครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชแจกพระบรมสารีริกธาตุ ไปยังดินแดนที่นับถือพระพุทธศาสนา เมื่อ พ.ศ. ๒๑๘ ซึ่งในเรื่องนี้มีข้อมูลสนันสนุนแนวพระราชดำริของพระองค์คือ ใน พ.ศ. ๒๔๐๗ ดอกเตอร์จอห์น สไควร์ ชาวอังกฤษได้นำใบพระศรีมหาโพธิ์และพระพิมพ์จากเมืองพุทธคยามาทูลเกล้าฯ ถวาย ที่ด้านหลังของพระพิมพ์มีจารึกคาถาเยธมฺมา จารึกเยธมฺมานี้มีความเช่นเดียวกับคาถาเยธมฺมาที่จารึกอยู่ที่โบราณวัตถุ ที่พบบริเวณนครปฐม ได้แก่ จารึกที่ศาลเจ้า จารึกที่แผ่นอิฐ แผ่นหิน และหลังพระพิมพ์ จารึกเยธมฺมาที่นครปฐมน่าจะได้มาเมื่อคราวที่พระเจ้าอโศกมหาราช ส่งสมณะทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา[๑๑] แต่ในปัจจุบันยังไม่พบหลักฐานตัวอักษรจารึกที่เก่าไปถึงในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายไว้ในหนังสือตำนานพระพุทธเจดีย์ว่าตามหลักฐานอันมีโบราณวัตถุปรากฏ ประกอบกับเรื่องพงศาวดารรู้ได้แน่ชัดว่าพระพุทธศาสนามาประดิษฐานในสยามประเทศตั้งแต่เมื่อยังเป็นยังเป็นถิ่นฐานของชนชาติละว้า ราชธานีตั้งอยู่ที่เมืองนครปฐมซึ่งเรียกนามในสมัยนั้นว่า ทวารวดี และมีหลักฐานคือพระปฐมเจดีย์ปรากฏอยู่เป็นสำคัญ[๑๒]

๒. พระประโทณเจดีย์ ตั้งอยู่ที่วัดพระประโทณเจดีย์วรวิหาร จังหวัดนครปฐม อยู่ห่างจากตัวเมืองไปทางทิศตะวันออกประมาณ ๔ กิโลเมตร องค์พระประโทณเจดีย์มีความสูงจากฐานล่างถึงยอด ๕๐ เมตร ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้างด้านละ ๖๐ เมตร [๑๓] มียอดที่ต่อขึ้นไปจากทรงระฆังเป็นแท่งทรงปรางค์ อันเป็นงานปฏิสังขรณ์เพิ่มเติมในสมัยหลัง

---

[๑๐] เรื่องเดียวกัน . หน้า ๑.

[๑๑] กรมศิลปากร, **จอมเจดีย์**, หน้า ๑๙.

[๑๒] สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๔๔), หน้า ๙๔.

[๑๓] วัดพระประโทณเจดีย์, "**พระประโทณเจดีย์**",(นครปฐม : สว่างการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

ซึ่งพระประโทณเจดีย์แต่เดิมนั้น สันนิษฐานว่ามีรูปทรงคล้ายกับเจดีย์ที่สาญจี ประเทศอินเดีย[๑๔] คือ มีลักษณะเป็นทรงขันโอคว่ำ ด้านบนมีบัลลังก์ปักฉัตรศิลาไว้

ประวัติการก่อสร้างไม่ปรากฏแน่ชัดว่าผู้ใดสร้าง แต่มีเรื่องพระประโทณเจดีย์ปรากฏในตำนานว่า แต่ก่อนเมืองนครชัยศรียังมิได้ตั้งเป็นเมือง มีตำบลบ้านพราหมณ์อยู่เรียกว่าบ้านโทณพราหมณ์ เป็นสถานที่ซึ่งเอาโทณะหรือทะนานทอง ที่ตวงพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุไว้ในเรือนหินเมื่อ พ.ศ. ๑๑๓๓ ต่อมาท้าวศรีสิทธิไชยพรหมเทพสร้างเมืองนครชัยศรีขึ้นเป็นเมืองใหญ่ ขณะนั้นเจ้าเมืองลังกามีพระราชประสงค์ทะนานทองที่ตวงพระบรมสารีริกธาตุ จึงอาราธนาให้พระกัลยาดิศเถระมาขอต่อเจ้าเมืองนครชัยศรี พระกัลยาดิศเถระรับอาราธนาเดินทางมายังเมืองนครชัยศรีแจ้งความประสงค์ของเจ้าเมืองลังกา ท้าวศรีสิทธิไชยพรหมเทพก็ยินดีถวายทะนานทองนั้น แต่ขอแลกกับพระบรมสารีริกธาตุทะนานหนึ่ง พระกัลยาดิศเถระจึงกลับไปลังกา ทูลข้อเสนอของเจ้าเมืองนครชัยศรีให้ทรงทราบ เมื่อเจ้าเมืองลังกาทรงทราบแล้วก็ตกลงพระทัย พระราชทานพระบรมสารีริกธาตุให้พระกัลยาดิศเถระมามอบแก่ท้าวศรีสิทธิไชยพรหมเทพ

เมื่อท้าวศรีสิทธิไชยพรหมเทพได้พระบรมสารีริกธาตุแล้ว ก็ไปขอทะนานทองจากหมู่พราหมณ์เพื่อถวายแก่เจ้าเมืองลังกา แต่หมู่พราหมณ์กลับปฏิเสธ โดยอ้างว่าเป็นของบรรพบุรุษ เมื่อไม่ได้ ท้าวสิทธิไชยพรหมเทพก็ขัดเคือง ยกผู้คนออกไปตั้งเมืองอยู่ต่างหากเรียกว่าเมืองปาวัน ให้สร้างพระไสยาสน์ขึ้นองค์หนึ่งและเอาพระบรมสารีริกธาตุบรรจุไว้ ต่อมาท้าวสิทธิไชยพรหมเทพก็ใช้กำลังแย่งชิงเอาทะนานทองจากหมู่พราหมณ์ ให้แก่พระกัลยาดิศเถระ นำไปถวายแก่เจ้าเมืองลังกา เจ้าเมืองลังกาก็เอาทะนานทองนั้นบรรจุไว้ในพระสุวรรณเจดีย์ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๑๑๙๙ มีกษัตริย์องค์หนึ่งแห่งเมืองละโว้ ชื่อ กากะวรรณ ดิศราช ได้ก่อเจดีย์ล้อมศิลาที่บรรจุทะนานทองที่ตวงพระบรมสารีริกธาตุ แล้วให้เรียกว่าพระประโทณเจดีย์[๑๕]

---

[๑๔] เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑.

[๑๕] พระยาทิพากรวงศ์, **เรื่องพระปฐมเจดีย์**, หน้า ๑๓ – ๑๕.

นอกจากเรื่องพระประโทณเจดีย์ที่ปรากฏในตำนานแล้ว ยังได้ค้นพบโบราณวัตถุหลายอย่างบริเวณพระประโทณเจดีย์ เช่น เศียรพระพุทธรูป เศียรพราหมณ์ รูปกวางหมอบศิลาซึ่งมีลักษณะคล้ายกับกวางหมอบที่นิยมสร้างในอินเดียครั้งสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้ค้นพบเหรียญเงิน ๒ เหรียญ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑.๒ – ๑.๕ เซนติเมตร มีจารึกอักษรที่เหรียญว่า ศฺรีทฺวารวดีศฺวรปุณฺยะ ท่านศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ชาวฝรั่งเศสแปลความหมายไว้ว่า บุญของพระราชาแห่งศรีทวารวดี[๑๖]

๓. เนินวัดพระงาม ตั้งอยู่ในวัดพระงาม จังหวัดนครปฐม อยู่ห่างจากองค์พระปฐมเจดีย์ไปทางตะวันตกเฉียงเหนือไม่ไกลนัก ภายในวัดมีซากเจดีย์เก่าขนาดใหญ่ มีลักษณะเป็นเนินดินสูงโดยรอบมีเศษอิฐกระจัดกระจายอยู่ทั่วบริเวณ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยทวารวดี เพราะโบราณวัตถุที่ค้นพบ เป็นยุคเดียวกับโบราณวัตถุที่พบบริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ เช่น พระพุทธรูป ศิลาที่หักพัง พระพุทธรูปสำริด พระพิมพ์ดินเผา ธรรมจักรและกวางหมอบ พระพุทธรูปที่ค้นพบนี้มีความสวยงามมาก ดังนั้นที่วัดนี้จึงได้ชื่อว่า วัดพระงาม[๑๗]

จากหลักฐานที่ปรากฏ ทำให้สันนิษฐานได้ว่าการสืบทอดประเพณีการสร้างเจดีย์จากประเทศอินเดียมายังประเทศไทยเกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ในครั้งที่พระโสณะและพระอุตตระเดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากนี้ตำนานพื้นเมืองของชนชาติต่าง ๆ ในสุวรรณภูมิมักจะอ้างว่าปฐมวงศ์ของตนเป็นขัตติยะจากอินเดีย กล่าวคือ ก่อนที่พระโสณะและพระอุตตระเดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ชาวอินเดียได้เดินทางมาสอนความเจริญให้แก่สุวรรณภูมิแล้ว ดังนั้นเมื่อพระโสณะกับพระอุตตระเดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงสื่อสารกับชาวสุวรรณภูมิได้[๑๘] แล้วจึงเผยแผ่พระพุทธศาสนาพร้อมทั้งประเพณีต่างๆ ในพระพุทธศาสนาออกไปยังชาวพื้นเมืองของสุวรรณภูมิ

---

[๑๖] วัดพระประโทณเจดีย์, “**พระประโทณเจดีย์**”, หน้า ๔.

[๑๗] สิริวัฒน์ คำวันสา อ้างถึง ผู้ว่าราชการจังหวัดและคณะกรรมการจังหวัดนครปฐม, จังหวัดนครปฐม, (พระนคร : สำนักวัฒนธรรมทางวรรณกรรม พิมพ์ในงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ, ๒๕๐๐), หน้า ๑๑ – ๑๕.

[๑๘] เสถียร โพธินันทะ, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค ๒** , หน้า ๙๒ - ๙๓.

๓.๒ การสืบทอดประเพณีการสร้างเจดีย์จากประเทศศรีลังกามายังประเทศไทย

การที่พระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ได้เข้าสู่ประเทศไทยนั้น สืบเนื่องมาจากเมื่อประมาณ พ.ศ.๑๖๙๘ กษัตริย์ของศรีลังกาพระนามว่าพระเจ้าปรักกรมพาหุมหาราชที่ ๑ ได้ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาขึ้นในศรีลังกา โดยอาราธนาพระมหากัสสปเถระเป็นประธานทำสังคายนาพระธรรมวินัยจัดวางระเบียบปฏิบัติในพระพุทธศาสนาและสังฆมลฑลให้เรียบร้อย กิตติศัพท์ที่พระเจ้าปรักกรมพาหุปรับปรุงศาสนาครั้งนี้ เลื่องลือไปยังนานาประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา[๑๙] เมื่อพระภิกษุสงฆ์ของพม่า มอญ ไทย ทราบข่าวจึงพากันเดินทางไปยังศรีลังกาเพื่อศึกษา แต่พระภิกษุสงฆ์ศรีลังการังเกียจว่า พระภิกษุสงฆ์จากนานาประเทศมีความแตกต่างกันมานานแล้ว จึงให้พระภิกษุสงฆ์จากนานาประเทศที่เดินทางมา รับการอุปสมบทใหม่แปลงเป็นนิกายลังกาวงศ์ พระภิกษุสงฆ์จากนานาประเทศก็ยอมกระทำตามวิธีบวชแปลง และได้ศึกษาพระธรรมวินัยในศรีลังกาจนรอบรู้แล้วจึงกลับมายังประเทศของตน ต่อมาพระภิกษุสงฆ์ไทยที่ไปบวชแปลงจากศรีลังกาได้ตั้งคณะขึ้นที่เมืองนครศรีธรรมราช และได้เชิญพระภิกษุสงฆ์จากศรีลังกามาช่วยสร้างพระมหาธาตุที่เมืองนครศรีธรรมราชขึ้น โดยเปลี่ยนแปลงรูปแบบจากเดิมที่เป็นเจดีย์แบบศรีวิชัยให้เป็นรูปแบบของศรีลังกา ครั้นเกียรติคุณของพระภิกษุสงฆ์ลังกาวงศ์ได้แพร่หลายขึ้นไปถึงกรุงสุโขทัย เมื่อครั้งกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงเป็นใหญ่ ก็ทรงเลื่อมใสโปรดให้นิมนต์พระภิกษุสงฆ์ลังกาวงศ์ขึ้นไปประดิษฐาน ณ กรุงสุโขทัย[๒๐] พระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์จึงเจริญรุ่งเรืองในประเทศไทยตั้งแต่นั้นมา ดังหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๐ ว่า พ่อขุนรามคำแหงกระทำโอยทานแก่มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร หลวักกว่าปู่ครูในเมืองนี้ทุกคนลุกแต่เมือง นครศรีธรรมราชมา[๒๑]

---

[๑๙] จำนงค์ ทองประเสริฐ, **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์**, (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๒๙๕.

[๒๐] สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, หน้า ๑๐๕.

[๒๑] สำนักนายกรัฐมนตรี, **ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑** , (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๑), หน้า ๒๒.

ตั้งแต่พระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์มาเจริญขึ้นในประเทศไทย พระพุทธศาสนาลัทธิมหายานก็เสื่อมลง ในประเทศไทยจึงมีแต่พระภิกษุสงฆ์ที่นับถือพระพุทธศาสนานิกายหินยาน แต่ในตอนแรกพระภิกษุสงฆ์ยังแบ่งแยกกันเป็น ๒ นิกาย คือ พระภิกษุสงฆ์เดิมนิกายหนึ่ง พระภิกษุสงฆ์ที่อุปสมบทตามนิกายลังกาวงศ์นิกายหนึ่ง แต่ต่อมาภายหลังพระภิกษุสงฆ์ทั้งสองนิกายก็รวมกันได้ด้วยความปรองดอง ซึ่งในเรื่องนี้มีหลักฐานปรากฏอยู่หลายแห่งเช่น ในศิลาจารึกที่เมืองสุโขทัยที่เมืองเชียงใหม่ปรากฏว่า วัดที่มีขนาดใหญ่จะเป็นเจดียสถานสำคัญของบ้านเมือง เช่น วัดมหาธาตุหรือวัดเจดีย์หลวง ซึ่งวัดที่มีขนาดใหญ่มักจะสร้างอยู่ในเมือง แต่ยังมีวัดอีกชนิดหนึ่งที่เป็นวัดขนาดเล็กมักสร้างอยู่นอกชุมชนเมือง ซึ่งมีระยะห่างจากชุมชนเมืองออกไปประมาณ ๔ กิโลเมตร วัดที่ปรากฏชื่อว่าเป็นวัดสำคัญของพวกพระภิกษุสงฆ์ลังกาวงศ์ เช่น วัดสวนมะม่วงอันเป็นที่สถิตของพระมหาสวามีสังฆราชกรุงสุโขทัย วัดป่าแดงอันเป็นที่สถิตของพระสังฆราชเมืองเชียงใหม่ ล้วนสร้างอยู่ในตำบลที่อยู่ห่างหมู่บ้านออกไป ระยะทางพอพระเดินเข้าบิณฑบาตถึงในเมืองได้ ที่เป็นเช่นนั้นอาจเป็นเพราะว่า พระภิกษุสงฆ์นิกายเดิมคงอยู่วัดที่มีขนาดใหญ่ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชน ส่วนพระภิกษุสงฆ์ลังกาวงศ์ไม่ชอบอยู่ในชุมชนเมือง เพราะถือความมักน้อยสันโดษเป็นสำคัญ ต่อมามีผู้ที่เลื่อมใสและอุปสมบทในนิกายลังกาวงศ์มากขึ้น จึงต้องสร้างวัดเพิ่ม ดังนั้นจึงมีวัดเรียงรายต่อกันหลายวัด ตั้งอยู่นอกเขตชุมชนเมือง[๒๒]

ตั้งแต่พระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์มาเจริญรุ่งเรืองขึ้นในประเทศไทย ประเทศไทยก็รับขนบธรรมเนียมประเพณีของศรีลังกามาประพฤติปฏิบัติ เช่น การสร้างเจดีย์ ดังหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงว่า

> พ่อขุนพระรามคำแหง ลูกพ่อขุนศรีอินทราทิตย์เป็นขุนในเมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัย ทั้งมากาวลาวแลไทยเมืองใต้หล้าฟ้าฎ...ไทยชาวอูชาวของ มาออก ๑๒๐๗ ศกปีกุน[๒๓] ให้ขุดเอาพระธาตุออก ทั้งหลาย เห็นกระทำบูชาบำเรอแก่พระธาตุได้เดือนหกวัน จึ่งเอาลงฝังในกลางเมือง ศรีสัชชนาลัย ก่อพระเจดีย์เหนือหกข้าวจึ่งแล้ว ตั้งเวียงผา ล้อมพระมหาธาตุสามข้าวจึ่งแล้ว[๒๔]

---

[๒๒]สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, หน้า ๑๐๖ - ๑๐๗.

[๒๓]ที่จริงมหาศักราช ๑๒๐๗ เป็นปีระกา ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๒๘

[๒๔]สำนักนายกรัฐมนตรี,**ประชุมศิลาจารึก ภาคที่๑** , หน้า ๒๕.

นอกจากนี้ยังมีจารึกของพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พญาลิไทย) กล่าวถึงเรื่องการสร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ที่เมืองนครชุมว่า

> หากเอาพระศรีรัตนมหาธาตุอันนี้มาสถาปนาในเมืองนครชุมนี้ปีนั้น พระมหาธาตุอันนี้ใช่ธาตุอันสามานย์ คือพระธาตุแท้จริงแล เอาลุกแต่ลังกาทวีปพู้นมาดาย เอาทั้งพืชพระศรีมหาโพธิ อันพระพุทธเจ้าเราเสด็จอยู่ใต้ต้นและผจญ พลขุนมาราธิราช ได้ปราบแก่สัพพัญญุตญาณเป็นพระพุทธ มาปลูกเบื้องหลังพระมหาธาตุนี้ ผิผู้ใดได้ไหว้นบกระทำบูชาพระ[๒๕]

คติความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากศรีลังกายังคงถือว่า พระบรมสารีริกธาตุถือเป็นสัญลักษณ์การดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องหมายแห่งการตั้งมั่นของพระพุทธศาสนา การสร้างเจดีย์จึงเป็นอานิสงส์แก่ผู้สร้างและผู้บูชา คติพื้นฐานในการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ด้วยถือว่าเป็นส่วนหนึ่งแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงมีการเสาะแสวงหาพระบรมสารีริกธาตุถึงดินแดนศรีลังกา เพื่อนำมาสักการะบูชาเป็นศูนย์รวมศรัทธาของประชาชน[๒๖] ซึ่งมีหลักฐานปรากฏอยู่ในศิลาจารึกที่วัดเขากบ กล่าวถึงพระมหาเถรศรีศรัทธาเดินทางไปไหว้พระธาตุในเมืองต่าง ๆ ภายในประเทศ แล้วออกเดินทางไปสร้างถาวรวัตถุที่อินเดีย ข้ามเรือไปศรีลังกา[๒๗] และอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุกลับมาประเทศไทย ดังข้อความบางตอนว่า

> พระศรีม...สนา มหาสะพานไว้คนฝูงดี ตักน้ำล้างตีนฝูงสงฆ์...รักษา จึงคลายังสุโขทัย (ศรี) สัชชนาลัยกระทำสมภารบารมี...พระมหาธาตุคลาดยัง ฝาง แพล ระพุน ตาก เชียง...รอดเถิงดงที่โปรดช้าง นครพันกลิงคราฐปาตลิบุตร...บุร นครตรีโจลมัณฑลา มัลลราชรอดเถิงลังกาทวีป...ด้วยหาพบพระมหารัตนธาตุ แต่ฉวัตทำจริยา ได้ห...ต สร้างพระมหาธาตุเลิกศาสนาธรรมในพระมหานครสิงหล[๒๘]

---

[๒๕] เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖๑.

[๒๖] สถาพร อรุณวิลาส,“คติความเชื่อพุทธศาสนาแบบลังกากับวิถีชีวิตชุมชนเมืองสุโขทัย-ศรีสัชนลัย”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙),หน้า ๘๓.

[๒๗] ประเสริฐ ณ นคร, ประวัติศาสตร์เบ็ดเตล็ด รวมบทนิพนธ์ “เสาหลักทางวิชาการ” ของศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร,(กรุงเทพ ฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๙),หน้า ๒๗ - ๒๘.

[๒๘] สำนักนายกรัฐมนตรี, **ประชุมศิลาจารึก ภาคที่๑**, หน้า ๑๓๗.

นอกจากนี้ในศิลาจารึกวัดศรีชุม ได้กล่าวถึงสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาเดินทางไปศรีลังกา แสวงหาพระบรมสารีริกธาตุ ดังข้อความบางตอนว่า

> อยู่.....สมเด็จพระมหาเถรผู้ชื่อศรีศรัทธาราชจุฬามุนีศรีรัตนลงกาทีปมหาสามีเป็นเจ้า....... ใกล้ฝั่งน้ำมาวลิกคงคา[๒๙] ในลงกาทวีปนอกเมืองกำพไล[๓๐] เถิง..ย สมเด็จหา[๓๑]
>
> พระนลาตธาตุ พระคีวาธาตุ พระทักขิน อักขกธาตุ พระทันตธาตุ พระธาตุ (ธาตุ).. กลางหาวชาวสีหลเห็นแก่ตามีศรัทธาลง..... เขามาห.รูปพระมหาเถรศรีศรัทธาราช[๓๒]

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ประเพณีนิยมการสร้างเจดีย์ในประเทศไทย ได้เริ่มต้นตั้งแต่กษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงเป็นใหญ่ ทั้งนี้เพราะพระภิกษุสงฆ์ไทยที่ไปบวชแปลงจากศรีลังกาและพระภิกษุสงฆ์จากศรีลังกา มิได้นำเอาเฉพาะคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนามาเผยแผ่เท่านั้น แต่ยังได้นำเอาประเพณีการสร้างเจดีย์ตามแบบอย่างศรีลังกาเข้ามาเผยแพร่ด้วย ดังจะเห็นได้จากเจดีย์วัดช้างล้อมที่สุโขทัย มีลักษณะรูปแบบเป็นช้างปูนปั้นครึ่งตัวประดับรอบฐานเจดีย์ทั้งสี่ด้าน ซึ่งสันนิษฐานว่ามีต้นแบบมาจากเจดีย์รุ์วันเวลิ เมืองอนุราธปุระ ประเทศศรีลังกา

แต่การที่ประเทศไทยยอมรับนับถือพระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ในครั้งนั้น ก็ไม่ได้ทิ้งขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม เช่น คติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ที่มีการนับถือมาก่อนพระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์จะได้รับความนิยม ซึ่งมิได้ขัดข้องกับคติทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เป็นเพราะประเทศไทยได้นำหลักประพฤติปฏิบัติของพระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ มาปรับใช้ให้เข้ากับวิถีชีวิตของชุมชนดั้งเดิม

---

[๒๙]คือ ลำน้ำในประเทศศรีลังกา ปัจจุบันชื่อมหาเวลิคงคา

[๓๐]คือ เมืองคัมปลอยู่ในประเทศศรีลังกาใกล้เมืองแคนดี

[๓๑]กรมศิลปากร, **จารึกสมัยสุโขทัย**, (กรุงเทพ ฯ : กรมศิลปากร,๒๕๒๖),หน้า ๖๑.

[๓๒]เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖๙.

๓.๓ อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย

พระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ได้เข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทย พร้อมกับคติการสร้างเจดีย์ เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗ – ๑๘ ซึ่งมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมและอารยธรรมในชุมชนต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองขึ้นหลายด้าน เช่น วรรณคดี จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์กษัตริย์ผู้ครองนครต่าง ๆ ในสมัยสุโขทัยมักจะสร้างเจดีย์ขึ้นเป็นสัญลักษณ์ใหม่ของชุมชน การสร้างเจดีย์ขึ้นในเมืองต่าง ๆ จึงมีลักษณะที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันในรูปแบบสถาปัตยกรรม โดยการสร้างเจดีย์นี้เป็นไปตามลักษณะของเมืองที่เน้นความสำคัญของพระพุทธศาสนาเป็นใหญ่[๓๓]

เจดีย์ที่สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยสามารถแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่ ๑. เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์หรือเจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูม ๒. เจดีย์ทรงระฆังหรือทรงลังกา ๓. เจดีย์ทรงปราสาทหรือมณฑป แต่เจดีย์ที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ก็คือ เจดีย์ทรงระฆังหรือทรงลังกา เพราะมีรูปแบบที่เป็นศิลปะศรีลังกาชัดเจน ส่วนเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ก็ถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเจดีย์สมัยสุโขทัย ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ยกเอาเจดีย์ทั้ง ๒ แบบมาอธิบาย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๓.๓.๑ อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในวัดช้างล้อม

๓.๓.๑.๑ ประวัติความเป็นมาของวัดช้างล้อม

การสร้างเจดีย์ช้างล้อมนี้ มีผู้ตั้งสมมติฐานว่า พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๙ เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ตามข้อความที่ปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ ว่า

---

[๓๓] กรมศิลปากร, **การศึกษาวิจัยเรื่องวัดช้างล้อม**, (กรุงเทพ ฯ : มปท., ๒๕๓๐), หน้า ๙๐.

พ่อขุนพระรามคำแหง ลูกพ่อขุนศรีอินทราทิตย์เป็นขุนในเมือง ศรีสัชชนาลัยสุโขทัย ทั้งมากาวลาวแลไทยเมืองใต้หล้าฟ้าฏ...ไทยชาวอูชาวของ มาออก ๑๒๐๗ ศกปีกุน ให้ขุดเอาพระธาตุออก ทั้งหลาย เห็นกระทำบูชาบำเรอแก่พระธาตุ ได้เดือนหกวัน จึ่งเอาลงฝังในกลางเมืองศรีสัชชนาลัย ก่อพระเจดีย์เหนือหกข้าวจึ่งแล้ว ตั้งเวียงผา ล้อมพระมหาธาตุสามข้าวจึ่งแล้ว[๓๔]

จากข้อความในศิลาจารึกอธิบายได้ว่า พ่อขุนรามคำแหงมหาราช โปรดให้ทำการขุดพระบรมสารีริกธาตุจากสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งขึ้นมา แล้วกระทำการสักการะบูชาเป็นระยะเวลาหนึ่งเดือนหกวัน หลังจากนั้นก็โปรดให้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้กลางเมือง แล้วสร้างเจดีย์เหนือบรรจุพระบรมสารีริกธาตุโดยใช้เวลาสร้าง ๖ ปี และสร้างกำแพงล้อมรอบอีก ๓ ปี

นักโบราณคดีได้ตีความหมายจากศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ ต่างกัน เนื่องจากในจารึกไม่ได้ระบุว่าเจดีย์ที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงสร้างคือวัดใด

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงวินิจฉัยไว้ในพระนิพนธ์เรื่องตำนานพระพุทธเจดีย์ว่า พระเจดีย์เหนือก็คือ พระเจดีย์วัดช้างล้อม และเจดีย์ที่สร้างในสมัยสุโขทัย ถ้าว่าโดยรูปสัณฐานก็ทำอย่างเจดีย์แบบลังกาทั้งนั้น[๓๕]

ศาสตราจารย์หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ กล่าวว่า เจดีย์พระบรมธาตุ ซึ่งพ่อขุนรามคำแหงทรงสร้างคือเจดีย์วัดช้างล้อม เหตุที่ทำให้เข้าใจว่าเป็นเจดีย์วัดช้างล้อมคือ ประการแรกวัดช้างล้อมเป็นวัดใหญ่อยู่เหนือสุด ประการที่สองมีกำแพงหรือเวียงผาล้อมรอบ สมัยก่อนคงเรียกว่าวัดมหาธาตุ ต่อมาเมื่อไม่มีเครื่องหมายจึงเรียกว่า วัดช้างล้อมตามลักษณะสิ่งสำคัญภายในวัด[๓๖]

นายมานิต วัลลิโภดม กล่าวว่า เจดีย์วัดช้างล้อม เป็นเจดีย์ซึ่งพ่อขุนรามคำแหงโปรดให้สร้างขึ้น ณ สถานที่บรรจุพระบรมธาตุ โดยสร้างตามแบบสถูปลังกา อันเป็นวิวัฒนาการด้านสถาปัตยกรรมไทยในยุคต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ [๓๗]

---

[๓๔] สำนักนายกรัฐมนตรี, **ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑**, หน้า ๒๕.

[๓๕] สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, หน้า ๑๓๖.

[๓๖] กรมศิลปากร อ้างถึง ศาสตราจารย์หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, **ชุมนุมโบราณคดี**, (พระนคร : เขษมบรรณกิจ, ๒๕๐๓)

[๓๗] กรมศิลปากร อ้างถึง นายมานิต วัลลิโภดม, **คำบรรยายสัมมนาโบราณคดีสมัยสุโขทัย พ.ศ. ๒๕๐๓**, (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๐๗)

๓.๓.๑.๒ รูปแบบของเจดีย์ในวัดช้างล้อม

วัดช้างล้อมตั้งอยู่ภายในกำแพงเมือง เกือบกึ่งกลางของตัวเมืองศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย บริเวณที่ราบด้านทิศตะวันออกของเขาพนมเพลิง หันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ เจดีย์ประธานวัดช้างล้อม เป็นเจดีย์ทรงระฆังคว่ำขนาดใหญ่ สูง ๓๐ เมตร ตั้งอยู่ในกำแพงแก้วสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างยาว ๕๐ เมตร สูง ๑.๕๐ เมตร มีซุ้มประตู ๔ ด้าน โดยด้านหน้าและด้านหลังเป็นประตูสำหรับเข้าออก ส่วนด้านข้างทั้งสองด้านเป็นซุ้มประตูตัน ที่ด้านหน้าขององค์เจดีย์ประธานมีบันไดขึ้นสู่ลานประทักษิณ รอบฐานชั้นล่างทั้ง ๔ ด้าน มีรูปช้างปูนปั้นเต็มตัวยืนหันหลังให้เจดีย์จำนวน ๓๙ เชือก ช้างตรงมุมฐานเจดีย์ทั้งสี่มีขนาดใหญ่ มีเครื่องประดับและตั้งทแยงจากแถวช้างตัวอื่นๆ ซึ่งลักษณะการวางช้างปูนปั้นไว้รอบเจดีย์นี้ เหมือนกับเจดีย์รุวันเวลิ ที่ศรีลังกา

ฐานเจดีย์ชั้นบนที่ถัดขึ้นไปจากฐานประทักษิณ จะประดับด้วยซุ้มพระที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยโดยรอบทั้งสี่ด้าน รวม ๒๐ ซุ้ม เหนือบริเวณองค์ระฆังขึ้นไปเป็นบัลลังก์ ก้านฉัตรซึ่งประดับด้วยรูปพระสาวกปูนปั้นปางลีลาแบบนูนต่ำจำนวน ๑๗ องค์ ต่อจากนั้นขึ้นไปเป็นปล้องไฉน ปลียอด เม็ดน้ำค้าง[๓๘]

๓.๓.๑.๓ แนวคิดการออกแบบเจดีย์ในวัดช้างล้อม

คติของพราหมณ์ได้เข้ามาสู่ดินแดนไทยตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย เมื่ออาณาจักรกัมพูชาของขอมได้แผ่ขยายอำนาจทางการเมืองเข้ามาทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และบางส่วนของพื้นที่ภาคกลาง เมื่อไทยตั้งอาณาจักรสุโขทัยเป็นอิสระจากอำนาจทางการเมืองของขอม ไทยได้พยายามสร้างวัฒนธรรมทั้งในด้านความคิดและการปฏิบัติขึ้น[๓๙]

---

[๓๘]กรมศิลปากร, **ทำเนียบโบราณสถานศรีสัชนาลัย**, (กรุงเทพ ฯ : สำนักพิมพ์สมาพันธ์ จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๓๕ – ๓๖.

[๓๙]สุภาพรรณ ณ บางช้าง, **ขนบธรรมเนียมประเพณี : ความเชื่อและแนวการปฏิบัติ ในสมัยสุโขทัยถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง**, (กรุงเทพ ฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,๒๕๓๕), หน้า ๓๕.

เมื่อพระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ได้รับความนิยมในสุโขทัย อาณาจักรสุโขทัยก็นับถือพระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์เป็นหลัก แต่ร่องรอยทางวัฒนธรรมของพราหมณ์ยังคงมีอยู่ทำให้เกิดการผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนากับคติความเชื่อของพราหมณ์ สถาปัตยกรรมเนื่องในพระพุทธศาสนาจึงมีคติความเชื่อของพราหมณ์ปะปนอยู่ดังจะเห็นได้จากเจดีย์วัดช้างล้อม มีการนำช้างปูนปั้นมาประดับที่รอบฐานของเจดีย์ทั้ง ๘ ทิศ ซึ่งลักษณะการวางช้างปูนปั้นไว้รอบเจดีย์ทั้ง ๘ ทิศนี้ มีลักษณะเหมือนกับเจดีย์รุวันเวลิ ที่ศรีลังกา สัญลักษณ์รูปช้างที่ปรากฏนี้ตรงกับคติของพราหมณ์ ในกวีนิพนธ์มหาภารตะเรื่องช้างประจำทิศ ซึ่งเป็นช้างบนสวรรค์มีหน้าที่ช่วยประคับประคองโลก อยู่ประจำทิศทั้ง ๘ จึงเรียกว่าช้างโลกบาล[๔๐]

ยักษ์ การขุดแต่งเจดีย์ในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ – ๒๕๑๒ ได้พบยักษ์สำริดยืนถือตะบองมีห่วงกลมติดอยู่ด้านหลัง เข้าใจว่าใช้คล้องยึดยักษ์สำริดไว้กับที่และน่าจะประดับอยู่ที่ราวบันไดทางขึ้นเจดีย์ เรื่องของยักษ์นี้ ในเอกสารหมายเลข ๑/๒๕๓๐ ของกองโบราณคดีที่ศึกษาวิจัยวัดช้างล้อมได้กล่าวไว้ว่า ยักษ์ยืนถือตะบองที่ราวบันไดน่าจะเป็นท้าวเวสวัณ อันเป็นเทพที่คุ้มครองพิทักษ์ศาสนสถานพุทธศาสนาทุกแห่ง ซึ่งมักจะมียักษ์คอยคุ้มครองอันตรายเพื่อไม่ให้มาเยี่ยมกรายพระพุทธองค์[๔๑]

แนวคิดของกองโบราณคดีนี้ เป็นทฤษฎีที่ตรงกับข้อความในพระไตรปิฎก คือ เมื่อพระโพธิสัตว์ลงสู่พระครรภ์ของพระมารดามีเทพบุตรเข้าไปอารักขา พระโพธิสัตว์ทั้ง ๔ ทิศ เพื่อไม่ให้มนุษย์หรืออมนุษย์เบียดเบียนพระโพธิสัตว์ซึ่งหนึ่งในเทพบุตร ๔ องค์นั้นคือท้าวเวสวัณ[๔๒] จอมยักษ์ที่อยู่บนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา

นอกจากนี้ในเอกสารการวิจัยวัดช้างล้อมยังกล่าวต่อไปอีกว่า ในส่วนขององค์เจดีย์ซึ่งเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หมายถึง ประธานในการประกาศพระพุทธศาสนา ส่วนยอดที่เป็นปล้องไฉน ๓๒ ชั้น หมายถึง ภูมิทั้ง ๓๑ และเม็ดน้ำค้างที่เป็นส่วนยอดสุด หมายถึง นิพพาน[๔๓]

---

[๔๐]ละเอียด วิสุทธิแพทย์ อ้างถึง Vettam Mani, **The Puranic Encyclopaedia**, (Delhi : Motilal Banarsidass, 1975), p.62.

[๔๑]กรมศิลปากร, **การศึกษาวิจัยเรื่องวัดช้างล้อม**, หน้า ๙๑.

[๔๒]ม.อุ.(ไทย) ๑๔/๒๐๒/๒๓๗., ม.อุ.(บาลี) ๑๔/๒๐๒/๑๗๐.

[๔๓]กรมศิลปากร, **การศึกษาวิจัยเรื่องวัดช้างล้อม**, หน้า ๕๒ - ๕๓.

ซึ่งทฤษฎีนี้มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก คือ ภูมิ หมายถึงระดับแห่งจิตหรือระดับแห่งชีวิตของหมู่สัตว์ที่ติดอยู่ในภพต่าง ๆ ได้แก่ กามาวจรภูมิ๑๑ คือ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในกาม เช่น มนุษย์ สวรรค์ รูปาวจรภูมิ๑๖ คือ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในรูปหรือเรียกว่าชั้นรูปพรหม อรูปาวจรภูมิ ๔ คือ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในอรูปหรือเรียกว่าชั้นอรูปพรหม อปริยาปันนภูมิ คือ ชั้นที่ไม่เกี่ยวเนื่องในภูมิทั้ง ๓ หมายถึง โลกุตตรภูมิ[๔๔] รวมทั้งหมด ๓๑ ภูมิ ถ้ารวมอปริยาปันนภูมิด้วยจะเท่ากับ ๓๒ ภูมิ ซึ่งตรงกับจำนวนปล้องไฉน

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การสร้างเจดีย์วัดช้างล้อมนั้น ได้มีการตีความเกี่ยวกับแนวคิดการออกแบบไว้ ๒ แนวคิด คือ ตีความตามหลักพระพุทธศาสนาและตีความตามหลักของศาสนาพราหมณ์ นอกจากนี้รูปทรงของเจดีย์วัดช้างล้อมก็มีลักษณะคล้ายกับเจดีย์รุวันเวลิที่ศรีลังกา จึงเป็นไปได้ว่าเจดีย์วัดช้างล้อมนี้ได้แนวคิดมาจากเจดีย์รุวันเวลิ ที่ศรีลังกา

[๔๔] ขุ.ป.(ไทย) ๓๑/๗๒/๑๒๑ – ๑๒๒., ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๗๒/๘๗ – ๘๘.

๓.๓.๒ อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ ในวัดเจดีย์เจ็ดแถว

๓.๓.๒.๑ ประวัติความเป็นมาของวัดเจดีย์เจ็ดแถว

วัดเจดีย์เจ็ดแถวนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานในการสร้าง แม้แต่ชื่อของวัดเจดีย์เจ็ดแถวก็ตั้งขึ้นภายหลัง เนื่องจากภายในวัดมีเจดีย์เล็ก ๆ เรียงรายกันอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งที่มิได้เรียงกันเป็นเจ็ดแถวตามชื่อเรียก[๙๕]

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๑๐ นายเอ.บี. กริสโวลด์ ได้กล่าวถึงวัดเจดีย์เจ็ดแถว โดยพิจารณารูปแบบของเจดีย์ประธานและเจดีย์บริวารบางองค์ เปรียบเทียบกับรูปแบบของพระศรีมหาธาตุและเจดีย์บริวารของวัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัย และอาศัยหลักฐานทางด้านจารึก สันนิษฐานกำหนดอายุการสร้างวัดเจดีย์เจ็ดแถวว่า อยู่ในระยะที่พระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พญาลิไทย) ทรงเป็นอุปราชอยู่ที่เมืองศรีสัชนาลัย ตรงกับสมัยของพระราชบิดาของพระองค์ คือ พญาเลอไท และตรงกับระยะที่มีการสร้าง - ปฏิสังขรณ์วัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัย ในราว พ.ศ.๑๘๘๖[๙๖]

๓.๓.๒.๒ รูปแบบของเจดีย์ในวัดเจดีย์เจ็ดแถว

เจดีย์ภายในวัดเจดีย์เจ็ดแถวนั้นมีหลายรูปแบบ โดยมีเจดีย์รายรวมทั้งอาคารขนาดเล็กแบบต่าง ๆ กัน ล้อมรอบเจดีย์ประธาน ทั้งหมดจำนวน ๓๓ องค์ ซึ่งจัดกลุ่มได้ ๓ รูปแบบ คือ

๑. เจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูม เป็นเจดีย์ประธาน มีหลายชื่อเรียก บางทีเรียกว่า เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ หรือ เจดีย์ทรงทะนาน

ส่วนล่างเป็นฐานเขียงขนาดใหญ่ตั้งซ้อนเป็นชั้น สอบขึ้นเพื่อรองรับฐานบัวลูกแก้วอกไก่

ส่วนกลาง หรือ เรือนธาตุ เป็นทรงแท่งสี่เหลี่ยมหยักมุมยี่สิบมุม ซึ่งประกอบด้วยฐาน

---

[๙๕] สันติ เล็กสุขุม, อ้างถึง สมเด็จ ฯ เจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, **จดหมายระยะทางไปพิษณุโลก**, (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๐๖), หน้า ๖๕.

[๙๖] สันติ เล็กสุขุม, อ้างถึง Griswold A.B., **Toward a History of Sukhodaya Art.** (The Fine Arts Department, 1976), p.17,33.

บัวลูกฟัก ๒ ฐานตั้งซ้อน ๆ ลดหลั่นขึ้นไปรองรับเรือนธาตุ เหนือเรือนธาตุมีรูปกลีบขนุนและรูปกลีบบัวประดับตามมุมและตามด้านทั้งสี่

ส่วนบน มีรูปกลีบขนุนและรูปกลีบบัวที่ประดับเหนือเรือนธาตุ เป็นองค์ประกอบที่เชื่อมโยงให้เกิดความต่อเนื่องระหว่างเรือนธาตุกับส่วนบนทรงยอดดอกบัวตูม[๔๗]

๒. เจดีย์ทรงปราสาท ปราสาทหมายถึงรูปแบบของเรือนที่มีหลายชั้นซ้อนกัน หรือที่มีหลังคาลาดหลายชั้นซ้อนลดหลั่นกัน ตอนกลางของเจดีย์เรียกว่าเรือนธาตุ เรือนธาตุมักมีทรงสี่เหลี่ยม ตั้งอยู่บนฐาน เหนือเรือนธาตุเป็นชั้นซ้อน[๔๘]

๓. เจดีย์ทรงระฆัง หรือที่เรียกว่าเจดีย์ทรงลังกา หมายถึงเจดีย์ที่มีองค์ระฆังเป็นส่วนสำคัญ เทียบความสำคัญได้กับส่วนกลางหรือเรือนธาตุของเจดีย์ทรงปราสาท เจดีย์ทรงระฆังในประเทศไทยได้รับอิทธิพลมาจากเจดีย์แบบหนึ่งของศิลปะแบบลังกา องค์ระฆังเป็นส่วนสำคัญที่เด่นชัด มีวงแหวน ๓ วงซ้อนกันรองรับอยู่ข้างใต้ มีบัลลังก์สี่เหลี่ยมตั้งอยู่เหนือองค์ระฆัง ต่อยอดเป็นทรงกรวยประกอบด้วยปล้องไฉนปลี[๔๙]

๓.๓.๒.๓ แนวคิดการออกแบบเจดีย์ในวัดเจดีย์เจ็ดแถว

แผนผังโดยส่วนรวมของวัดแสดงถึงการจัดระเบียบที่ชัดเจน โดยเน้นความสำคัญของเจดีย์ประธานซึ่งมีขนาดใหญ่ที่สุด รายล้อมด้วยเจดีย์บริวารขนาดย่อม ระเบียบเช่นนี้ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ทั้งแนวราบและแนวตั้ง แนวแกนกลางของวัด คือตำแหน่งของเจดีย์ประธาน นับได้ว่าเป็นงานออกแบบแผนผังที่สัมพันธ์กับรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ดีที่สุดแห่งหนึ่งของศิลปะสุโขทัย[๕๐] ซึ่งการวางผังของวัดเจดีย์เจ็ดแถวอาจได้แนวคิดมาจากเรื่องจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนา

---

[๔๗]สันติ เล็กสุขุม, **เจดีย์สมัยสุโขทัยที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว**, (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๓๓), หน้า๓๔–๔๓.

[๔๘]สันติ เล็กสุขุม, **เจดีย์ ความเป็นมาและศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิฆเณศ พริ้นติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๑๘.

[๔๙]สันติ เล็กสุขุม, **เจดีย์สมัยสุโขทัยที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว**, หน้า ๑๔๕.

[๕๐]เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๙ – ๓๑.

คติความเชื่อเรื่องจักรวาลและเขาพระสุเมรุนั้น พิสูจน์ได้จากไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นวรรณคดีสมัยสุโขทัยและเป็นวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ที่พระมหาธรรมราชาที่ ๑ หรือ พญาลิไทย ทรงนิพนธ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๘๘ ความในไตรภูมินั้นกล่าวว่า จักรวาลที่มีโลกซึ่งมนุษย์อาศัยอยู่นี้ เป็นหน่วยหนึ่งของอนันตจักรวาล ในจักรวาลหนึ่ง ๆ นั้นมีเขาพระสุเมรุเป็นแกนกลาง บนยอดเขาพระสุเมรุเป็นที่ตั้งของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเป็นที่ประทับของพระอินทร์ บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์มีจุฬามณีเจดีย์ที่บรรจุพระทันตธาตุและพระเมาลีของพระพุทธเจ้า รอบเขาพระสุเมรุมีเขาสัตตบริภัณฑ์ล้อมรอบเป็นวงแหวน ๗ วง ทั้งเขาพระสุเมรุและเขาสัตตบริภัณฑ์ถูกห้อมล้อมด้วยสีทันดรสมุทรที่แผ่กว้างออกไปทุกทิศ รอบนอกของเขาสัตตบริภัณฑ์เป็นที่ตั้งของทวีปใหญ่ ๔ ทวีป ได้แก่ อุตตรกุรุทวีปตั้งอยู่ทางเหนือของเขาพระสุเมรุ ชมพูทวีปตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเขาพระสุเมรุ บุรพวิเทหะตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเขาพระสุเมรุ และอมรโคยานตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเขาพระสุเมรุ[๕๑]

ข้อความในไตรภูมิยังระบุว่า โลกมนุษย์เป็นภูมิแห่งเดียวเท่านั้นที่ผู้ประกอบกุศลกรรมจะได้เสวยสุคติภูมิ ในเทวโลกและพรหมโลก หรือ อาจจะบรรลุมรรคผลเข้าสู่นิพพานได้ ส่วนผู้ที่ประกอบอกุศลกรรมจะตกไปสู่อบายภูมิ ซึ่งมีการจำแนกภพภูมิทางฝ่ายกุศลกรรมไว้เป็น เทวภูมิ ๖ ชั้น พรหมภูมิ ๑๖ ชั้น อรูปพรหม ๔ ชั้น[๕๒] จากนั้นจึงเป็นภูมิของผู้ที่ได้บรรลุมรรคผลนิพพาน ส่วนภูมิของฝ่ายอกุศลกรรมแบ่งออกเป็น ๔ ชั้น คือ นรก ดิรัจฉาน เปรต อสุรกาย[๕๓]

เรื่องของไตรภูมิพระร่วง จึงเป็นการบรรยายเกี่ยวกับจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนา ดังนั้นสันนิษฐานว่า การออกแบบและการวางผังเจดีย์ในวัดเจดีย์เจ็ดแถว อาจได้แนวคิดมาจากเรื่องจักรวาลวิทยาพระพุทธศาสนา คือมีเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลาง และมีเขาสัตตบริภัณฑ์ล้อมรอบ โดยมีเจดีย์ประธานของวัดเป็นสัญลักษณ์แทนเขาพระสุเมรุ เจดีย์บริวารเป็นสัญลักษณ์แทนเขาสัตตบริภัณฑ์[๕๔]

---

[๕๑] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยสุโขทัย ไตรภูมิกถา**, (กรุงเทพ ฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๗๗ – ๘๓.

[๕๒] เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๖๗ – ๒๐๒.

[๕๓] เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๓ – ๖๙.

[๕๔] สันติ เล็กสุขุม, **เจดีย์สมัยสุโขทัยที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว**, หน้า ๓๑.

ในส่วนของเจดีย์ประธานที่เป็นเจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูมนั้น เป็นเจดีย์แบบพิเศษที่นิยมสร้างขึ้นเฉพาะในสมัยสุโขทัยเท่านั้น เพราะก่อนสมัยสุโขทัยไม่ปรากฏเจดีย์รูปทรงนี้ และหลังสมัยสุโขทัยก็ไม่นิยมสร้างเจดีย์รูปทรงนี้อีก เจดีย์ลักษณะนี้มีหลายชื่อเรียก คือ ๑. เจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูม เหตุที่เรียกว่าเจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูมอาจเป็นเพราะยอดเจดีย์มีรูปทรงคล้ายยอดดอกบัวตูมและดอกบัวก็เป็นสิ่งสำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาเปรียบเทียบกับสัตว์ทั้งหลายเพื่อใช้แสดงธรรม เช่น เรื่องทรงพิจารณาเวไนยสัตว์เปรียบด้วยดอกบัว[๕๕]๒.เจดีย์ทรงทะนาน เหตุที่เรียกว่าเจดีย์ทรงทะนานเพราะยอดเจดีย์มีลักษณะเป็นพุ้งคล้ายทะนานตวงข้าวคว่ำอยู่ ๓. เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ในทางวิชาการของกรมศิลปากรได้กำหนดเรียกเจดีย์ลักษณะนี้ว่า เจดีย์ทรงพุ่มข้างบิณฑ์ เรื่องพุ่มข้าวบิณฑ์นี้อาจจะใช้เรียกให้เข้ากับหลักฐานที่ได้มาจากศิลาจารึกสุโขทัยที่กล่าวถึงพนมหมาก พนมเบี้ย เพราะลักษณะของพนม ก็คือรูปทรงที่อยู่ในความเป็นพุ่ม ส่วนคำว่าข้าวบิณฑ์ก็หมายถึงข้าวเป็นก้อน ๆ แล้วนำมาจัดวางในพานเรียงให้อยู่ในรูปของพนมที่เป็นกระพุ่มขึ้นไป ดุจอาการประนมมือหรือกระพุ่มมือเพื่อแสดงความเคารพสักการะอาศัยแนวเทียบเคียงดังนี้ จึงเรียกเจดีย์ลักษณะนี้ว่าเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ [๕๖] นอกจากนี้นักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์ศิลปะ ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับที่มาของเจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูมไว้ดังนี้

ศาสตราจารย์ ยอร์จ เซเดส์ ให้ความเห็นไว้ว่า โครงสร้างของเจดีย์แบบนี้มาจากรูปทรงของโกศบรรจุพระบรมอัฐิ

สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงวินิจฉัยว่า อาจได้แบบอย่างมาจากเจดีย์จีน แล้วดัดแปลงให้เหมาะสมกับกระบวนการของช่างไทย[๕๗]

ดร.ประเวศ ลิมปรังษี ให้ความเห็นว่าเจดีย์ได้แบบอย่างมาจากพานแว่นฟ้า เป็นพานที่ซ้อนกันสองชั้น ชนิดหนึ่งประดับมุกหรือกระจกเป็นต้น ใบบนเป็นพานทรงสูงซ้อนกันอยู่บนตะลุ่ม อีกชนิดหนึ่งทำด้วยโลหะจำหลักลาย ใบบนเป็นพานเล็กซ้อนอยู่บนพานใหญ่[๕๘]

---

[๕๕]วิ.ม. (ไทย) ๔/๙/๑๔., วิ.ม. (บาลี) ๔/๙/๙.

[๕๖]คงเดช ประพัฒน์ทอง, **โบราณคดีประวัติศาสตร์**,(กรุงเทพฯ : บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ ,๒๕๒๙), หน้า ๒๔๖ – ๒๔๗.

[๕๗]สงวน รอดบุญ, **พุทธศิลป์สุโขทัย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพ ฯ : โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๓), หน้า ๘๔.

[๕๘]สัมภาษณ์ ดร. ประเวศ ลิมปรังษี, อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๕ กรกฎาคม ๒๕๔๘.

อย่างไรก็ตามนักโบราณคดีและนักศิลปะต่างยกย่องว่า เจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูมนี้ เป็นรูปแบบของสุโขทัยแท้ เพราะเจดีย์แบบนี้นิยมสร้างไว้ตามเมืองต่าง ๆ ของสุโขทัยเท่านั้น และไม่ปรากฏในสมัยต่อมา แสดงว่าเจดีย์แบบนี้ได้สิ้นสุดลงพร้อมกับการล่มสลายของอาณาจักรสุโขทัย

๓.๔ อิทธิพลของสถาปัตยกรรมสมัยต่าง ๆ ที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย

หลักฐานแห่งความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปวัฒนธรรมของสุโขทัย ที่ยังคงปรากฏอยู่จนถึงทุกวันนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นสิ่งก่อสร้างในทางพระพุทธศาสนา เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ แต่ก่อนที่อาณาจักรสุโขทัยจะเจริญรุ่งเรืองนั้น แคว้นต่างๆ ที่อยู่บริเวณใกล้เคียงได้มีความเจริญรุ่งเรืองด้านศิลปวัฒนธรรมมาก่อนสุโขทัยแล้ว ดังนั้นเจดีย์ที่สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยจึงมีศิลปวัฒนธรรมจากแคว้นต่าง ๆ ที่อยู่บริเวณใกล้เคียงปะปนอยู่ด้วย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๓.๔.๑ อิทธิพลของสถาปัตยกรรมสมัยศรีวิชัย ที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย

สถาปัตยกรรมสมัยศรีวิชัย ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓ – ๑๘ เจดีย์ที่สร้างขึ้นในสมัยศรีวิชัยเป็นสถาปัตยกรรมของพระพุทธศาสนามหายาน ซึ่งปรากฏหลักฐานทางภาคใต้ของประเทศไทย เช่น เจดีย์วัดแก้ว เจดีย์วัดพระบรมธาตุไชยา สุราษฎร์ธานี เจดีย์ศรีวิชัยมีลักษณะเด่นและเห็นได้ชัดเจน คือ มีรูปทรงสี่เหลี่ยมและมียอดแหลม เรียกว่า เจดีย์ทรงมณฑปหรือทรงปราสาท

ลักษณะโดยทั่วไป มีฐานสี่เหลี่ยมสูง เรือนธาตุเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ประกอบด้วยซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปปางประทับยืนทั้ง ๔ ทิศ เหนือเรือนธาตุทำเป็นฐานแปดเหลี่ยมตรงส่วนที่เป็นบัวปากระฆังนิยมทำเป็นบัวกลุ่ม องค์ระฆังตอนบนพองออก มากกว่าส่วนที่เป็นปากระฆัง คือ ทรงดอกบัวคว่ำ เหนือองค์ระฆังทำเป็นบัวกลุ่มอีกสองชั้นก่อนที่จะถึงปลียอด ตามมุมเจดีย์ทั้ง ๔ มีการประดิษฐ์เจดีย์บริวารสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก[๕๙] ซึ่งลักษณะต่าง ๆ ของเจดีย์ที่กล่าวมานี้มีลักษณะตรงกับเจดีย์บางองค์ในวัดเจดีย์เจ็ดแถว จังหวัดสุโขทัย

---

[๕๙] สงวน รอดบุญ, **พุทธศิลป์สุโขทัย**, หน้า ๑๑๖.

เจดีย์ทรงปราสาทที่สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยนั้น นักโบราณคดีเชื่อว่าได้รับอิทธิพลมาจากเมืองไชยาและเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นเจดีย์แบบหลายยอดเช่น พระบรมธาตุไชยา เมืองไชยา สุราษฎร์ธานี หรือพระบรมธาตุเจดีย์องค์เดิมของวัดมหาธาตุ เมืองนครศรีธรรมราช อันเป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นตามคติพระพุทธศาสนามหายานของอาณาจักรศรีวิชัย[๖๐]

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ คือ ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชปรากฏชัดว่าอาณาจักรสุโขทัยได้มีการติดต่อกับดินแดนทางตอนใต้ของประเทศไทย ดังนั้นนักโบราณคดีจึงเชื่อว่าเจดีย์ทรงปราสาทที่สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยบางแห่ง ได้รับอิทธิพลมาจากสถาปัตยกรรมสมัยศรีวิชัย

แต่มีผู้เสนอว่า อิทธิพลของสถาปัตยกรรมสมัยศรีวิชัยไม่น่าจะเผยแพร่มาถึงสุโขทัยได้ เนื่องจากแหล่งโบราณสถานของศรีวิชัยกับสุโขทัยอยู่ไกลกันมาก นอกจากนั้นคติทางศาสนาก็ยังแตกต่างกันด้วย ดังนั้นรูปแบบของเจดีย์ทรงปราสาทที่ปรากฏในสมัยสุโขทัยน่าจะได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรใกล้เคียงมากกว่า[๖๑]

๓.๔.๒ อิทธิพลของสถาปัตยกรรมสมัยลพบุรี ที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย

สถาปัตยกรรมสมัยลพบุรี ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๖ – ๑๘ เจดีย์ที่สร้างขึ้นในสมัยลพบุรีนั้น ถ้าจะค้นหาประจักษ์พยานในด้านองค์เจดีย์โดยแท้นั้นไม่มี แต่มีหลักฐานปรากฏคือเจดีย์สำริดอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อู่ทอง ทำให้เห็นเค้าเงื่อนของเจดีย์สมัยลพบุรี ซึ่งน่าจะเป็นสถาปัตยกรรมแบบพระพุทธศาสนามหายาน อันเป็นสมัยที่ศิลปะขอมแพร่หลายเข้ามาบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ประชาชาติต่าง ๆ และชนพื้นเมืองแถบนี้เอาอย่าง โดยลอกแบบจนกลายเป็นศิลปะลพบุรีไป ทั้งพระพุทธรูป เจดีย์และลวดลายต่าง ๆ[๖๒]

---

[๖๐] เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๑๖.

[๖๑] กรมศิลปากร, **วิวัฒนาการพุทธสถานไทย**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊พ จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๑๑๐.

[๖๒] น. ณ ปากน้ำ, **สถูปเจดีย์ในประเทศไทย**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๖), หน้า ๖๗.

สถูปสำริดสมัยลพบุรีเป็นแบบระฆังกลม แต่ตั้งเป็นทรงกระบอก มีสายรัดกลางระฆัง และมีลายดอกจันทน์สี่ทิศคล้ายเจดีย์สมัยเชียงแสน ใต้ระฆังเป็นดอกบัว ใต้ลงไปเป็นองค์เจดีย์สี่เหลี่ยมไม่ย่อมุม ฐานปัทม์สี่เหลี่ยมก็ไม่ย่อมุม มีเจดีย์บริวารเล็ก ๆ อยู่มุมสี่ทิศ ลายหน้ากระดาน และท้องกระดานกับบัวบ่งว่าเป็นศิลปะเลียนแบบศิลปะขอมอย่างชัดเจน เจดีย์แบบนี้ไม่มีบัลลังก์ แต่มีบัวลูกแก้วรองรับรูปหม้อน้ำและยอดเป็นกรวยแหลมสั้น ๆ พระพุทธรูปประทับนั่งมีรัศมีอยู่ที่กลางองค์สี่เหลี่ยมด้านละ ๓ องค์ รวม ๑๒ องค์ น่าจะเป็นอดีตพระพุทธเจ้าตามนิกายมหายาน[๖๓]

จากการสำรวจของนักโบราณคดี พบว่าเจดีย์ทรงปราสาทที่สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยบางแห่ง ได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมสมัยลพบุรี เช่น เจดีย์ราย หมายเลข ๘ ที่อยู่ในวัดเจดีย์เจ็ดแถว ปรากฏหลักฐานว่าได้รับอิทธิพลของเจดีย์ทรงปราสาทและงานประดับแบบลพบุรีอยู่ที่ส่วนล่าง ส่วนกลาง และส่วนบนของเจดีย์ อย่างไรก็ตามลักษณะของเจดีย์ทรงปราสาทแบบลพบุรี ได้รับการดัดแปลงให้เป็นลักษณะของศิลปะสุโขทัยที่เจดีย์รายองค์นี้ คือมีความเรียบง่าย ต่างจากรายละเอียดที่ยุ่งยากและการเพิ่มมุมของเจดีย์ทรงปราสาทแบบลพบุรี ความหนักแน่นตามสุนทรียภาพแบบลพบุรีจึงลดหายไปจากรูปทรงที่ปรับปรุงแล้วของเจดีย์หมายเลข ๘ นี้[๖๔]

๓.๔.๓ อิทธิพลของสถาปัตยกรรมสมัยล้านนา ที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย

สถาปัตยกรรมสมัยล้านนา ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๙ – ๒๓ นับตั้งแต่พระยาเม็งรายทรงสร้างเมืองเชียงใหม่และสถาปนาตนขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์ ปกครองจนกระทั่งสิ้นสุดราชวงศ์อันกินระยะเวลายาวนานเกือบ ๓ ศตวรรษนั้น ได้มีการสร้างสมและสร้างสรรค์งานศิลปะต่าง ๆ มากมาย ศิลปะล้านนาเป็นงานศิลป์ที่มีแบบแผนแสดงเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่เจริญควบคู่มากับศิลปะสุโขทัย และเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามาโดยตลอด ด้วยเหตุนี้จึงมีร่องรอยหลักฐานทางศิลปวัฒนธรรมหลงเหลืออยู่ ได้แก่สิ่งก่อสร้างอันเนื่องในพระพุทธศาสนาเป็นต้นว่า โบสถ์วิหาร และเจดีย์รูปแบบต่าง ๆ[๖๕]

---

[๖๓] เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖๗.

[๖๔] สันติ เล็กสุขุม, **เจดีย์สมัยสุโขทัยที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว**, หน้า ๑๒๙.

[๖๕] กรมศิลปากร, **วิวัฒนาการพุทธสถานไทย**, หน้า ๑๑๓.

จากการสำรวจของนักโบราณคดี พบว่าเจดีย์ทรงระฆังที่สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยบางแห่ง ได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมสมัยล้านนา เช่น เจดีย์ประจำด้าน หมายเลข ๕ ที่อยู่ในวัดเจดีย์เจ็ดแถว เจดีย์ทรงระฆังองค์นี้มีลักษณะแตกต่างจากเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัยโดยทั่วไป เพราะอิทธิพลของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาเข้ามาปะปนอยู่ที่ส่วนล่างของเจดีย์อย่างชัดเจน[๖๖]

เจดีย์สมัยสุโขทัย แม้จะได้รับอิทธิพลแบบอย่างมาจากแหล่งต่าง ๆ กัน แต่ช่างในสมัยสุโขทัยได้พยายามดัดแปลงแต่งเติมรูปแบบ ให้มีลักษณะแบบอย่างผสมกลมกลืนเป็นของตนเอง จึงเป็นผลให้ศิลปกรรมสุโขทัยมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง บ่งบอกถึงศรัทธาอันแรงกล้า ที่มีต่อพระพุทธศาสนาและแนวความคิดที่สร้างสรรค์ในทางสถาปัตยกรรม ที่ไม่ซ้ำแบบกับชนชาติใด[๖๗]

---

[๖๖]สันติ เล็กสุขุม, **เจดีย์สมัยสุโขทัยที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว**, หน้า ๑๔๗.

[๖๗]สงวน รอดบุญ, **พุทธศิลป์สุโขทัย**, หน้า ๗๖.

บทที่ ๔

รูปแบบการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัยที่ได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

๔.๑ รูปแบบการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัยที่มีอิทธิพลต่อเจดีย์สมัยอยุธยา

สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีนั้น มีระยะเวลานานถึง ๔๑๗ ปี มีพระมหากษัตริย์ปกครอง ๕ ราชวงศ์ รวม ๓๓ พระองค์ จึงมีงานสร้างสรรค์ทางด้านศิลปะเกิดขึ้นมากมายในยุคนี้ โดยทั่วไปแบ่งกว้าง ๆ ออกเป็น ๔ ยุค คือ

๑. สมัยอยุธยาตอนต้น เริ่มตั้งแต่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นราชธานีเมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๓ จนสิ้นรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในปี พ.ศ. ๒๐๓๑

๒. สมัยอยุธยาตอนกลาง เริ่มตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ พ.ศ. ๒๐๓๔ จนสิ้นรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พ.ศ. ๒๑๗๑

๓. สมัยอยุธยาตอนปลาย เริ่มตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พ.ศ. ๒๑๗๓ จนถึงเสียกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. ๒๓๑๐[๑]

ระยะเวลาที่ยาวนานถึง ๔๑๗ ปี ทำให้เจดีย์ที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยามีความแตกต่างกันออกไปตามกระแสวัฒนธรรมที่ผ่านเข้ามา ในยุคที่รูปแบบการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัยมีอิทธิพลต่อเจดีย์สมัยอยุธยา คือ ช่วงปลายสมัยอยุธยาตอนต้นและสมัยอยุธยาตอนกลาง รูปแบบเจดีย์ที่นิยมสร้างกันในยุคนี้จะเป็นเจดีย์ทรงระฆัง หรือ ทรงลังกา ยกตัวอย่างเช่น เจดีย์ช้างล้อมที่วัดมเหยงคณ์ เจดีย์ที่วัดพระศรีสรรเพชญ

[๑]กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๔ **ประชุมพงศาวดาร ภาค ๔ ตอนปลาย และภาค ๕,** (กรุงเทพ ฯ : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, ๒๕๐๖), หน้า ๑๓๓ – ๑๓๗.

ปัจจุบันนี้เจดีย์ได้รับการปรับปรุง ตกแต่งโดยใช้กระเบื้องโมเสกสีทองประดับทั่วทั้งองค์ องค์เจดีย์วัดจากฐานล่างมีขนาดกว้าง ๒๗ วา ๗ นิ้ว ความสูงวัดจากฐานล่างเจดีย์ ๒๕ วา ที่ซุ้มของเจดีย์ประดิษฐานพระไพรีพินาศ เป็นพระพุทธรูปศิลา ขนาดหน้าตักกว้าง ๑ คืบ ๔ นิ้ว ส่วนสูงตลอดพระรัศมี ๑ ศอก[๒๕]

๔.๒.๒ รูปแบบการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัยที่มีอิทธิพลต่อเจดีย์ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

๔.๒.๒.๑ ประวัติความเป็นมาของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพระบรมมหาราชวัง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดให้สร้างขึ้นใน พ.ศ. ๒๓๒๖ เป็นพระอารามหลวงในพระบรมมหาราชวัง เช่นเดียวกับวัดพระศรีสรรเพชญในพระราชวังหลวงของกรุงศรีอยุธยา วัดนี้ไม่มีส่วนสังฆาวาสให้พระสงฆ์จำพรรษา มีแต่ส่วนพุทธาวาส

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดให้สร้างพระอุโบสถขึ้นก่อน เพื่อใช้เป็นที่ประดิษฐานพระมหามณีรัตนปฏิมากร หรือ พระแก้วมรกต ที่ทรงอัญเชิญมาจากเวียงจันทน์เพื่อเป็นศูนย์กลางที่สำคัญ และมีพระระเบียงล้อมรอบ มีศาลาราย ๑๒ หลัง รอบพระอุโบสถ และทรงโปรดให้สร้างสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ อีก เช่น สร้างหอระฆังทางด้านทิศใต้ของพระอุโบสถ สร้างหอพระไตรปิฎกประดิษฐานพระไตรปิฎกฉบับทอง ที่ทรงโปรดให้สังคายนาขึ้น หอพระไตรปิฎกนี้ตั้งอยู่กลางสระน้ำ เรียกว่า หอพระมณเฑียรธรรม ต่อมาทรงโปรดให้สร้างที่ประดิษฐานพระไตรปิฎกขึ้นใหม่ในตำแหน่งเดิม สร้างอาคารขึ้นใหม่เรียกว่าพระมณฑป ขยายเขตวัดพระศรีรัตนศาสดารามออกไปทางทิศเหนือ สร้างหอพระนาก สร้างพระวิหารขาว สร้างเจดีย์ทองแบบย่อมุมไม้สิบสอง ๒ องค์ สร้างเจดีย์ทรงปรางค์ ๘ องค์ ซึ่งเป็นแบบที่สืบเนื่องมาจากสมัยอยุธยาตอนปลาย[๒๖]

---

[๒๕] วัดบวรนิเวศวิหาร , **ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร**, หน้า ๑๘ - ๑๙.

[๒๖] สำนักราชเลขาธิการ, **สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม ๒**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ ๑๙๘๔ จำกัด, ๒๕๓๑), หน้า ๒๒๙.

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ไม่ปรากฏหลักฐานการก่อสร้างหรือปฏิสังขรณ์อาคารใด ๆ สันนิษฐานว่าเป็นช่วงที่อาคารต่าง ๆ ยังอยู่ในสภาพที่ดีต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์พระอุโบสถและพระมณฑปพร้อมทั้งปรับปรุงหอพระทั้งสองหลัง คือ พระวิหารขาว หรือที่เรียกว่า พระเศวตกุฏาคารวิหารยอด ประดิษฐานพระเทพบิดรและพระพุทธรูปที่พระองค์ทรงนับถือ หอพระนาก ประดิษฐานพระอัฐิของเจ้านายในพระราชวงศ์จักรี และได้บูรณปฏิสังขรณ์ เจดีย์ทรงปรางค์ ๘ องค์

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้สร้างพุทธปรางค์ปราสาทที่หน้าพระมณฑป สร้างเจดีย์ทรงระฆัง (พระศรีรัตนเจดีย์) โดยนำแบบอย่างมาจากเจดีย์ประธานที่วัดพระศรีสรรเพชญ พระนครศรีอยุธยา ในรัชสมัยต่อมาส่วนใหญ่จะเป็นการบูรณปฏิสังขรณ์อาคารต่างๆ ที่สร้างไว้แต่เดิม จนมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ฯ สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร รัชกาลปัจจุบัน ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์อาคารสิ่งก่อสร้างทั่วทั้งพระอารามและสร้างบุษบกตราแผ่นดินขึ้นอีก ๑ องค์ เพื่อประดิษฐานพระบรมราชสัญลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน[๒๗]

๔.๒.๒.๒ รูปแบบของเจดีย์ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามนั้นมีเจดีย์อยู่หลายรูปแบบ เช่น เจดีย์แบบย่อมุมไม้สิบสอง เจดีย์ทรงปรางค์ แต่เจดีย์ที่นิยมสร้างกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา จนถึงปัจจุบัน คือเจดีย์ทรงระฆัง ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้สร้างขึ้นเมื่อวันศุกร์ที่ ๑ กุมภาพันธ์ แรม ๑ ค่ำ เดือนยี่ ปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๙๘[๒๘] โดยสร้างตามแบบเจดีย์ประธานที่วัดพระศรีสรรเพชญ พระนครศรีอยุธยา เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่อัญเชิญมาจากศรีลังกา พระราชทานนามว่า พระศรีรัตนเจดีย์

---

[๒๗] เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๓๐ – ๒๓๓.

[๒๘] กรมศิลปากร, **จดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และพระบรมมหาราชวัง ในการฉลองพระนคร ครบ ๒๐๐ ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ภาคที่ ๑**, (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น จำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๕๐.

องค์เจดีย์ประกอบด้วยฐานเขียง มีมาลัยเถา ๓ ชั้น สลับด้วยบัวคว่ำบัวหงายรองรับองค์ระฆัง เหนือขึ้นไปเป็นบัลลังก์สี่เหลี่ยมมีเสาหานรองรับปล้องไฉน ซึ่งทำเป็นบัวลูกแก้วซ้อนกัน ๒๐ ชั้น จากนั้นเป็นปลียอดและเม็ดน้ำค้าง พระศรีรัตนเจดีย์ เป็นเจดีย์ที่ประดับด้วยกระเบื้องโมเสกสีทองทั้งองค์ มีซุ้มประตูทางเข้าทั้ง ๔ ทิศ ตอนบนของซุ้มประตูประดับด้วยเจดีย์จำลององค์เล็กที่มีลักษณะเช่นเดียวกับพระศรีรัตนเจดีย์ ภายในองค์เจดีย์เป็นห้องโถง ตรงกลางห้องโถงประดิษฐานเจดีย์บรรจุพระบรมสารีรกธาตุ ตั้งอยู่บนฐานก่ออิฐถือปูน ๒ ชั้น องค์เจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริธาตุมีสีดำทั้งองค์ และมีลักษณะเหมือนกับพระศรีรัตนเจดีย์ทุกประการ[๒๙]

๔.๒.๓ รูปแบบการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัยที่มีอิทธิพลต่อเจดีย์ในวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร

๔.๒.๓.๑ ประวัติความเป็นมาของวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร

วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้สร้างขึ้นอุทิศถวายแด่พระสงฆ์คณะธรรมยุติกนิกายโดยเฉพาะ เนื่องจากเมื่อครั้งยังทรงผนวช ทรงเป็นหัวหน้านำพระสงฆ์ชำระข้อปฏิบัติและทรงก่อตั้งคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายขึ้น วัดนี้จึงเป็นวัดแรกของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายและเป็นวัดต้นแบบของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายในประเทศไทยนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ในการสร้างวัด ๓ ประการ ดังที่จารึกไว้ในวัดบนแผ่นศิลาด้านหลังพระวิหาร คือ

๑. เพื่อให้มีวัดธรรมยุติกนิกายอยู่ใกล้พระบรมมหาราชวัง ให้ข้าราชบริพารที่มีความประสงค์จะทำบุญตามแบบอย่างธรรมยุติกนิกายไม่ต้องเดินทางไปไกล[๓๐]

---

[๒๙] สำนักราชเลขาธิการ, **สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม ๒**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ ๑๙๘๔ จำกัด, ๒๕๓๑), หน้า ๒๘๔ - ๒๘๕.

[๓๐] พระมหาวิโรจน์ ธมฺมวิโร, **ประวัติวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม ราชวรวิหาร**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๔๕), หน้า๑ – ๓.

๒. เพื่อให้พระสงฆ์ธรรมยุติกนิกายอยู่ใกล้พระบรมมหาราชวัง จะได้ทรงปรึกษาและสอบสวนข้อปฏิบัติต่าง ๆ ของพระสงฆ์ธรรมยุติกนิกายที่ทรงตั้งขึ้นด้วยพระองค์เอง

๓. เพื่อให้ถูกต้องตามโบราณราชประเพณี คือ เมืองหลวงจะต้องมีวัดที่สำคัญประจำอยู่ ๓ วัด โดยจะต้องมีชื่อต้นดังนี้ วัดมหาธาตุ ๑ วัดราชบูรณะ ๑ วัดราชประดิษฐ์ ๑ ซึ่งเมืองหลวงในอดีตอย่างเช่น กรุงศรีอยุธยาก็ปรากฏชื่อวัดทั้งสามนี้[๓๑]

การสร้างวัดเริ่มกระทำการเมื่อ วันศุกร์แรม ๒ ค่ำ เดือน ๘ ปีชวด ตรงกับวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๗ ใช้เวลาในการก่อสร้างประมาณ ๗ เดือนจึงแล้วเสร็จ โดยมีพระยาราชสงคราม (ทองสุก) เป็นแม่กองดำเนินการก่อสร้าง เมื่อสร้างวัดเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้จัดพิธีผูกพัทธสีมาขึ้นในวันที่ ๗ – ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๐๘[๓๒]

๔.๒.๓.๒ รูปแบบของเจดีย์ในวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม ราชวรวิหาร

เจดีย์ในวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร ตั้งอยู่ด้านหลังพระวิหารหลวง มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆังขนาดใหญ่ มีเสาหานตั้งเรียงอยู่บนบัลลังก์เพื่อรองรับปล้องไฉน ซึ่งทำเป็นบัวลูกแก้วซ้อนกัน สร้างด้วยการก่ออิฐถือปูน องค์เจดีย์ประดับด้วยหินอ่อนทั้งองค์ จึงมีชื่อว่า ปาสาณเจดีย์ ซึ่งหมายถึงเจดีย์หิน ด้านหน้าของเจดีย์ประดิษฐานพระรูปหล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทวมหาเถระ) ในท่านั่งแสดงพระธรรมเทศนา เป็นฝีมือช่างชาวสวิส ชื่อ เวนิง[๓๓]

---

[๓๑] เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒ -๓.

[๓๒] กรมศิลปากร, **วัดหลวงสมัยรัตนโกสินทร์**, หน้า ๗๖.

[๓๓] พระมหาวิโรจน์ ธมฺมวิโร, **ประวัติวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม ราชวรวิหาร**, หน้า ๒๑.

๔.๒.๔ รูปแบบการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัยที่มีอิทธิพลต่อเจดีย์ในวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

๔.๒.๔.๑ ประวัติความเป็นมาของวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามเป็นพระอารามหลวงฝ่ายธรรมยุตชั้นเอกชนิดราชวรวิหาร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้สร้างขึ้นเมื่อวันเสาร์ แรม ๖ ค่ำ เดือนยี่ ปีมะเส็ง ตรงกับวันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๑๒ และพระราชทานวิสุงคามสีมา ในวันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๑๒ โดยมีพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ประดิษฐ์วรการ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสาสตรศุภกิจ และเจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี ทรงเป็นผู้ควบคุมการก่อสร้าง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้สร้างตามแบบของวัดในสมัยโบราณ คือ สร้างเจดีย์ให้เป็นหลักสำคัญของวัด ล้อมด้วยพระระเบียง พระอุโบสถ พระวิหารและวิหารทิศมีกำแพงกั้นระหว่างเขตพุทธาวาสกับเขตสังฆาวาส ชื่อของวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม หมายถึงวัดที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสร้าง และเป็นวัดที่มีมหาสีมาหรือเสมาขนาดใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้ประดิษฐานเสาศิลาจำหลัก ยอดเป็นรูปเสมาธรรมจักร ๘ เสา ตั้งประจำที่กำแพงทั้ง ๘ ทิศ ดังนั้นขอบเขตของมหาสีมาจึงกว้างขวาง ทำให้ประกอบพิธีสงฆ์ได้ทุกแห่งภายในวัด วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามถือเป็นวัดประจำรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงมีพระราชศรัทธาบูรณปฏิสังขรณ์ ทำให้วัดนี้เป็นวัดประจำรัชกาลของพระองค์ด้วย[๓๔]

---

[๓๔] กรมศิลปากร, **วัดหลวงสมัยรัตนโกสินทร์**, หน้า ๑๐๐ - ๑๐๒.

๔.๒.๔.๒ รูปแบบของเจดีย์ในวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

เจดีย์ที่สร้างขึ้นในวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามนั้น เป็นเจดีย์ทรงระฆังขนาดใหญ่ที่มีความสูง ๔๓ เมตร วัดโดยรอบฐานกว้าง ๕๒.๖ เมตร ส่วนฐานของเจดีย์เป็นทรงกลมมีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่าง ๆ รวมทั้งรูปหล่อของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราช รวม ๑๔ ซุ้ม องค์เจดีย์ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบเบญจรงค์ ซึ่งเป็นฝีมือการออกแบบลายของพระอาจารย์แดงช่างเขียนที่มีฝีมือในยุคนั้น เหนือองค์ระฆังขึ้นไปมีเสาหานตั้งเรียงกันอยู่บนบัลลังก์เพื่อรองรับปล้องไฉน ซึ่งทำเป็นบัวลูกแก้วซ้อนกัน ส่วนยอดบนสุดเป็นลูกแก้วประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ[๓๕]

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์เจดีย์โดยช่างจากกรมศิลปากร เมื่อบูรณะเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ทรงอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานไว้บนยอดของเจดีย์ดังเดิม[๓๖]

๔.๒.๕ รูปแบบการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัยที่มีอิทธิพลต่อเจดีย์ในวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร

๔.๒.๕.๑ ประวัติความเป็นมาของวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร

วัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ที่ตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ถือเป็นวัดประจำรัชกาลปัจจุบัน[๓๗] สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๙ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๐ วัดนี้มีฐานะเป็นสำนักสงฆ์ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้ยกเป็นพระอารามหลวงชั้นเอกชนิดวรมหาวิหาร และทรงมีพระราชศรัทธารับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีเนื้อที่ ๓๖๖ไร่ ๒ งาน ๑๑ ตารางวา ผนวกกับพื้นที่ในโครงการพระราชดำริอีก ๒๕๐๐ ไร่ วัดแห่งนี้จึงเป็นวัดที่มีขนาดใหญ่

---

[๓๕] เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๐๔.

[๓๖] สัมภาษณ์ พระธรรมวรเมธี, วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม, ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๘.

[๓๗] ทัศนีย์ ยาวะประภาษ, **วัดประจำ ๙ รัชกาล จักรีวงศ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๗๗.

ภายในวัดแบ่งอาณาเขตออกเป็น เขตพุทธาวาส มีพระบรมธาตุเจดีย์มหาจักรีพิพัฒน์เป็นประธานที่สำคัญของวัด นอกจากนี้ยังมี พระอุโบสถ พระวิหาร พระมหามณฑป หอกลอง หอระฆัง เป็นต้น เขตสังฆาวาส ประกอบด้วยกุฏิเป็นที่พำนักสงฆ์ เขตธรรมิกสถาน เป็นที่ตั้งของอาคารและเรือนพักสำหรับพุทธศาสนิกชนที่มาศึกษาปฏิบัติธรรม เขตราชาวาส เป็นที่ตั้งของพระตำหนักทรงพัฒนา ใช้เป็นที่ประทับในคราวแปรพระราชฐานประทับแรมที่วัดนี้ นอกจากนี้ยังมีศาลานานาชาติ สถานีเพาะเลี้ยงขยายพันธุ์สัตว์ป่า อ่างเก็บน้ำเพื่อการเกษตร เป็นต้น[๓๘]

๔.๒.๕.๒ รูปแบบของเจดีย์ในวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร

พระบรมธาตุเจดีย์มหาจักรีพิพัฒน์ มีวัตถุประสงค์สร้างขึ้นถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และเพื่อความรุ่งเรืองของพระบรมราชจักรีวงศ์ เริ่มสร้างเมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๔ แล้วเสร็จเมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นเจดีย์ขนาดใหญ่สีขาว มีความสูง ๓๙ เมตร ฐานเจดีย์ชั้นล่างเป็นห้องโถง ๘ เหลี่ยม กว้าง ๓๙ เมตร ใช้สำหรับบำเพ็ญกุศลในโอกาสต่าง ๆ มีพระพุทธรูป ภปร. ปางประทานพรเป็นองค์พระประธานประดิษฐานอยู่ ส่วนชั้นที่ ๒ เป็นห้องโถงใช้สำหรับประชุมสงฆ์ เป็นที่ปฏิบัติธรรม มีประตูสามารถเดินออกไปที่ระเบียงได้ ๓ ทาง ชั้นที่ ๓ เป็นที่ประดิษฐานเจดีย์ทรงระฆังสีทองบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ลักษณะภายนอกเจดีย์ ฐานเจดีย์ชั้นล่างเป็นรูป ๘ เหลี่ยม มีความกว้าง ๓๙ เมตร ฐานเจดีย์ชั้นที่ ๒ เป็นรูป ๖ เหลี่ยม มีความกว้าง ๒๕ เมตร องค์เจดีย์เป็นทรงระฆัง ไม่มีบัลลังก์และเสาหาน ยอดสุดของเจดีย์เป็นฉัตรซ้อนกัน ๙ ชั้น

---

[๓๘] เรื่องเดียวกัน. หน้า ๗๘ – ๗๙.

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัยฉบับนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการกำเนิดและพัฒนาการการสร้างเจดีย์ในพระพุทธศาสนา อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย ตลอดจนรูปแบบการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัยที่ได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ผลการวิจัยพบว่า คำว่าสถูปกับเจดีย์ มีความหมายที่แตกต่างกัน คือ สถูปมีความหมายที่ใช้เฉพาะสิ่งก่อสร้างในทางสถาปัตยกรรม ส่วนเจดีย์มีความหมายกว้างกว่าสถูป เจดีย์ หมายถึง สิ่งก่อสร้างในทางสถาปัตยกรรมและมีความหมายรวมถึงวัตถุสิ่งของต่างๆ ที่ควรแก่การสักการะบูชา เช่น พระพุทธรูป วิหาร พระไตรปิฎก แต่เจดีย์ที่มีความหมายตรงกับสถูปก็คือเจดีย์ประเภทธาตุเจดีย์ ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างในทางสถาปัตยกรรมที่นำพระบรมสารีริกธาตุบรรจุไว้ภายในเจดีย์ ดังนั้นคำว่าสถูปกับเจดีย์ประเภทธาตุเจดีย์จึงใช้เรียกแทนกันได้ ซึ่งในประเทศไทยนิยมใช้ คำว่าเจดีย์ บางทีก็ใช้ควบคู่กัน เป็นสถูปเจดีย์

การสร้างเจดีย์นั้นพบว่า มีมาก่อนสมัยพุทธกาลโดยมีต้นกำเนิดมาจากประเพณีการปฏิบัติของพวกอารยันที่นับถือศาสนาพราหมณ์ คือ เมื่อญาติหรือผู้ที่เคารพนับถือเสียชีวิตก็นิยมเผาศพและเก็บอัฐิไว้เคารพบูชา โดยสร้างที่เก็บอัฐิเป็นเนินดินแล้วบรรจุอัฐิไว้ภายในเนินดิน ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงนำประเพณีการฝังอัฐิของพวกอารยันมาปรับใช้ในทางพระพุทธศาสนา และการสร้างเจดีย์ในพระพุทธศาสนาก็เริ่มขึ้นตั้งแต่เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้ายังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ โดยที่พระพุทธเจ้าโปรดให้สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระธาตุของพระพาหิยะ ผู้ดำรงตำแหน่งเอตทัคคะด้านบรรลุธรรมได้เร็ว และสร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระธาตุของพระสารีบุตรผู้เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว การสร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุได้เป็นที่แพร่หลายในพระพุทธศาสนา ถึงกับมีการแย่งชิงพระบรมสารีริกธาตุระหว่างกษัตริย์แคว้นต่าง ๆ เพื่อนำไปสร้างเจดีย์ไว้ในบ้านเมืองของตน เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานพระพุทธองค์ได้ตรัสสั่งกับพระอานนท์ เกี่ยวกับบุคคลที่ควรสร้างเจดีย์ถวายเมื่อล่วงลับไปแล้วคือ

๑. พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒. พระปัจเจกพุทธเจ้า ๓. พระสาวกของพระตถาคต ๔. พระเจ้าจักรพรรดิ และประโยชน์สุขที่จะได้รับจากการสักการะบูชา ดังนั้นการสร้างเจดีย์จึงเป็นพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้าโดยตรง และเป็นประเพณีนิยมที่สร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการสักการะบูชา

ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วประมาณ ๒๑๘ ปี ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช การสร้างเจดีย์ได้มีวิวัฒนาการมากขึ้น จากเดิมที่เป็นเนินดินก็ปรับเปลี่ยนมาใช้อิฐแทน รูปทรงของเจดีย์ก็มีขนาดใหญ่ขึ้น มีลักษณะเป็นรูปครึ่งหนึ่งของรูปทรงกลมหรือที่เรียกว่าขันโอและมีรั้วล้อมรอบองค์เจดีย์ ซึ่งนักวิชาการบางกลุ่มให้ความเห็นว่าการสร้างเจดีย์นี้ได้รับอิทธิพลบางส่วนมาจากศาสนาพราหมณ์ ในยุคนี้ถือเป็นยุคที่มีความนิยมในการสร้างเจดีย์เป็นอย่างมาก เพราะพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทำการแจกจ่ายพระบรมสารีริกธาตุ เพื่อนำไปสร้างเจดีย์ถึง ๘๔,๐๐๐ แห่ง ทั่วอินเดีย นอกจากนี้พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังประเทศต่าง ๆ ทำให้ประเทศที่อยู่ใกล้เคียงคือศรีลังกา ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากอินเดียมายังศรีลังกามิได้นำมาเพียงหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น แต่ยังนำเอารูปแบบประเพณีนิยมในการสร้างเจดีย์ตามหลักพระพุทธศาสนาที่เป็นศิลปะอินเดียเข้ามาเผยแพร่ด้วย เจดีย์ที่สร้างขึ้นในศรีลังกาจึงมีรูปแบบคล้ายกับที่อินเดีย โดยสร้างขึ้นตามหลักจักรวาลวิทยาพระพุทธศาสนาผสมกับคติความเชื่อของพราหมณ์ที่ได้รับมาจากอินเดีย แต่มีรูปแบบที่แตกต่างกันบางส่วน คือ มีองค์เจดีย์ที่เป็นรูปครึ่งหนึ่งของรูปทรงกลมเหมือนกัน แต่องค์เจดีย์ที่ศรีลังกาจะมีทรงสูงกว่า นอกจากนี้หลักฐานในคัมภีร์มหาวงศ์ พงศาวดารของศรีลังกายังระบุว่า การสร้างเจดีย์มักจะมีกษัตริย์เป็นผู้อุปถัมภ์และมีพระภิกษุสงฆ์ผู้มีความรู้คอยให้คำแนะนำ พร้อมทั้งแสวงหาพระบรมสารีริกธาตุเพื่อนำมาสร้างเจดีย์และเจดีย์ที่ได้กล่าวไว้ในคัมภีร์มหาวงศ์ก็ยังปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันหลายแห่ง เช่น เจดีย์ถูปาราม เจดีย์รุวันเวลิ

การที่พระพุทธศาสนาได้เข้าสู่ประเทศไทยนั้น จากหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์มหาวงศ์พบว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานในประเทศไทยครั้งแรก เป็นพระพุทธศาสนานิกายหินยาน เมื่อคราวที่พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดียได้ส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ ๙ สาย หนึ่งในบรรดา ๙ สายนั้นก็คือสุวรรณภูมิ ซึ่งสันนิษฐานว่าได้แก่ภาคกลางของไทยและภาคใต้ของพม่า ต่อมาพระพุทธศาสนานิกายมหายานได้เข้ามามีบทบาททำให้พระพุทธศาสนานิกายหินยานเสื่อมโทรมลง จนมาถึงในสมัยสุโขทัยเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๘๐๐ อิทธิพลของพระพุทธศาสนานิกายหินยานได้เข้ามามีบทบาทอีกครั้ง เนื่องจากพระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ได้เข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทยโดยมีอิทธิพลต่อกษัตริย์และประชาชนในอาณาจักร

รูปแบบการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัยได้ส่งอิทธิพลต่อเจดีย์ที่สร้างขึ้นในสมัยต่อมา จนกลายเป็นธรรมเนียมประเพณีที่ประพฤติปฏิบัติของสังคมไทยสืบมา เริ่มตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นจนถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง มีการสร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่ใช้รูปแบบเดียวกับที่สร้างในสมัยสุโขทัยคือสร้างเป็นทรงระฆังเหมือนกัน และสร้างขึ้นเพื่อเป็นประธานหลักของวัด โดยการสร้างเจดีย์ในสมัยอยุธยาไม่เพียงแต่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุเท่านั้น แต่ยังมีการสร้างเจดีย์เพื่อบรรจุพระอัฐิของกษัตริย์ และราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ชั้นผู้น้อยด้วย ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงปัจจุบัน การสร้างเจดีย์ก็ยังคงสร้างเป็นทรงระฆังตามแบบสมัยสุโขทัยและอยุธยา มีลักษณะแตกต่างกันบ้างในบางส่วน แต่จุดประสงค์การสร้างเจดีย์เพื่อเป็นประธานหลักของวัดได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป เจดีย์ได้ถูกลดบทบาทความสำคัญลง โดยที่โบสถ์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญแทนที่เจดีย์ เช่น เจดีย์ที่สร้างขึ้นในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แม้เจดีย์ที่สร้างขึ้นจะเป็นเจดีย์องค์ใหญ่แต่เจดีย์ก็ไม่ได้เป็นประธานหลักของวัด ส่วนที่เป็นประธานหลักของวัดและมีความสำคัญมากกว่าก็คือโบสถ์ ที่ภายในประดิษฐานพระมหามณีรัตนปฏิมากรหรือพระแก้วมรกต นอกจากนี้เจดีย์ยังมีบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือ มีการออกแบบเจดีย์ให้เป็นทั้งสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในการสักการะบูชา ขณะเดียวกันก็ใช้เป็นศาสนสถานในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วย เช่น พระบรมธาตุเจดีย์มหาจักรีพิพัฒน์ ที่วัดญาณสังวราราม

จากการวิจัยยังพบว่าได้มีการตีความเกี่ยวกับแนวคิดการออกแบบเจดีย์ไว้หลายแนวคิด โดยแบ่งออกเป็น ๒ แนวคิดหลัก คือ

๑. แนวคิดการออกแบบเจดีย์ตามหลักพระพุทธศาสนา ได้มีการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาตีความส่วนประกอบต่าง ๆ ของเจดีย์ เช่น ตั้งแต่ส่วนฐานของเจดีย์ไปจนถึงองค์เจดีย์เปรียบได้กับกามภพ ส่วนที่อยู่เหนือองค์เจดีย์ที่เรียกว่า หรรมิกา ไปจนถึงส่วนยอดเปรียบได้กับรูปภพ และส่วนยอดสุดของเจดีย์เปรียบได้กับอรูปภพ เลยจากส่วนยอดสุดของเจดีย์ขึ้นไปคืออากาศที่ว่างเปล่า เปรียบได้กับความหลุดพ้นจากสังสารวัฏ

๒. แนวคิดการออกแบบเจดีย์ตามหลักศาสนาพราหมณ์ มีการตีความตามหลักของคัมภีร์ต่าง ๆ ในศาสนาพราหมณ์ เช่น มีการตีความว่าองค์เจดีย์ที่มีลักษณะเป็นรูปครึ่งหนึ่งของรูปทรงกลม เปรียบได้กับไข่แห่งจักรวาลตามที่กล่าวไว้ในคัมภีร์วิษณุปุราณะ ถ้ามีรูปช้างปูนปั้นประดับเป็นองค์ประกอบของเจดีย์ ก็มีการตีความว่าเป็นช้างประจำทิศทั้ง ๘ เรียกว่าช้างโลกบาลตามที่กล่าวไว้ในกวีนิพนธ์มหาภารตะ เป็นต้น

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่องอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย ทำให้ทราบถึงการกำเนิดและพัฒนาการการสร้างเจดีย์ในพระพุทธศาสนา อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย ตลอดจนรูปแบบการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัยที่ได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้ยังไม่ครอบคลุมถึงประเด็นปัญหา และข้อที่ควรรู้ควรศึกษาเกี่ยวกับเจดีย์ทั้งหมด ดังนั้นจึงควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องราวของเจดีย์ในแง่มุมอื่น ที่ยังมีประเด็นให้ศึกษาวิจัยอีกมากมาย พอจะยกตัวอย่างได้ดังนี้

๑) ในงานวิจัยนี้ ได้มุ่งเน้นศึกษาวิจัยเฉพาะการสร้างเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หรือ ที่เรียกว่า ธาตุเจดีย์ เท่านั้น ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปควรจะศึกษาเรื่อง บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ อุเทสิกเจดีย์ ว่ามีความเป็นมาอย่างไร แตกต่างกันอย่างไร ทั้งในต่างประเทศและที่สร้างขึ้นในประเทศไทย

๒) ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเจดีย์ที่สร้างขึ้นในสมัยต่าง ๆ ของประเทศไทย เช่น เจดีย์ที่สร้างขึ้นในสมัยลพบุรี ล้านนา เชียงแสน เพื่อศึกษาถึงความเป็นมาและรูปแบบการสร้างเจดีย์

๓) ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเจดีย์ทรงปรางค์ในประเทศไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากปราสาทแบบขอม ว่ามีความเป็นมาอย่างไร ทำไมในยุคสมัยหนึ่งของไทยจึงนิยมสร้างเจดีย์รูปแบบนี้

๔) ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเจดีย์ของฝ่ายเถรวาทกับมหายาน ในเชิงเปรียบเทียบ เพื่อศึกษาถึงข้อแตกต่างเรื่องแนวคิดในการสร้าง รูปแบบของเจดีย์ว่ามีลักษณะที่เหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี.** ฉบับมหาจุฬาเตปิฏกํ, ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

" ------------------------ " **พระไตรปิฎกภาษาไทย.** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระสูตรและอรรถกถา แปล.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมศิลปากร.**คัมภีร์มหาวงศ์ วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๓๔.

________. **จดหมายเหตุ การบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และพระบรมมหาราชวัง ในการฉลองพระนครครบรอบ ๒๐๐ ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ภาคที่ ๑ .** กรุงเทพ ฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, จำกัด ๒๕๒๕.

________. **จอมเจดีย์.** กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๓.

________. **จารึกสมัยสุโขทัย.** กรุงเทพ ฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๖.

________. **ตำนานมูลศาสนา.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, ๒๕๑๙.

________. **ทะเบียนโบราณวัตถุสถานทั่วราชอาณาจักร.** กรุงเทพฯ : คุรุสภา, ๒๕๑๖.

________. **ทำเนียบโบราณสถานศรีสัชนาลัย.** กรุงเทพฯ : บริษัท สำนักพิมพ์สมาพันธ์ จำกัด, ๒๕๓๕.

________. **ทำเนียบโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย.** กรุงเทพฯ : มปท.,๒๕๓๕.

________. **ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๔ ภาค ๔ ตอนปลาย และภาค ๕.** พระนคร : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, ๒๕๐๖.

________. **วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๔ ชินกาลมาลีปกรณ์.** กรุงเทพ ฯ : บริษัท เซเว่น พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๙.

________. **วัดช้างล้อม.** กรุงเทพ ฯ : มปท, ๒๕๓๐.

________. **วัดหลวงสมัยรัตนโกสินทร์.** กรุงเทพฯ : บริษัท เอ.พี. กราฟฟิคดีไซน์ และการพิมพ์, ๒๕๔๐.

________. **วิวัฒนาการพุทธสถานไทย.** กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊พ จำกัด, ๒๕๓๓.

กระทรวงศึกษาธิการ. **ประวัติศาสตร์ไทยจะเรียนจะสอนกันอย่างไร.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา, ๒๕๔๓.

กรุณา - เรืองอุไร กุศลาสัย. **อโศกมหาราช และข้อเขียนคนละเรื่องเดียวกัน.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๒๖.

คงเดช ประพัฒน์ทอง. **โบราณคดีประวัติศาสตร์.** กรุงเทพ ฯ : บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๙.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์.** กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

________. **บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย ภาค ๑.** พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๑๒.

จิรศักด์ เดชวงศ์ญา. **พระเจดีย์เมืองเชียงแสน.** กรุงเทพ ฯ : โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์ จำกัด, ๒๕๓๙.

________. **พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่.** เชียงใหม่ : กลางเวียงการพิมพ์, ๒๕๔๑.

เฉลิม พงศ์อาจารย์, รศ.. **ประวัติศาสตร์อินเดีย.** กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์พิฆเณศ, ๒๕๒๙.

เฉลิม รัตนทัศนีย, ศ.. **วิวัฒนาการศิลปะสถาปัตยกรรมไทยพุทธศาสนา.** กรุงเทพ ฯ : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๓๙.

ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร. **พระพุทธศาสนาในศรีลังกา.** ธนบุรี : เจริญสินการพิมพ์, ๒๕๐๘.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จ ฯ กรมพระยา. **ตำนานพระพุทธเจดีย์.** ธนบุรี : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๔๔.

________. **เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป.** กรุงเทพ ฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๖.

ทรงวิทย์ แก้วศรี.**พุทธสถานในนานาประเทศ.**กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด มิตรเจริญการพิมพ์, ๒๕๒๐.

ทัศนีย์ ยาวะประภาษ. **วัดประจำ๙ รัชกาล จักรีวงศ์.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพ ฯ : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๔.

ทิพากรวงศ์,พระยา. **เรื่องพระปฐมเจดีย์.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๕. กรุงเทพ ฯ : บริษัทประยูรวงศ์ พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๔๒.

ธนิต อยู่โพธิ์. **ตำนานพระบรมสารีริกธาตุ**. มปท., ๒๕๒๙.

ธิดา สาระยา, ดร..**ทวารวดี : ต้นประวัติศาสตร์ไทย**. กรุงเทพ ฯ : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๕.

น. ณ ปากน้ำ,(นามแฝง) **ชมศิลปะในอินเดีย**.กรุงเทพฯ :บริษัท เอสพี พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด,๒๕๔๐.

________. **สถูปเจดีย์ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๖.

________. **ความเป็นมาของสถูปเจดีย์ในสยามประเทศ**. กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์พลชัย, ๒๕๒๙.

นคร พันธุ์ณรงค์. **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย**.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘.

บรรจบ บรรณรุจิ.**พุทธประวัติ:ประสูติ ตรัสรู้**.กรุงเทพ ฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

ประเสริฐ ณ นคร ศ.ดร.. **ประวัติศาสตร์เบ็ดเตล็ด รวมบทนิพนธ์ “ เสาหลักทางวิชาการ ” ของศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๙.

________. รวมบทความวิชาการด้านจารึกและเอกสารโบราณเนื่องในวาระฉลองอายุครบ ๘๐ ปี ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร. กรุงเทพฯ : บริษัทพิฆเณศ พริ้นติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๒.

ประเสริฐอักษรนิติ์,หลวง.**พระราชพงศาวดารกรุงเก่า** : **ประวัติศาสตร์สยาม**.นนทบุรี :โรงพิมพ์ พี เค, ๒๕๔๔.

ปรีชา นุ่นสุข. **ศิลปะศรีลังกา**. กรุงเทพ ฯ : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๑.

ปิยนาถ (นิโครธา) บุนนาค. **ประวัติศาสตร์และอารยธรรมของศรีลังกาสมัยโบราณถึงสมัยก่อนอาณานิคมและความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างศรีลังกากับไทย.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

พระจักรพรรดิพงศ์ (จาด). **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาเล่ม ๑ ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด)** . พระนคร : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, ๒๕๐๔.

พระธรรมปิฎก.(ประยุทธ์ ปยุตฺโต).**จารึกอโศก**.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง,๒๕๒๗.

________. **ไตรภูมิพระร่วงอิทธิพลต่อสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗.

________. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

________. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาวิโรจน์ ธมฺมวิโร. **ประวัติวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม ราชวรวิหาร**. กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๔๕.

พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ. **พระพุทธศาสนามหายานในอินเดีย พัฒนาการ และสารัตถธรรม**. กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

________. **พุทธปรัชญา สาระ และพัฒนาการ**. กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระวาจิสสรเถระ. **พระคัมภีร์ถูปวงศ์**. กรุงเทพฯ : มปท., ๒๕๑๑.

พระอุดรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย**. กรุงเทพฯ : พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พุทธศาสนาในอาเซีย**. กรุงเทพ ฯ : กรุงสยามการพิมพ์, ๒๕๑๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คพลับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

วรรณิภา ณ สงขลา.**จิตรกรรมไทยประเพณี ชุดที่๑ เล่มที่๓ จิตรกรรมสมัยอยุธยา**.กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊พ จำกัด, ๒๕๓๕.

วัดบวรนิเวศวิหาร. **ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร**. กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๖.

วิจิตรวาทการ, พลตรีหลวง. **ของดีในอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔ กรุงเทพ ฯ : บริษัทสารมวลชน จำกัด, ๒๕๓๓.

ศรีศักร วัลลิโภดม.**ความหมายของพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๖.

ส. ศิวรักษ์. **ความเข้าใจในเรื่องพระเจ้าอโศก และอโศกาวทาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพ ฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๗.

สงวน รอดบุญ. **พุทธศิลปะสุโขทัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพ ฯ : โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๓.

สมคิด จิระทัศนกุล. **วัดพุทธศาสนสถาปัตยกรรมไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , ๒๕๔๕.

สมเด็จพระพนรัตน์. **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๑๔.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **พุทธประวัติเล่ม ๑.** พิมพ์ครั้งที่ ๕๓. กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

________. **พุทธประวัติเล่ม๓.**พิมพ์ครั้งที่๔๖.กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,๒๕๔๒.

สมภพ ภิรมย์, ศ. นาวาเอก. **สถาปัตยกรรมพุทธเจดีย์สยาม.** กรุงเทพ ฯ : มปท., ๒๕๑๔.

สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ. **พระเจดีย์ในลานนาไทย.** กรุงเทพฯ : มปท., ๒๕๒๔.

สันติ เล็กสุขุม. **เจดีย์เพิ่มมุม เจดีย์ย่อมุม สมัยอยุธยา.** กรุงเทพ ฯ : มูลนิธิ เจมส์ ทอมป์สัน, ๒๕๒๙.

________. **เจดีย์สมัยสุโขทัยที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว.** กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๓๓.

________. **ศิลปะสุโขทัย.** กรุงเทพ ฯ : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๐.

สันติ เล็กสุขุม, รศ. ดร.. **เจดีย์ ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย.**กรุงเทพฯ : บริษัท พิฆเณศ พริ้นติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๓๕.

สันติ เล็กสุขุม, ศ. ดร.. **ศิลปะอยุธยา.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพ ฯ : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๔.

สำนักนายกรัฐมนตรี. **ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑.** กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๑

________. **ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓.** กรุงเทพ ฯ : มปท., ๒๕๐๘.

________. **ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔.** กรุงเทพ ฯ : มปท., ๒๕๑๓.

สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา. **รายงานการขุดแต่งและออกแบบเพื่อการบูรณะวัดมเหยงคณ์.** มปท., ๒๕๔๒.

สำนักราชเลขาธิการ. **สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม ๑ – ๒.** กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, ๒๕๓๑.

สินชัย กระบวนแสง. **ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,๒๕๑๙.

สิริวัฒน์ คำวันสา,ผศ.. **อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียในเอเซียอาคเนย์.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๒.

สิริวัฒน์ คำวันสา, รศ.. **ประวิติศาสตร์พระพุทธศาสนาในไทย.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สุภัทรดิส ดิศกุล (ม.จ.). **เที่ยวเมืองลังกา.** กรุงเทพฯ : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, ๒๕๑๗.

________. **ศิลปสมัยลพบุรี.** พระนคร : มปท., ๒๕๑๐.

________. **ศิลปสุโขทัย.** กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง, รศ.ดร.. **ขบนธรรมเนียมประเพณี : ความเชื่อและแนวการปฏิบัติในสมัยสุโขทัยถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง**. กรุงเทพ ฯ : โครงการเผยแพร่งานวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

เสถียร โพธินันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค ๑**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_________. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค ๒**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

เสนอ นิลเดช. **ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

_________. **ศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา**. กรุงเทพ ฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๒๖.

อนุมานราชธน, พระยา. **เรื่องเจดีย์**. พระนคร : มปท, ๒๕๐๓.

อเนก ขำทอง, ป.ธ.๙. **พุทธวงศ์ ประวัติพระพุทธเจ้า ๒๕ พระองค์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑.

เอเดรียน สนอดกราส, ดร.. **สัญลักษณ์แห่งพระสถูป**. กรุงเทพ ฯ : อมรินทร์วิชาการ, ๒๕๔๑.

(๒) บทความ :

เทพ สุขรัตนี. "**วัดมเหยงคณ์**". ศิลปากร. ปีที่ ๕ เล่มที่ ๖ (๒๕๐๕) : ๓๑.

บริบาลบุรีภัณฑ์,หลวง.. "**วัดพระศรีสรรเพชญ**".ศิลปากร. ปีที่ ๑ เล่มที่๑ (๒๕๐๐) : ๓๖.

จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา,ผศ.ดร.. "**ปุราณะ**". ไทย – ภารต. ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒๖ (๒๕๓๒) : ๖๘.

(๓) วิทยานิพนธ์

ประเสริฐ จันทน์หอม. " วิวัฒนาการสถาปัตยกรรมเจดีย์ในสมัยสุโขทัย ". **วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระมหาสมชาย ธีรปภาโส (บุญเกลี้ยง), "การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย".**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**.บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

รัฏฐา ฤทธิศร. "การศึกษาพัฒนาการของเจดีย์ล้านนา". **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,๒๕๔๑.

ละเอียด วิสุทธิแพทย์. “ช้างในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีบาลี”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต** . บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒.

วิโรจน์ ชีวาสุขถาวร. “ การศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมสุโขทัย กรณีศึกษาวัดมหาธาตุ ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย ”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๕.

สถาพร อรุณวิลาส.“คติความเชื่อพุทธศาสนาแบบลังกากับวิถีชีวิตชุมชนเมืองสุโขทัย-ศรีสัชนาลัย”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. “ พุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘.

๒. ภาษาอังกฤษ :

Edword, Conze. **Buddhist Thought in india.** London : George Alen & Union Ltd,1962.

Geiger, Wilhelm.**The Mahavamsa or The great chronicle of Ceylon.** London : Oxford University Press, 1929.

Herbert, Keuneman. **Insight Guides Sri Lanka.** Singapore : Hofer Press. Ltd,1991.

J.P.h. , Vogel. **Buddhist Art in India, Ceylon and Java.** New Delhi : Oriental Book Reprint Coporation, 1977.

(Km.)Sushila,Pant.**TheOrigin And Development of Stupa Architecture in India.** Varannasi : J.D. Bhattacharya for Bharata Manisha, 1976.

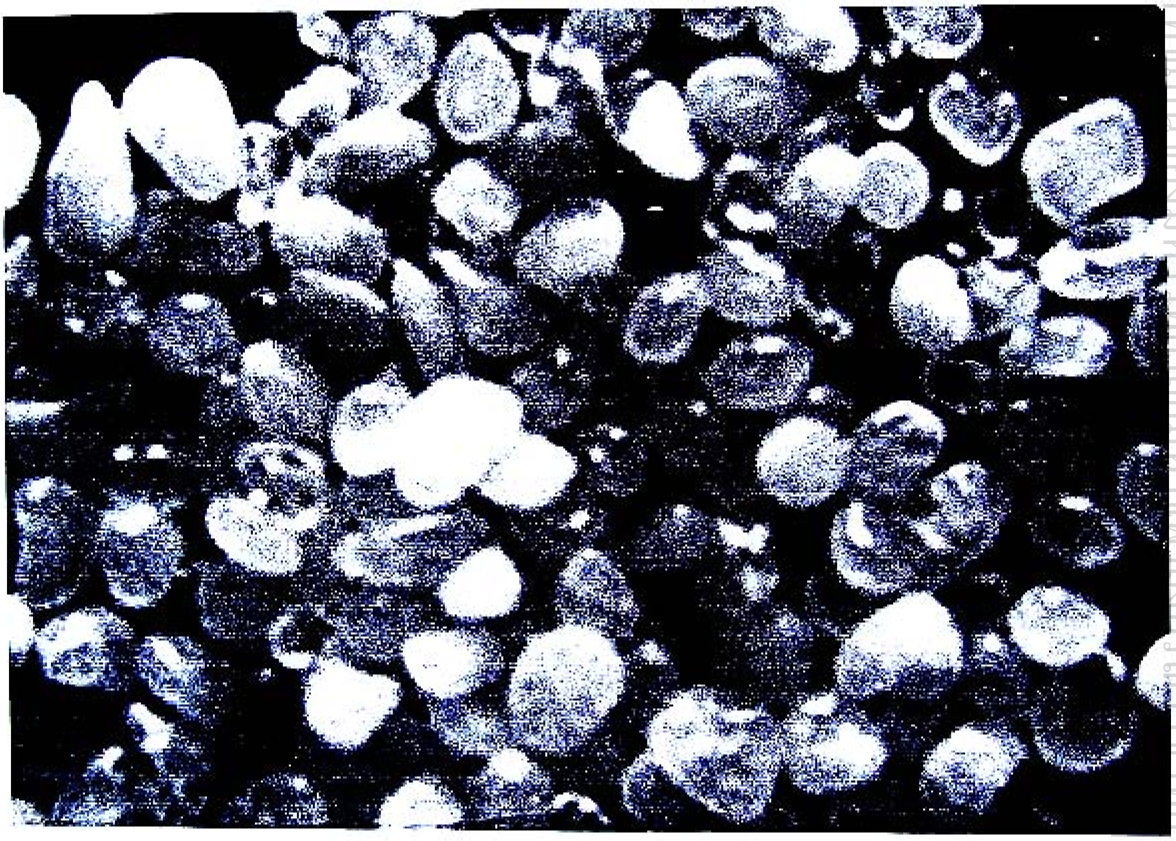
Longhurst, A.H. **The Story of the Stupa.** New Delhi : New Printindia (P) Ltd, 1997.

N.S. ,Ramaswami.**Indian Monument**, New Deli : Abhinav Pablications, 1979.

Rahula, Walpola. **History of Buddhism in Ceylon.** 3nd Ed. Dehiwala : The Buddhist Cultural Center, 1993.

Robert, Knox. **Amaravati Buddhist Sculpture from the Great Stupa.**London : Adivision of British Museum Publications Ltd, 1992.

Snodgrass, Adrian. **The Symbolism of The Stupa.** New York : Cornell University, 1985.

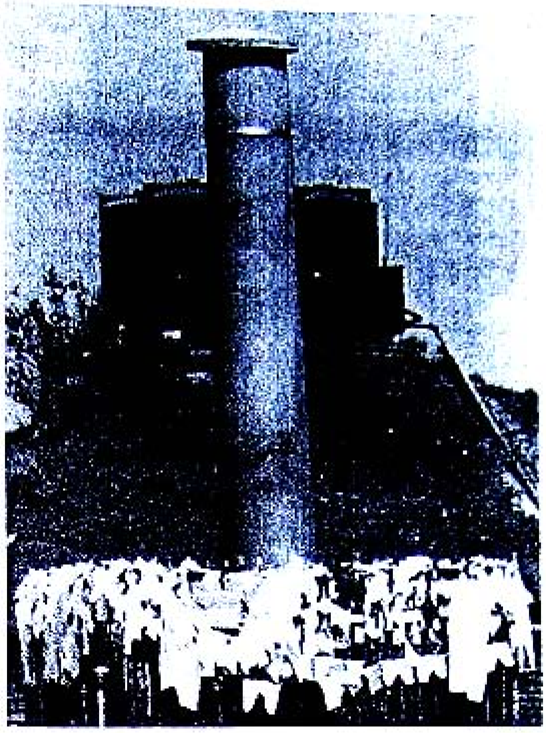
ภาพที่ ๑ พระบรมสารีริกธาตุ

(ภาพจาก [Online], accessed 15 September 2006. Available from http : // www.relicsofbuddha.com /)

ภาพที่ ๒ พระพุทธรูปจัดเป็นอุเทสิกเจดีย์

(ภาพถ่ายจากทิศตะวันออก พระพุทธสุวรรณมงคลมหามุนี วัดพิกุลทอง จังหวัดสิงห์บุรี)

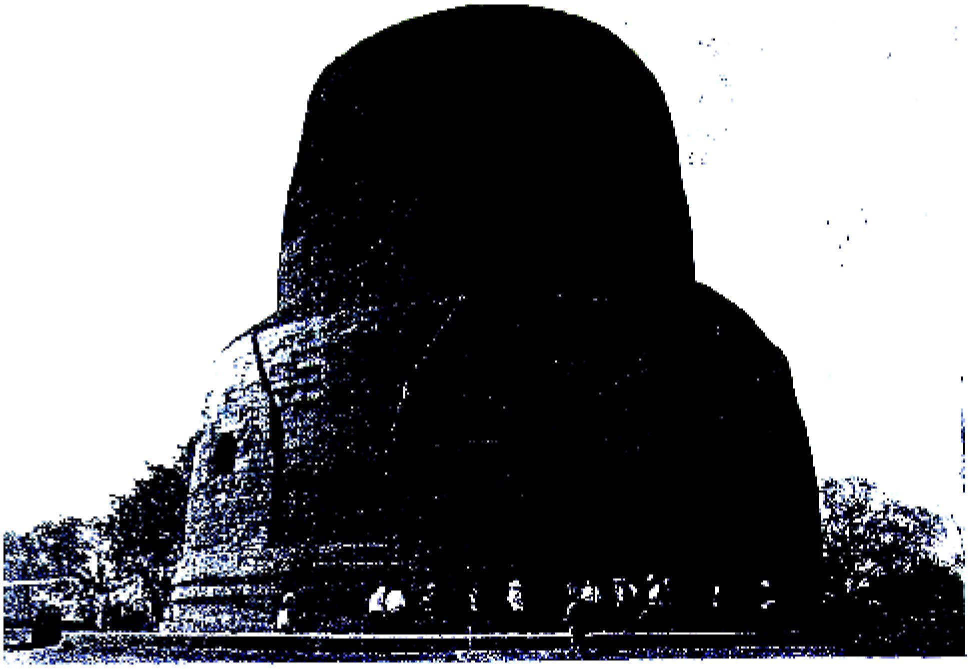
ภาพที่ ๓ สถานที่ประสูติ ลุมพินี ประเทศเนปาล

(ภาพจาก ประเวศ วะสี, **ท่องแดนพุทธภูมิ**, (กรุงเทพ ฯ : พิมพ์ดี, ๒๕๔๘), หน้า ๑.)

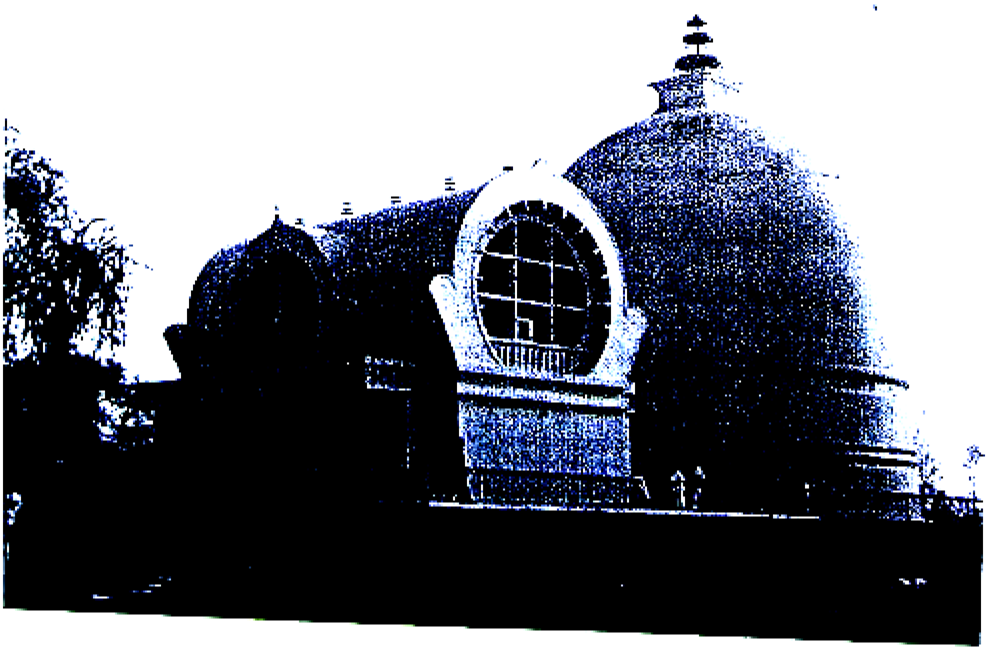
ภาพที่ ๔ สถานที่ตรัสรู้ พุทธคยา ประเทศอินเดีย

(ภาพจาก ประเวศ วะสี, **ท่องแดนพุทธภูมิ**, หน้า ๑.)

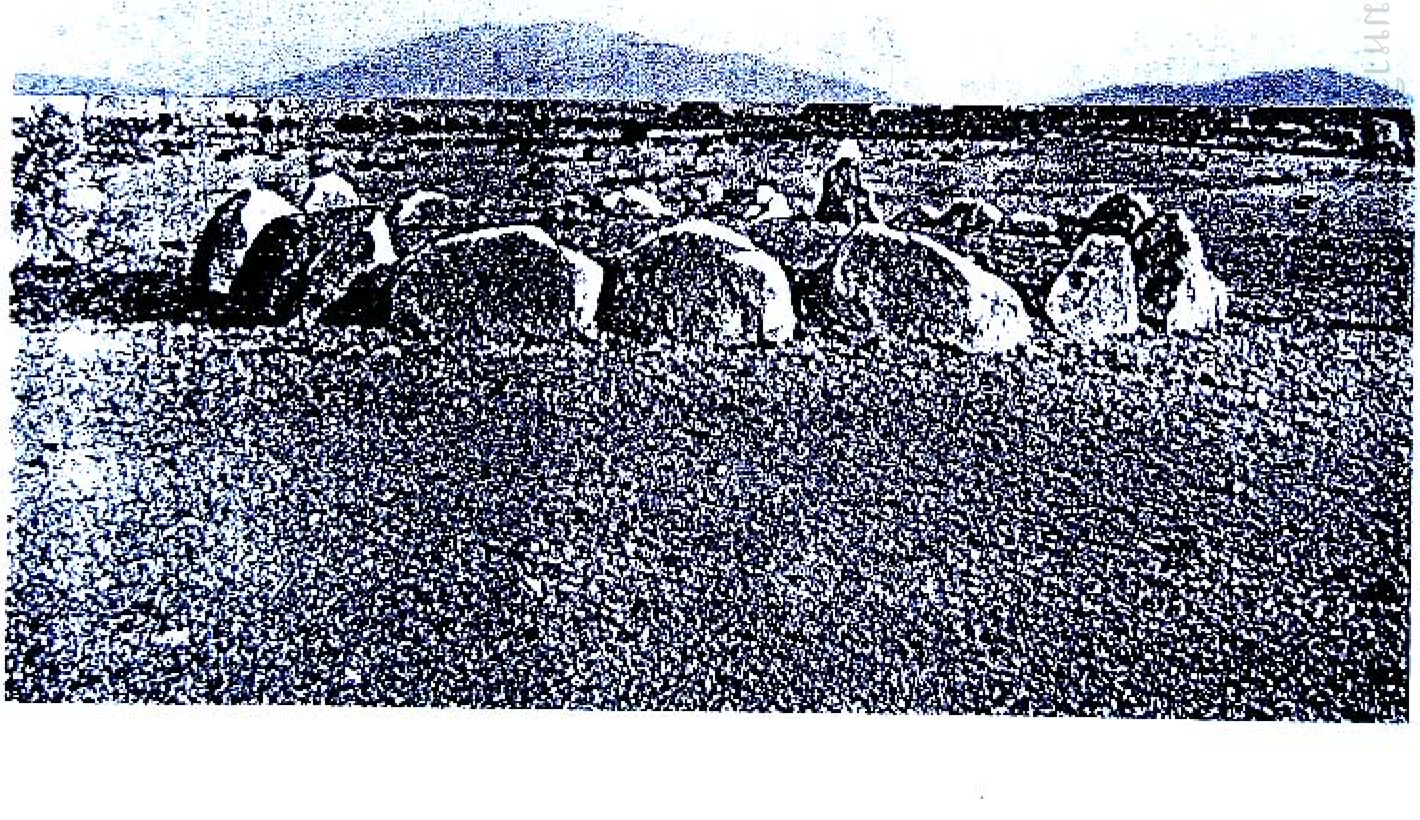
ภาพที่ ๕ สถานที่แสดงพระปฐมเทศนา สารนาถ ประเทศอินเดีย

(ภาพจาก ประเวศ วะสี, **ท่องแดนพุทธภูมิ**, หน้า ๗๙.)

ภาพที่ ๖ สถานที่ปรินิพพาน กุสินารา ประเทศอินเดีย

(ภาพจาก ประเวศ วะสี, **ท่องแดนพุทธภูมิ**, หน้า ๙๕.)

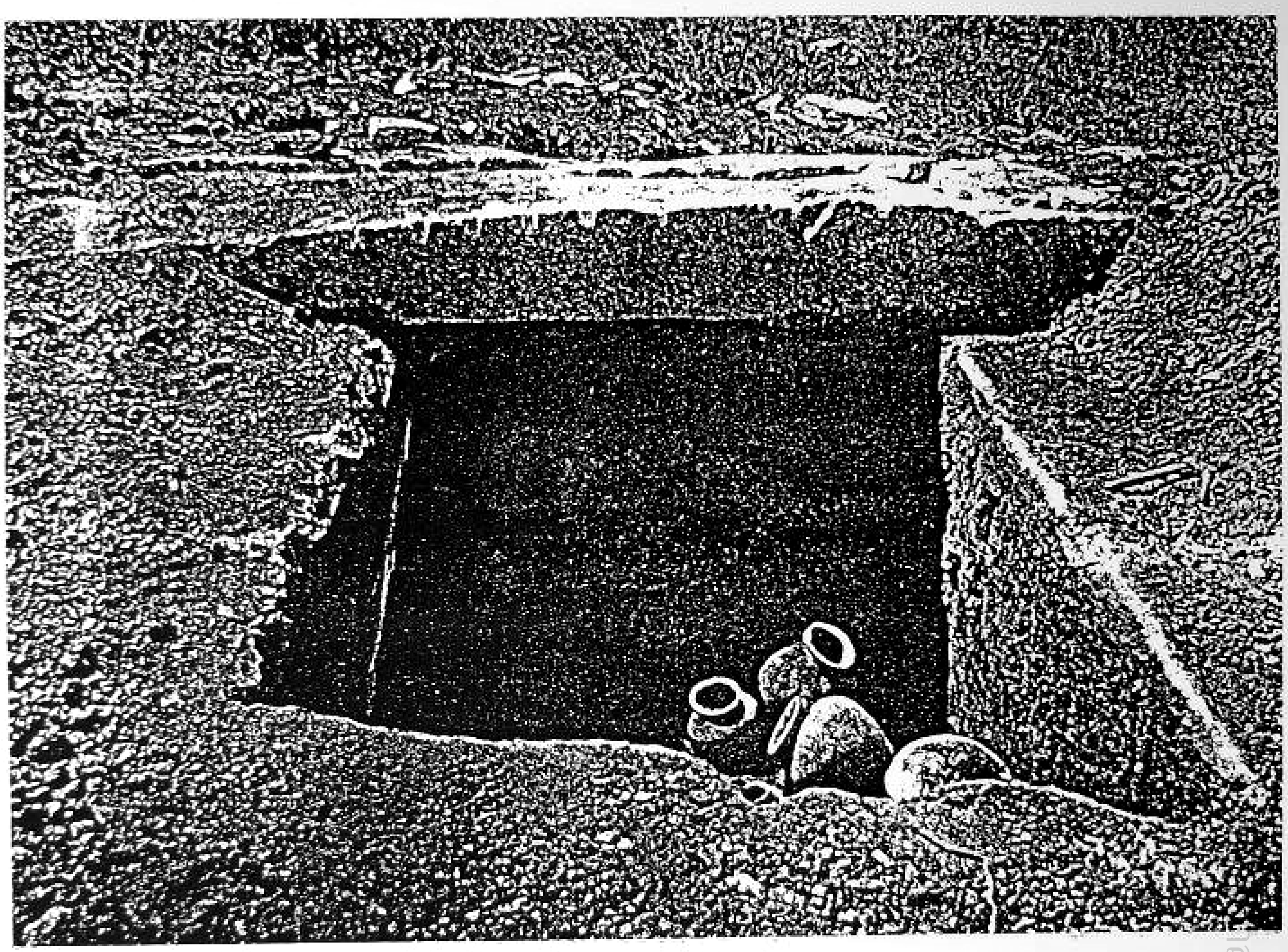
ภาพที่ ๗ เนินดินที่มีก้อนหินล้อมรอบ เป็นต้นแบบของสถูปเจดีย์

(ภาพจาก Longhurst, A.H.,The Story of the Stupa,(New Deli : New Printindia(P) Ltd,1997), p.65.)

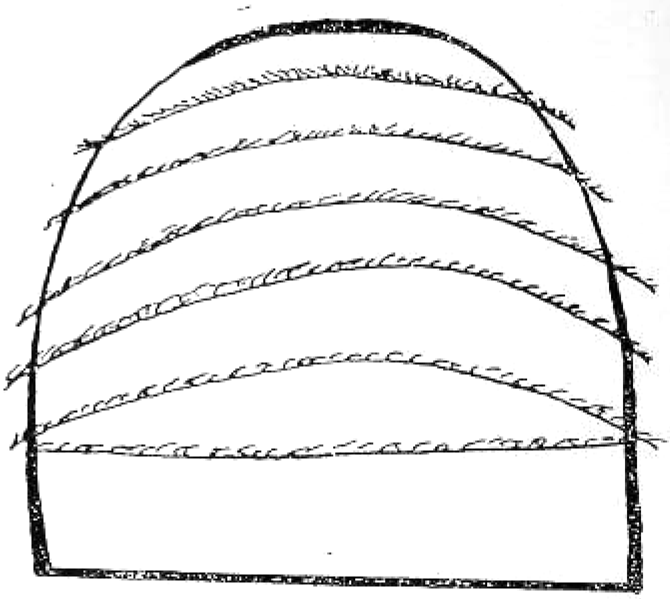
ภาพที่ ๘ ภาชนะที่ใช้ใส่อัฐิก่อนนำไปบรรจุในห้องเก็บอัฐิใต้เนินดิน

(ภาพจาก Longhurst, A.H.,The Story of the Stupa,p.67.)

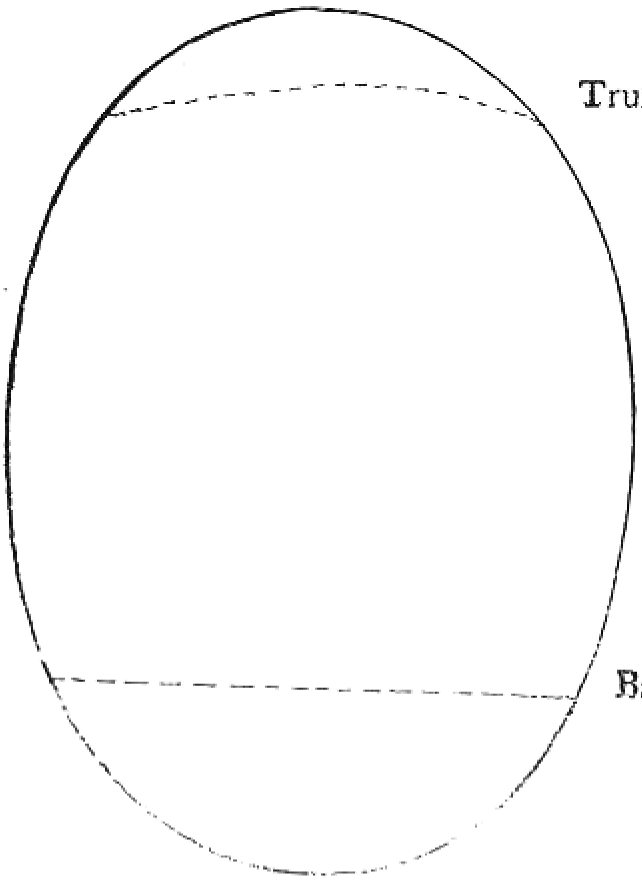

ภาพที่ ๙ ห้องเก็บอัฐิใต้เนินดิน

(ภาพจาก Longhurst, A.H.,The Story of the Stupa, p.66.)

DOMICAL THATCHED GRANARY

EGG SHAPE

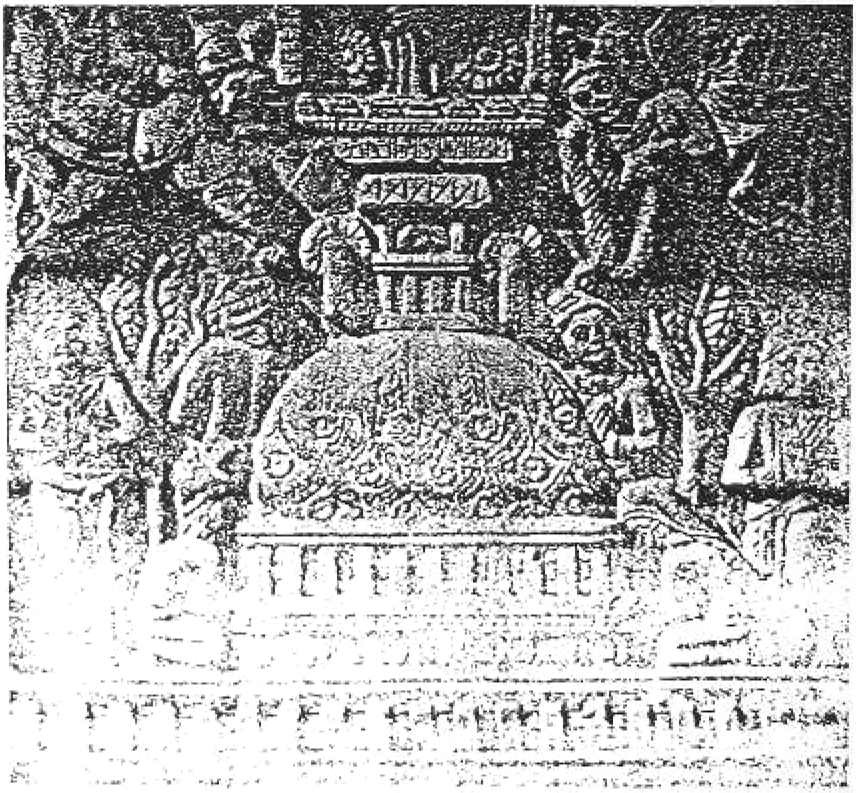
ภาพที่ ๑๐ แสดงถึงแนวคิดรูปทรงของเจดีย์เปรียบได้กับไข่แห่งจักรวาล

(ภาพจาก (Km.)Sushila Pant, The Origin And Development of Stupa Architecture in India, (Varannasi : J.D. Bhattacharya for Bharata Manisha, 1976) , p.224.)

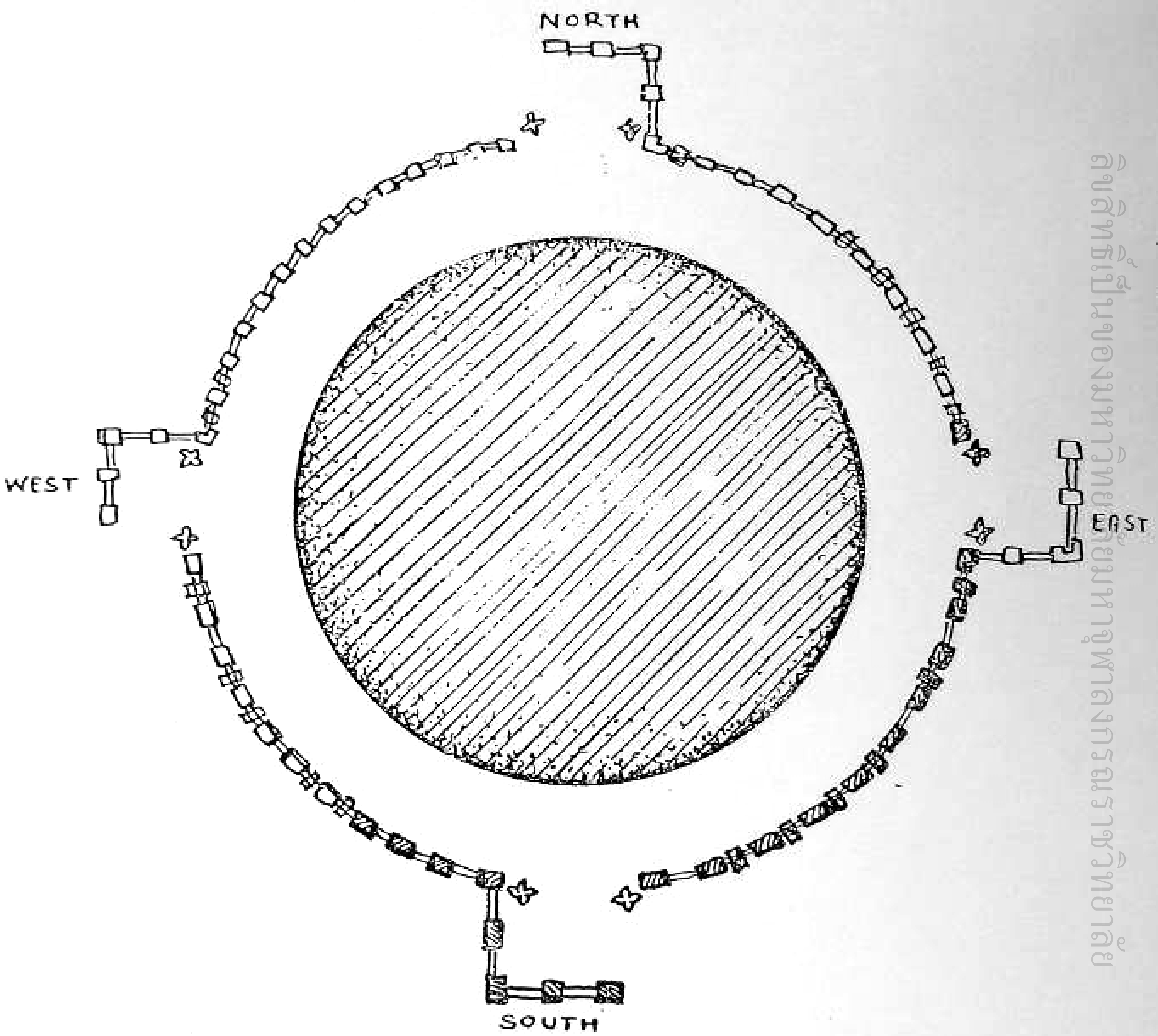
ภาพที่ ๑๑ พระนางมหามายาทรงสุบินว่าช้างเผือกเข้าไปในพระครรภ์ ภาพสลักจากภารหุต

(ภาพจาก [Online], accessed 15 September 2006. Available from http : // www. Stolaf.edu/)

ภาพที่ ๑๒ รูปจำลองเจดีย์ที่ภารหุต ประเทศอินเดีย

(ภาพจาก (Km.)Sushila Pant, The Origin And Development of Stupa Architecture in India, p.216.)

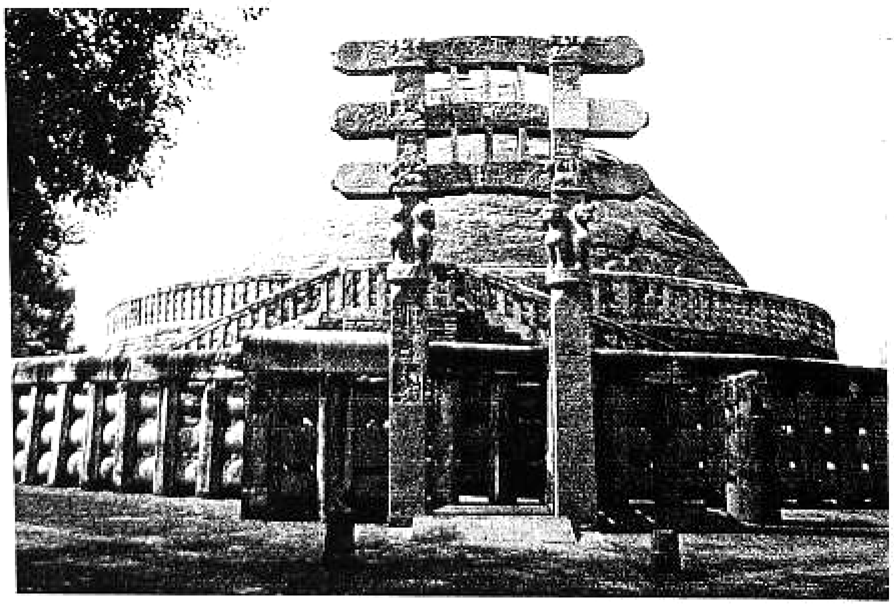
ภาพที่ ๑๓ ภาพผังพื้นของเจดีย์ที่ภารหุต มีซุ้มประตูทางเข้าเจดีย์ทั้ง ๔ ทิศ สันนิษฐานว่ามีแนวคิดการออกแบบมาจากเครื่องหมายสวัสดิกะ

(ภาพจาก (Km.)Sushila Pant, The Origin And Development of Stupa Architecture in India, p.210.)

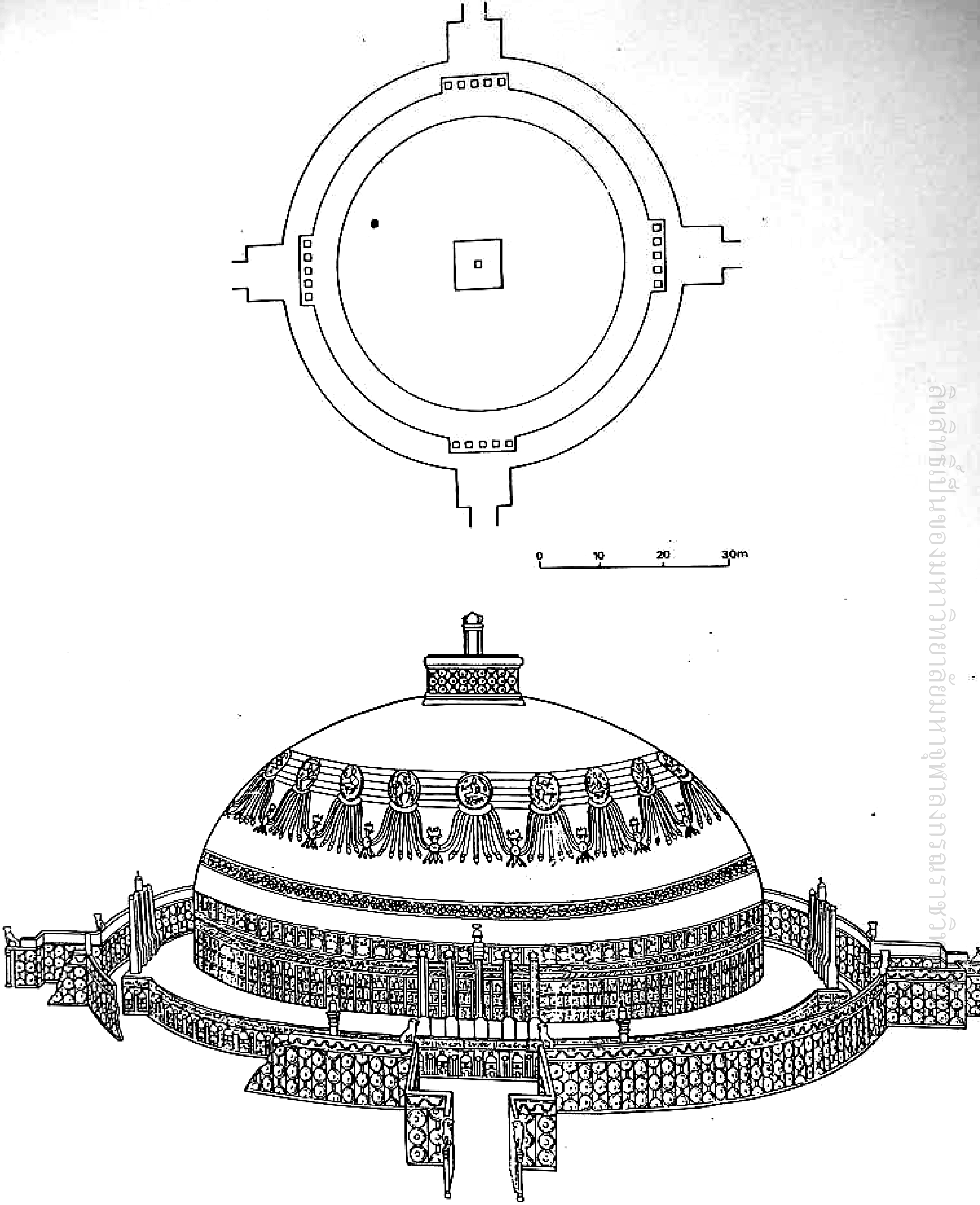
ภาพที่ ๑๔ ภาพแกะสลัก ซุ้มประตูของเจดีย์ที่สาญจี ประเทศอินเดีย

(ภาพจาก [Online], accessed 15 September 2006. Available from http : // www. Geocities.com/)

ภาพที่ ๑๕ เจดีย์ที่สาญจี ประเทศอินเดีย

(ภาพจาก [Online], accessed 15 September 2006. Available from http : // www. Geocities.com/)

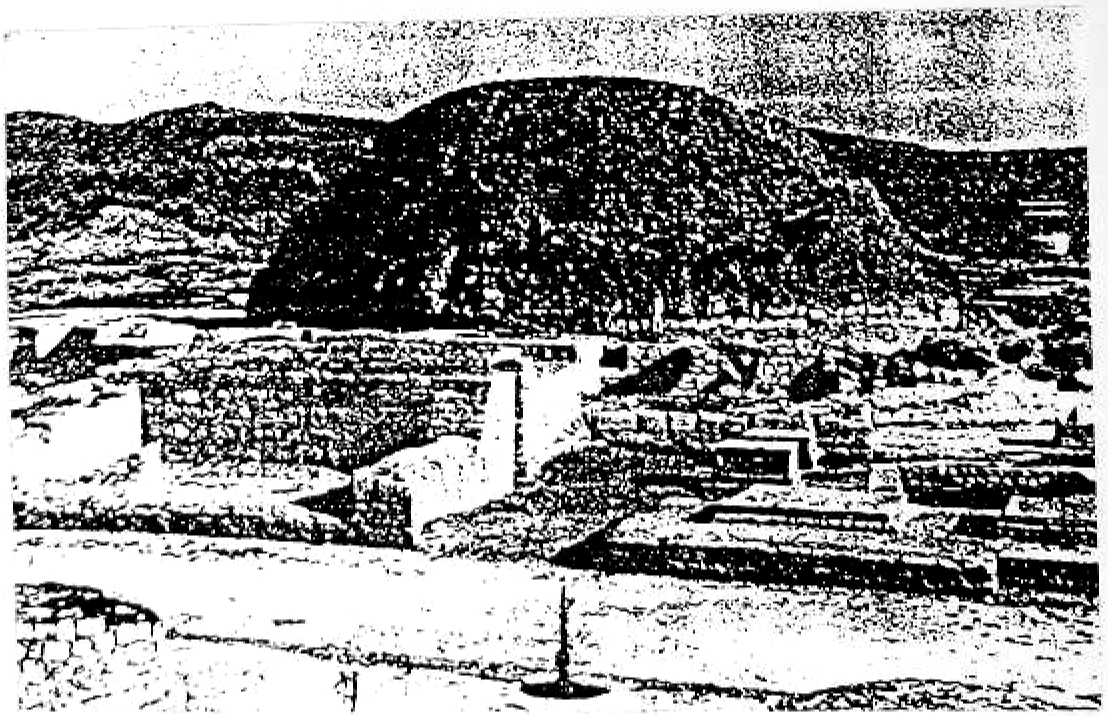
ภาพที่ ๑๖ ภาพจำลองเจดีย์อมราวดี ประเทศอินเดีย

(ภาพจาก Robert Knox, Amaravati Buddhist Sculpture from the Great Stupa, (London : Adivision of British Museum Publications Ltd, 1992) , p.24.)

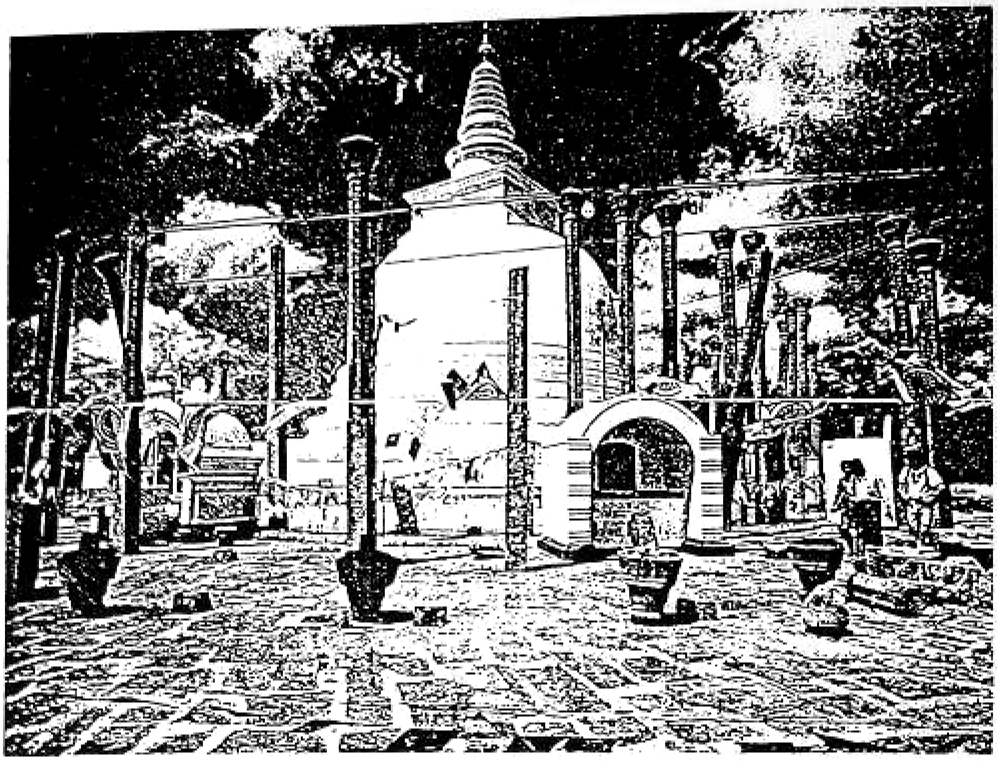
ภาพที่ ๑๗ ธรรมเมขสถูป สารนาถ ประเทศอินเดีย

(ภาพจาก ประเวศ วะสี, **ท่องแดนพุทธภูมิ**, หน้า ๗๙.)

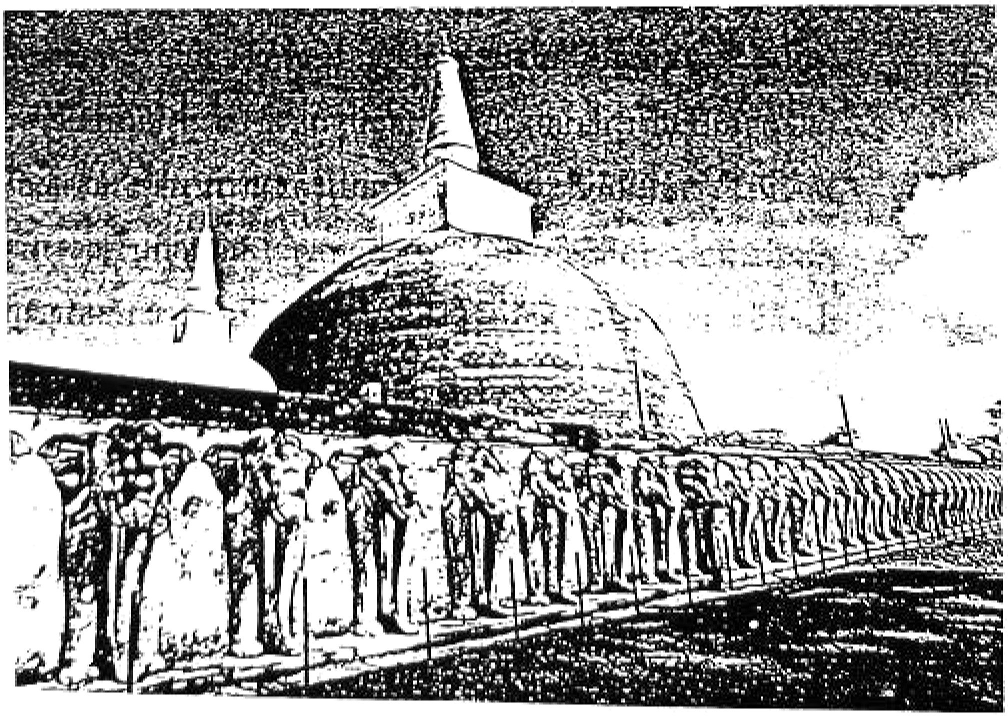
ภาพที่ ๑๘ เจดีย์ธรรมราชิกา ตักกศิลา ประเทศปากีสถาน

(ภาพจาก น. ณ ปากน้ำ, **ความเป็นมาของสถูปเจดีย์ในสยามประเทศ**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๖), หน้า ๒.)

ภาพที่ ๑๙ เจดีย์ถูปาราม เมืองอนุราธปุระ ประเทศศรีลังกา

(ภาพจาก ปรีชา นุ่นสุข ,**ศิลปะศรีลังกา** ,(กรุงเทพ ฯ : ด่านสุทธาการพิมพ์ ,๒๕๔๑) ,หน้า ๘๐.)

ภาพที่ ๒๐ เจดีย์รุวันเวลิ เมืองอนุราธปุระ ประเทศศรีลังกา

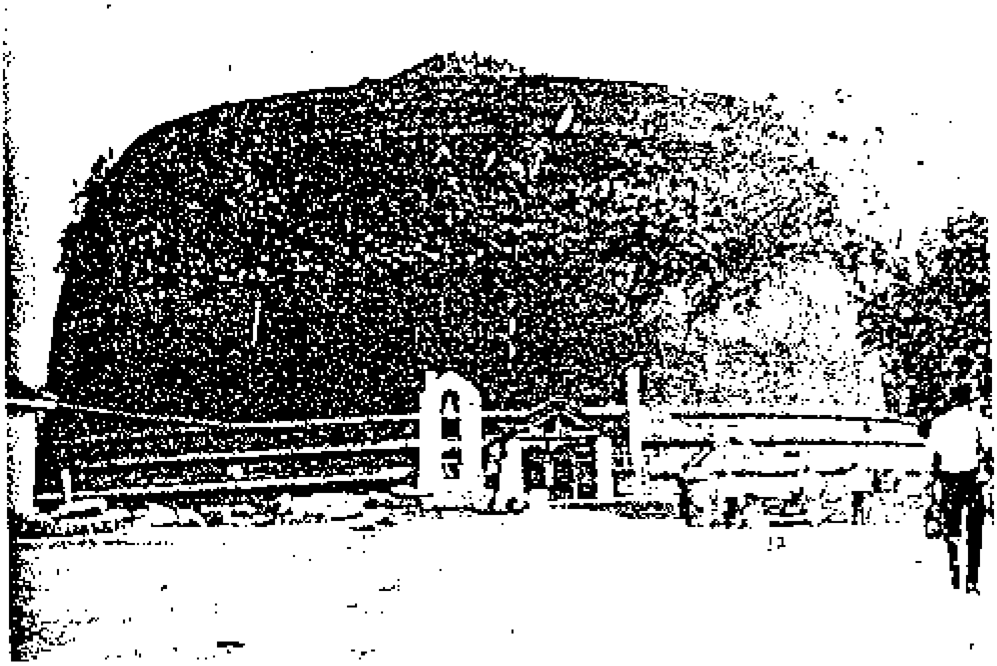
(ภาพจาก ปรีชา นุ่นสุข ,**ศิลปะศรีลังกา**,หน้า ๘๑.)

ภาพที่ ๒๑ เจดีย์เชตวนาราม เมืองอนุราธปุระ ประเทศศรีลังกา
(ภาพจาก ปรีชา นุ่นสุข ,**ศิลปะศรีลังกา**. หน้า ๘๓.)

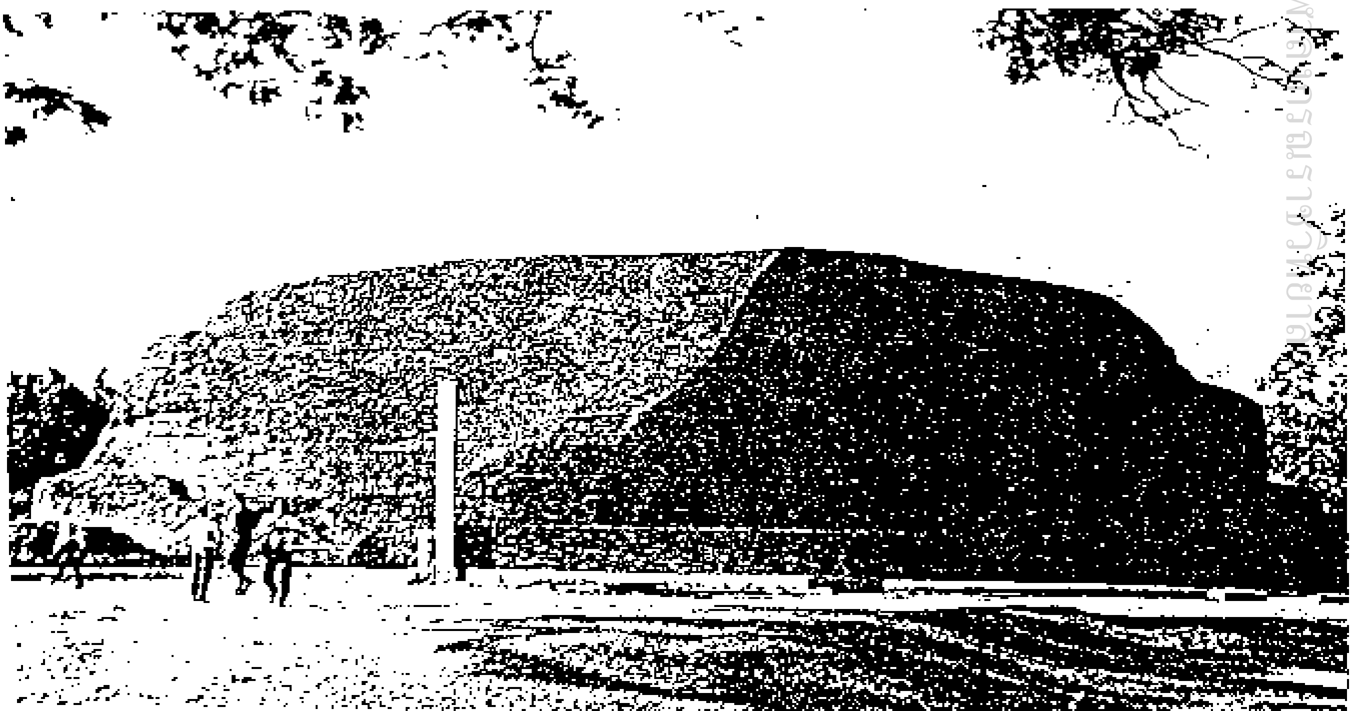

ภาพที่ ๒๒ เจดีย์อภัยคีรี เมืองอนุราธปุระ ประเทศศรีลังกา
(ภาพจาก ปรีชา นุ่นสุข ,**ศิลปะศรีลังกา**,หน้า ๘๔.)

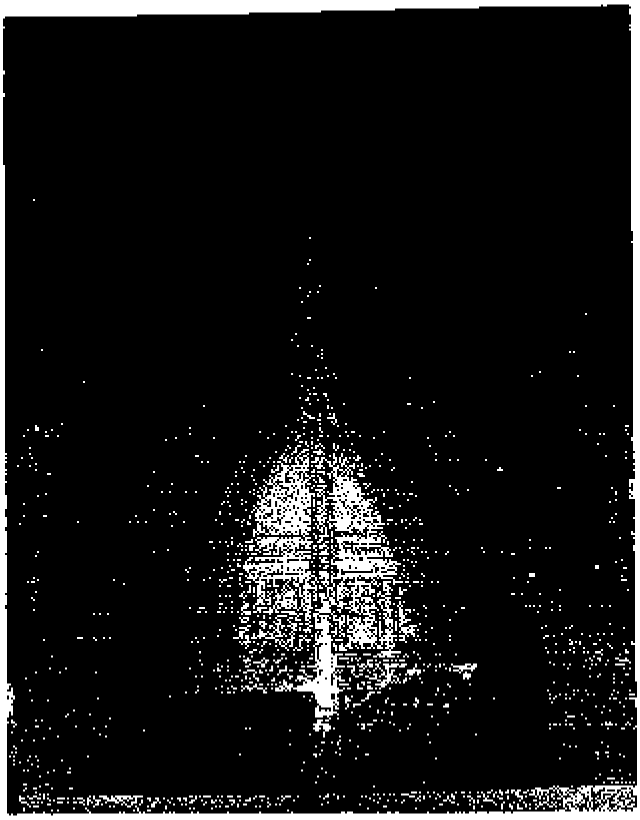
ภาพที่ ๒๓ เจดีย์มิริสวาฏิ เมืองอนุราธปุระ ประเทศศรีลังกา

(ภาพจาก สุภัทรดิส ดิสกุล,ม.จ., **เที่ยวเมืองลังกา**,(กรุงเทพฯ : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, ๒๕๑๗), หน้า ๒๑๕.)

ภาพที่ ๒๔ เจดีย์ทักษิณ เมืองอนุราธปุระ ประเทศศรีลังกา.

(ภาพจาก สุภัทรดิส ดิสกุล,ม.จ.,**เที่ยวเมืองลังกา**, หน้า ๒๒๑.)

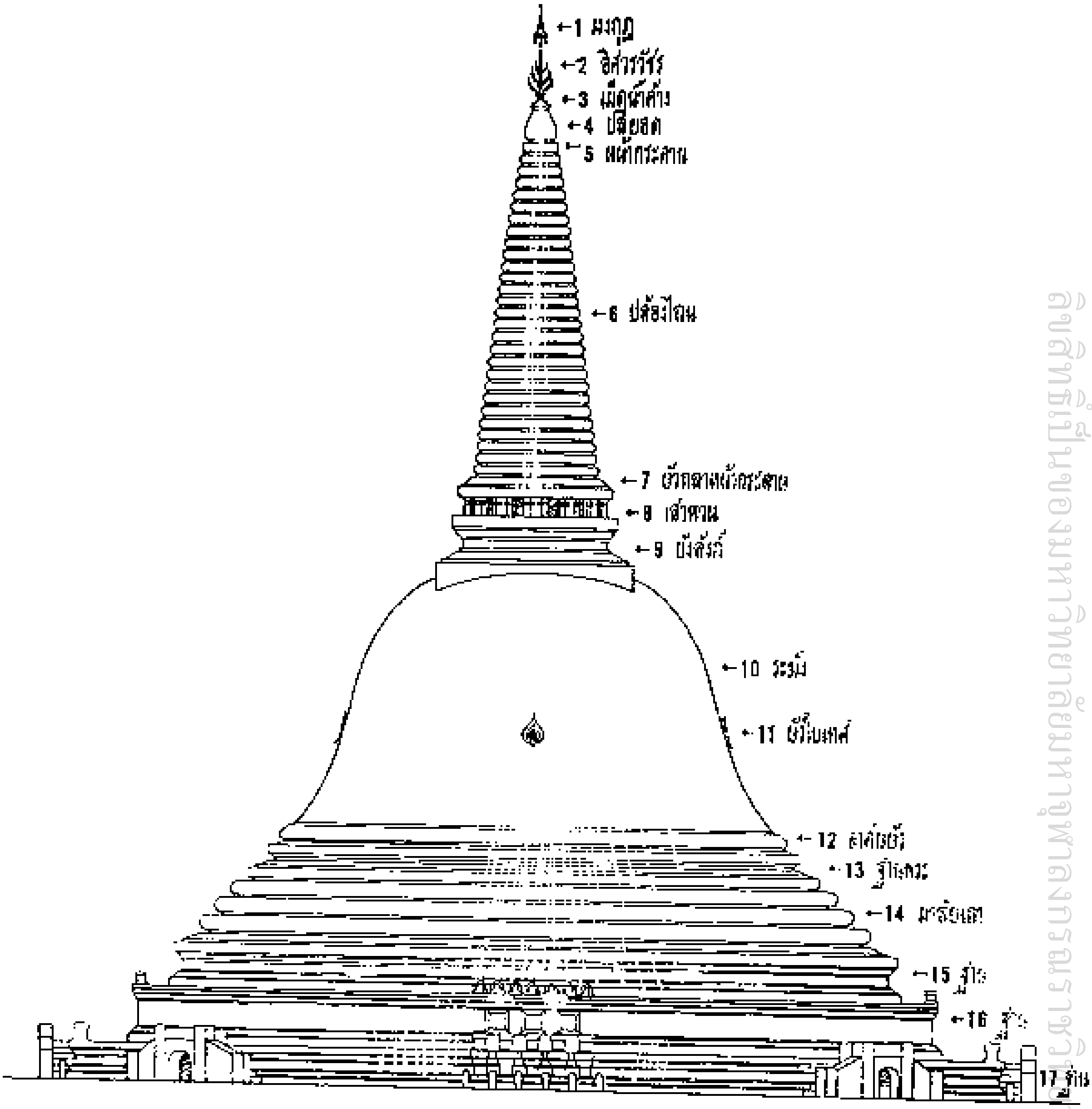
ภาพที่ ๒๕ ภาพแสดงการสร้างเจดีย์ทรงลังกาหรือทรงระฆังองค์ปัจจุบัน ทับเจดีย์องค์เดิมที่เป็นเจดีย์ทรงปรางค์

(ภาพถ่ายจากผนังด้านในวิหาร ข้างองค์พระปฐมเจดีย์)

ภาพที่ ๒๖ พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

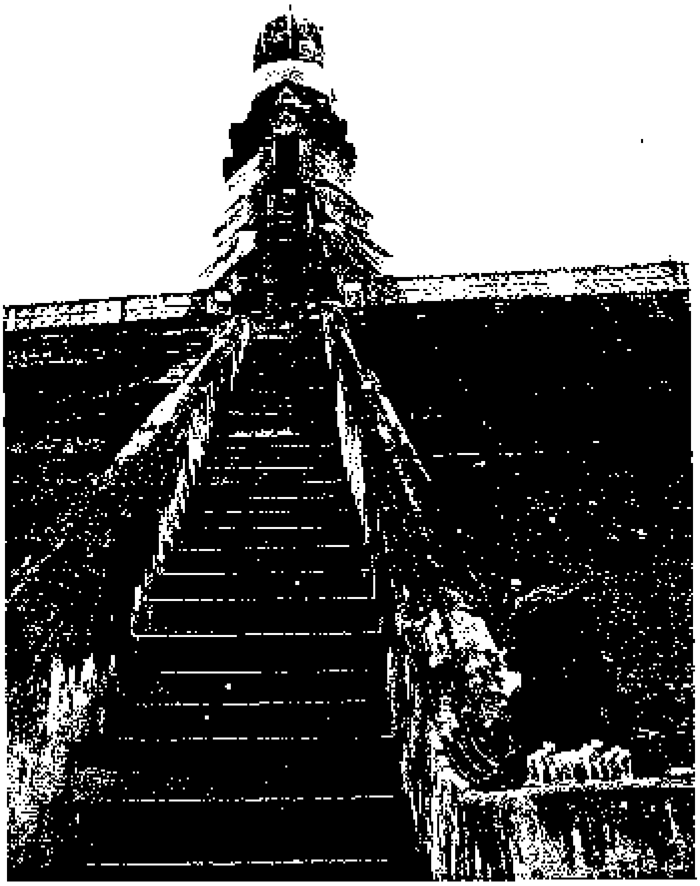
(ภาพถ่ายจากทิศเหนือ)

องค์พระปฐมเจดีย์

ภาพที่ ๒๗ ภาพอธิบายส่วนประกอบและชื่อเรียกส่วนต่าง ๆ ขององค์พระปฐมเจดีย์

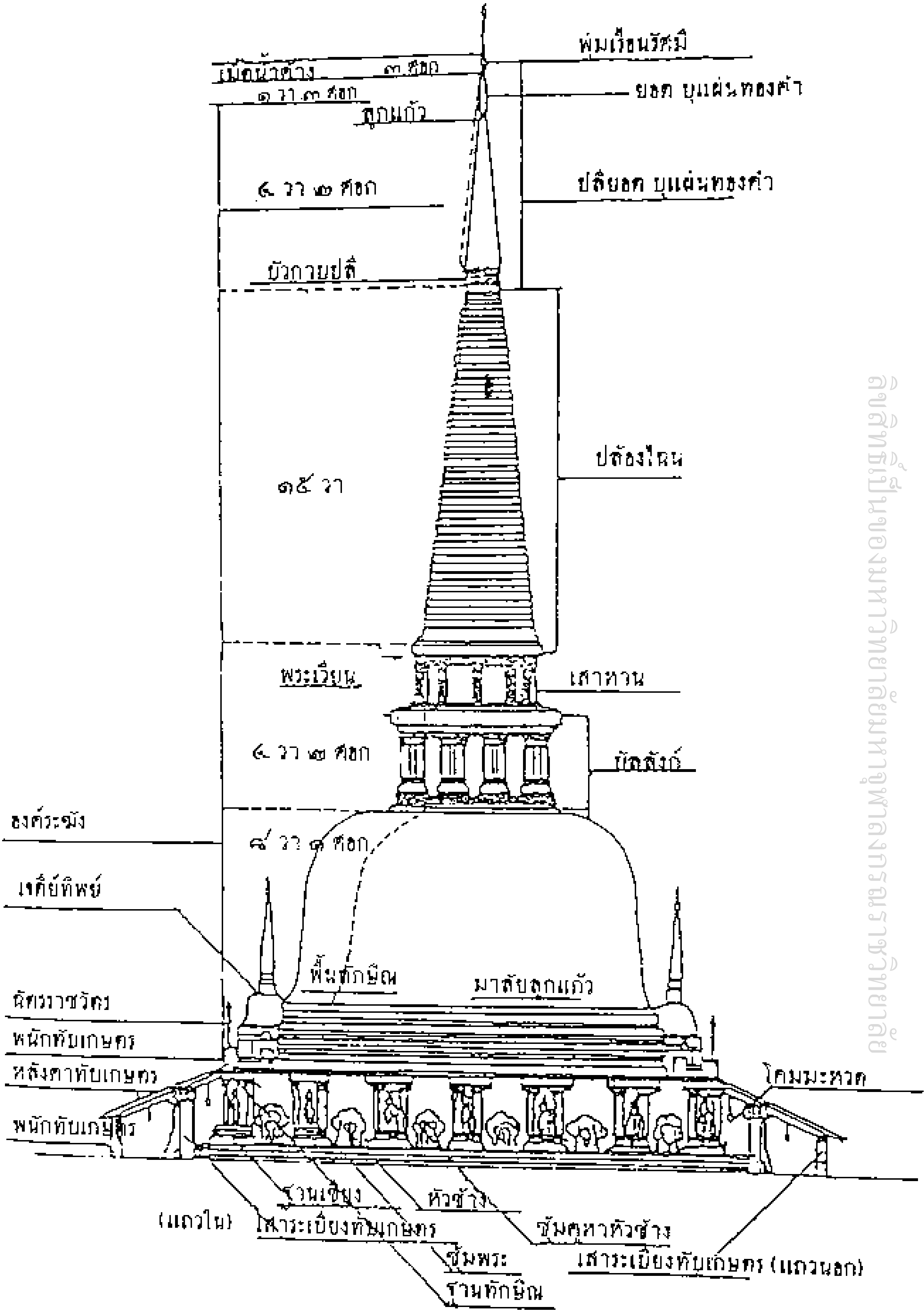
(ภาพจาก กรมศิลปากร, **จอมเจดีย์**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๒๕.

ภาพที่ ๒๘ พระประโทณเจดีย์ จังหวัดนครปฐม
(ภาพถ่ายจากทิศตะวันออก)

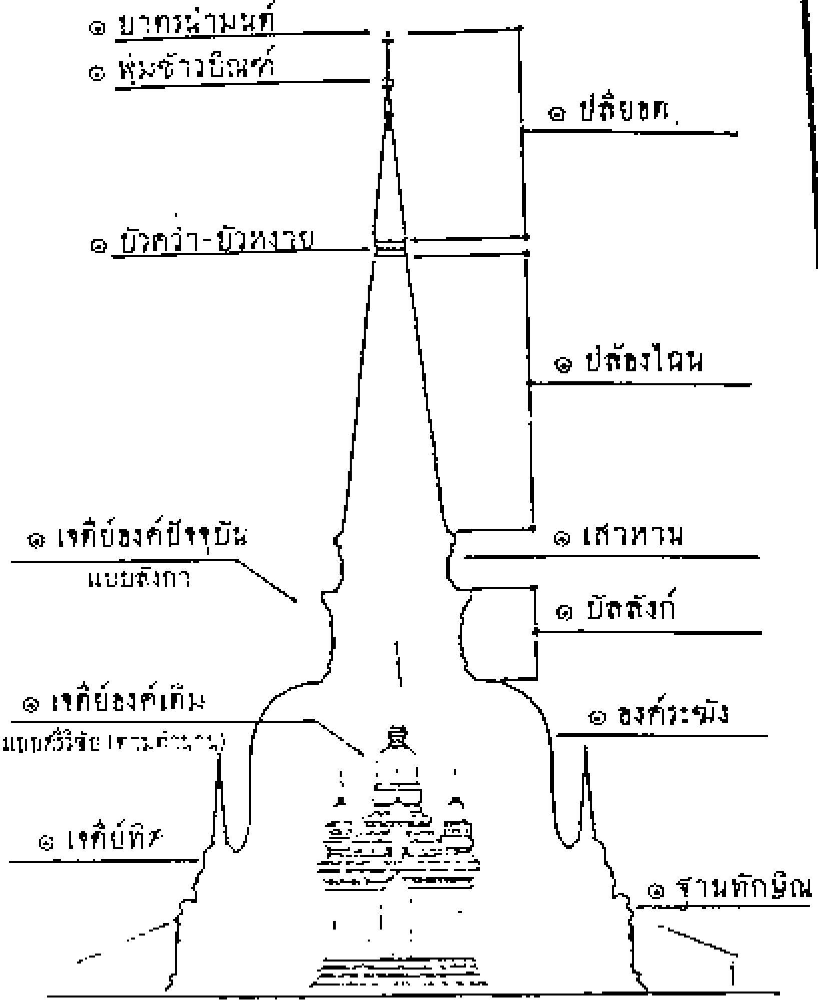

ภาพที่ ๒๙ ฐานพระประโทณเจดีย์ ตอนล่างเป็นรูปขันโอ
(ภาพถ่ายจากทิศตะวันตกเฉียงใต้)

ภาพที่ ๓๐ ภาพอธิบายส่วนประกอบและชื่อเรียกส่วนต่างๆของององค์พระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

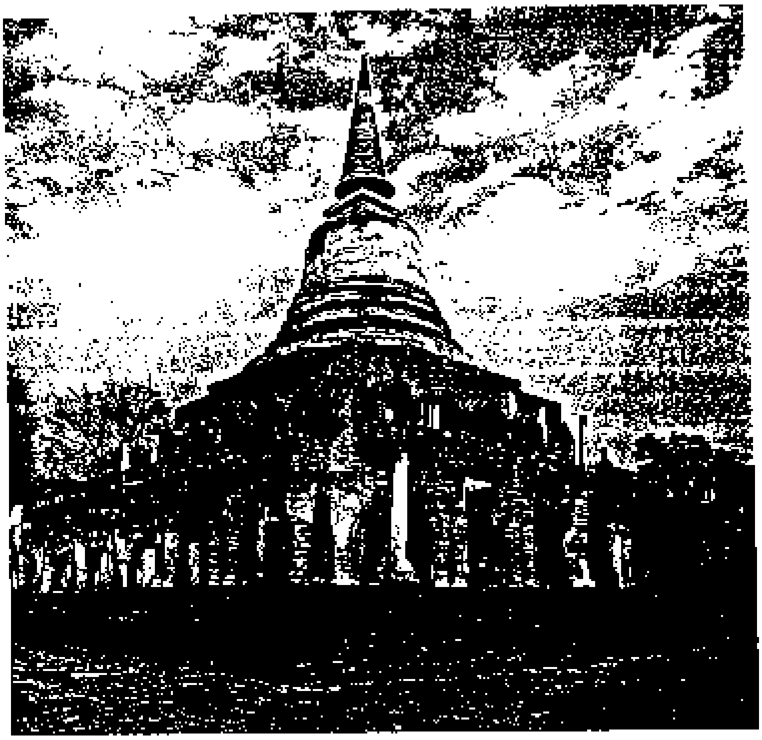
(ภาพจาก กรมศิลปากร, **จอมเจดีย์**, หน้า ๑๗๗.)

ภาพลายเส้นแสดงการก่อสร้างเจดีย์ทรงลังกาองค์ปัจจุบัน
ทับเจดีย์องค์เดิมแบบศรีวิชัย (ตามตำนาน)

ภาพที่ ๓๑ ภาพแสดงการสร้างเจดีย์ทรงลังกาหรือทรงระฆังองค์ปัจจุบัน ทับเจดีย์องค์เดิมที่เป็นศิลปะแบบศรีวิชัย พระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

(ภาพจาก กรมศิลปากร, **จอมเจดีย์**, หน้า ๑๗๙.)

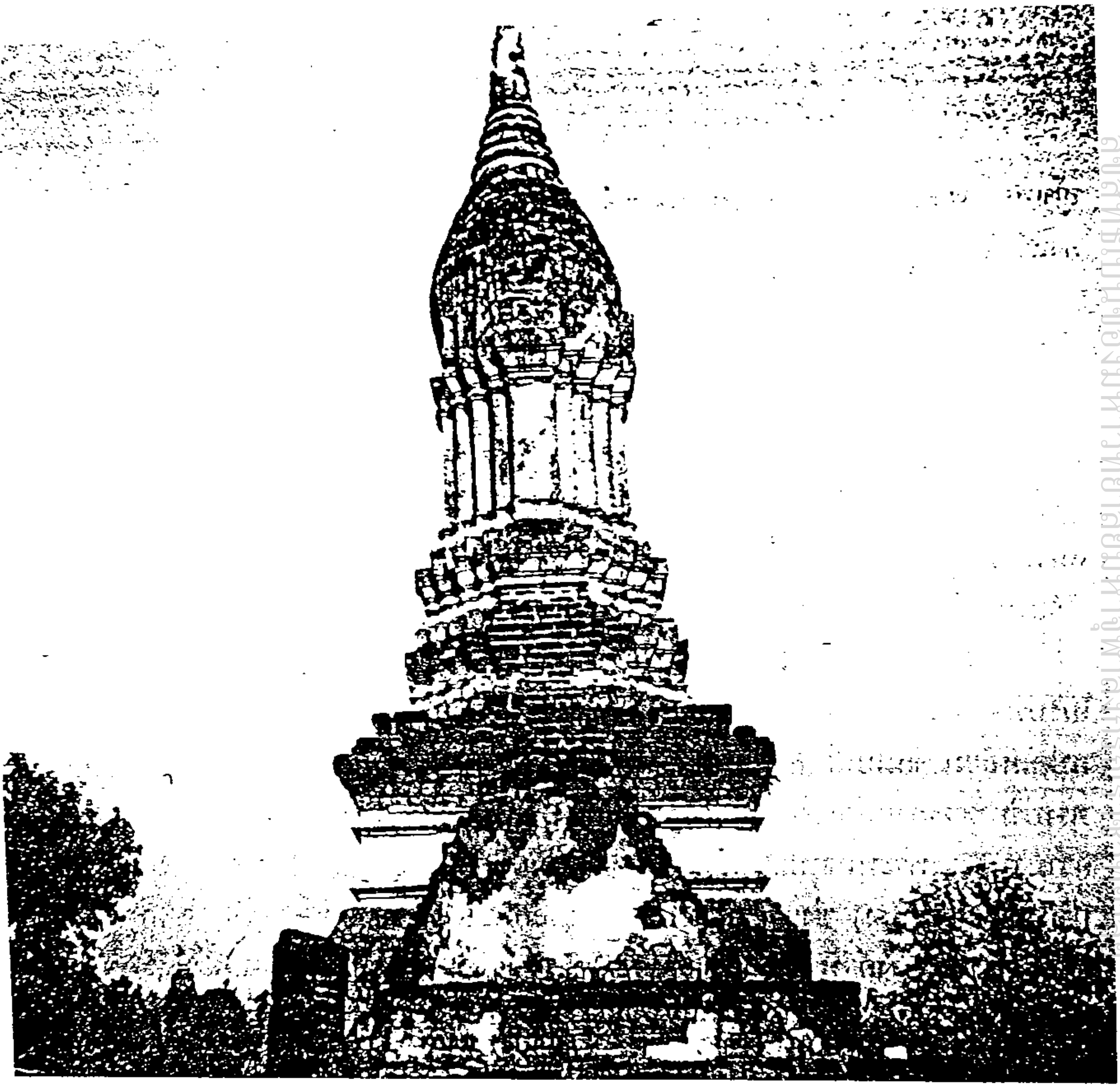
ภาพที่ ๓๒ เจดีย์วัดช้างล้อม จังหวัดสุโขทัย

(ภาพจาก กรมศิลปากร, **จอมเจดีย์**, หน้า ๒๐๘.)

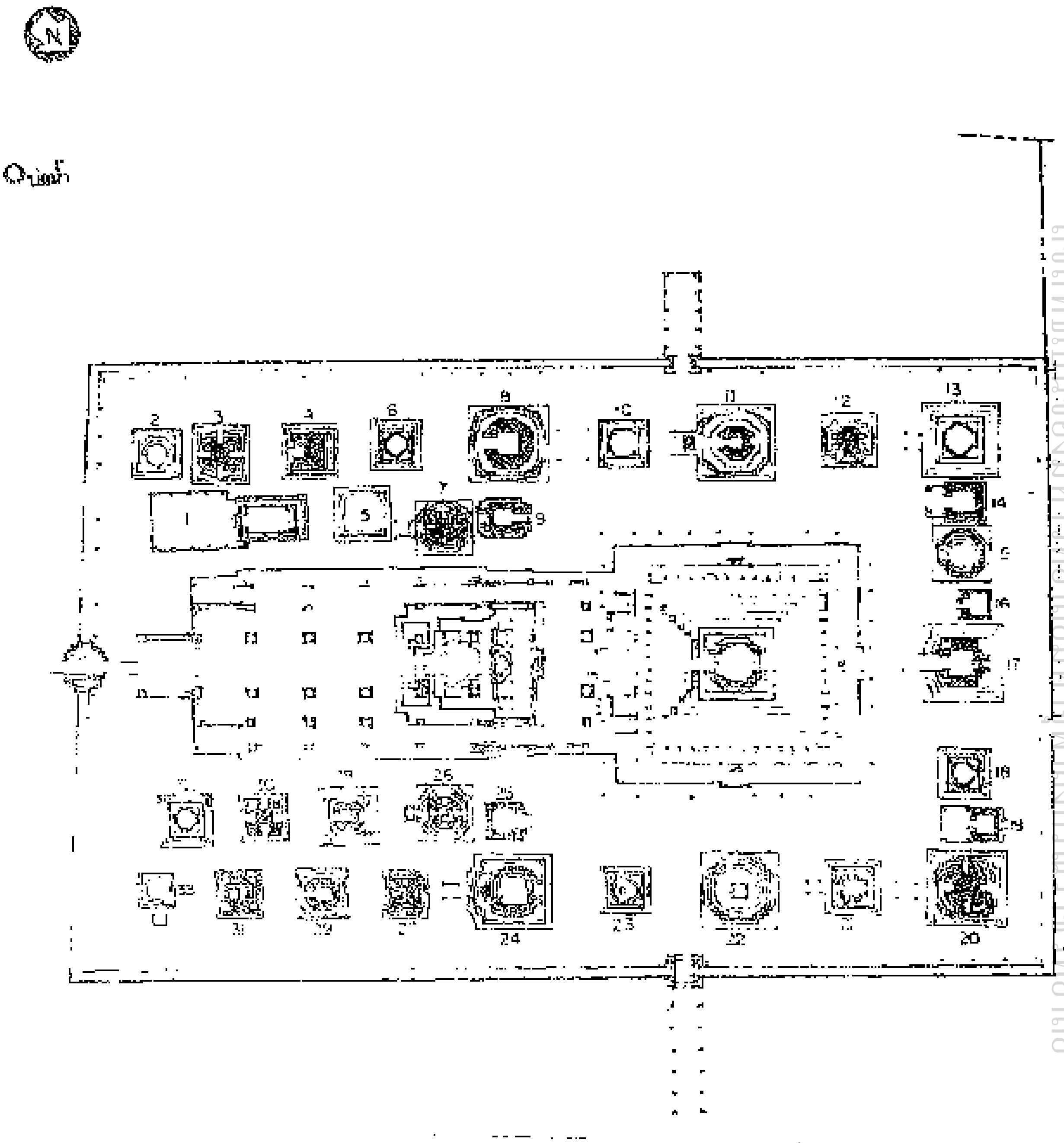
ภาพที่ ๓๓ ช้างปูนปั้นรอบฐานเจดีย์ทั้ง ๔ ด้าน

(ภาพจาก กรมศิลปากร, **จอมเจดีย์**, หน้า ๒๑๕.)

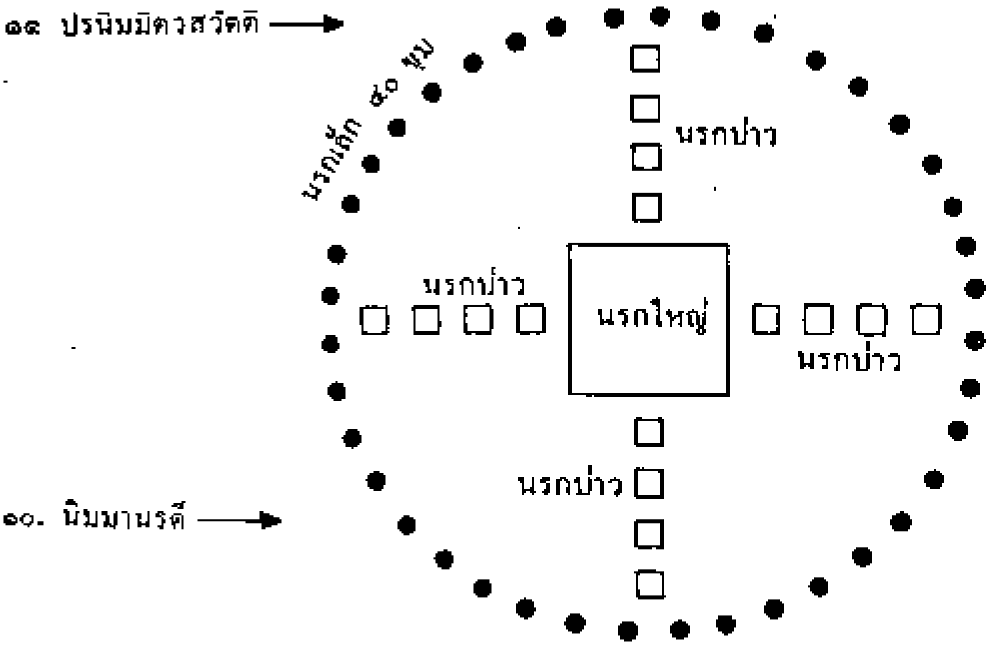
ภาพที่ ๓๔ เจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูม วัดเจดีย์เจ็ดแถว จังหวัดสุโขทัย

(ภาพจาก สันติ เล็กสุขุม, **เจดีย์สมัยสุโขทัยที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๓๓), หน้า ๓๖.)

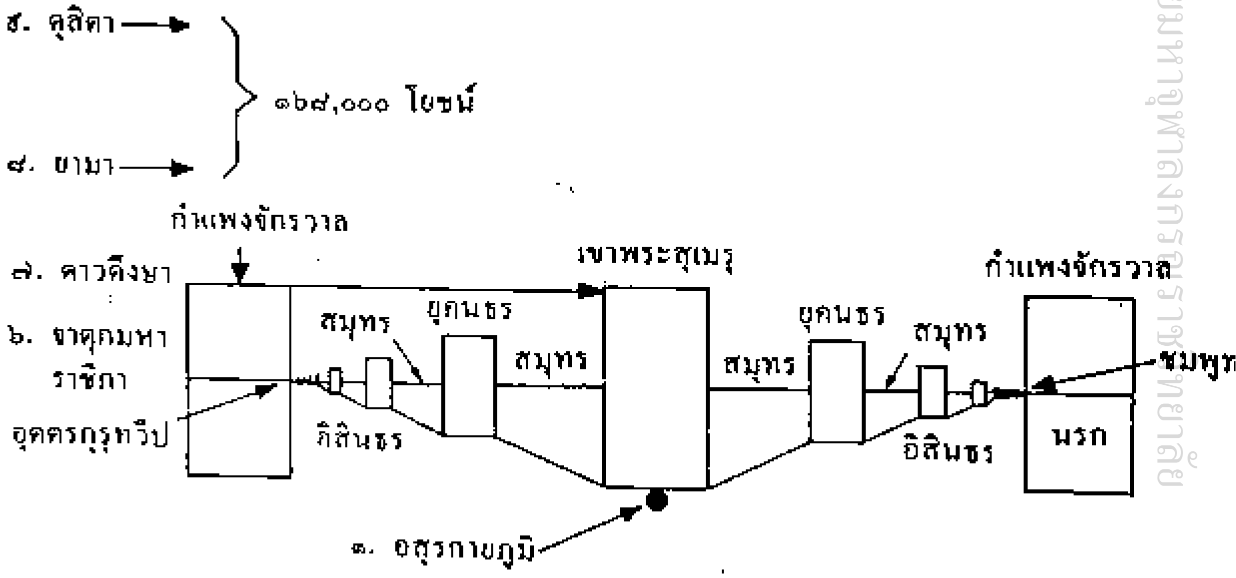

ภาพที่ ๓๕ ผังบริเวณวัดเจดีย์เจ็ดแถว มีเจดีย์ประธานตั้งอยู่ตรงกลางและมีเจดีย์ขนาดเล็กล้อมรอบ

(ภาพจาก กรมศิลปากร, **ทำเนียบโบราณสถานศรีสัชนาลัย**,(กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์สมาพันธ์ จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๓๘.)

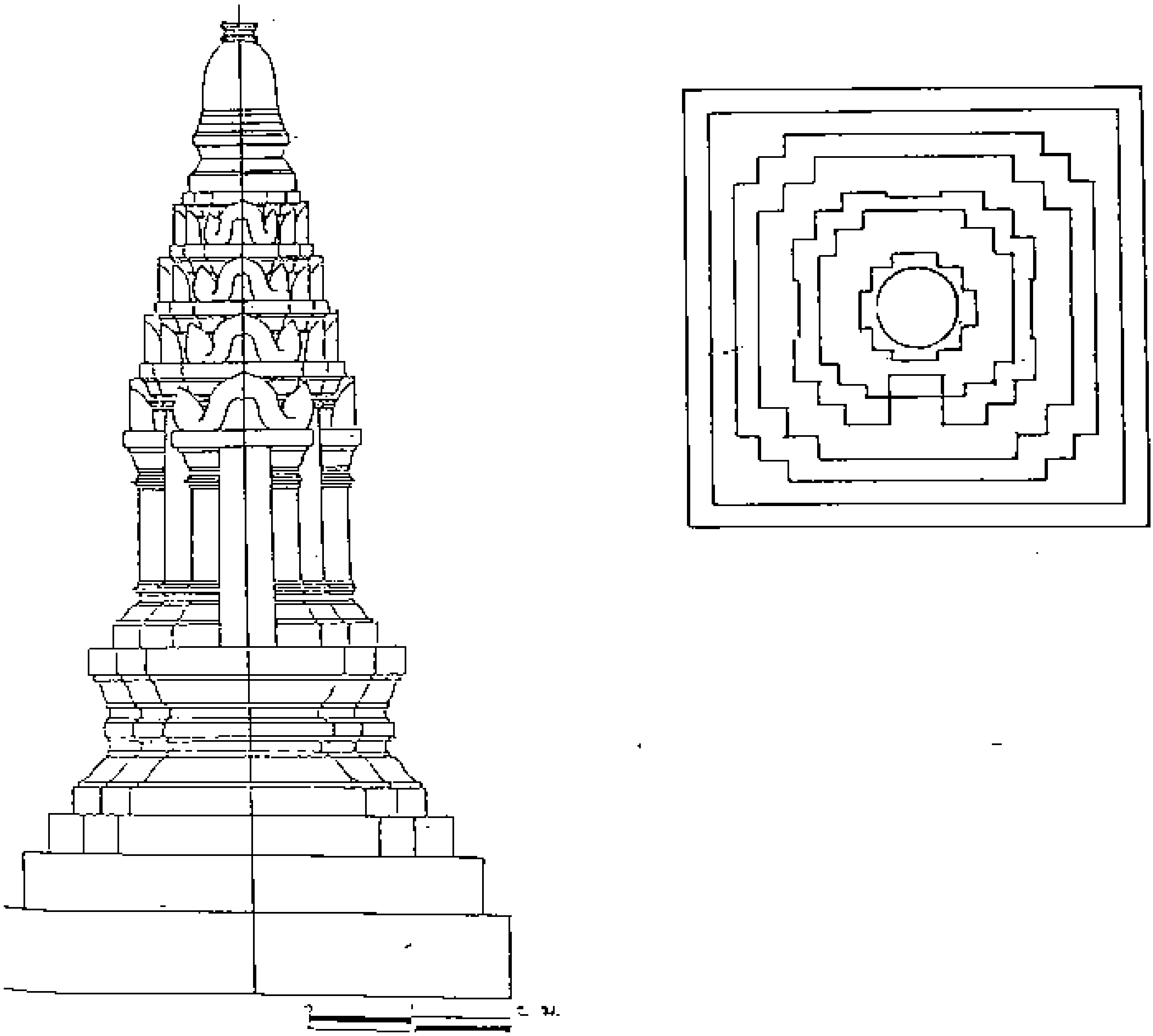

ขยายนรกใหญ่หนึ่งในแปดขุมอยู่ใต้ชมพูทวีป มองจากด้านบน

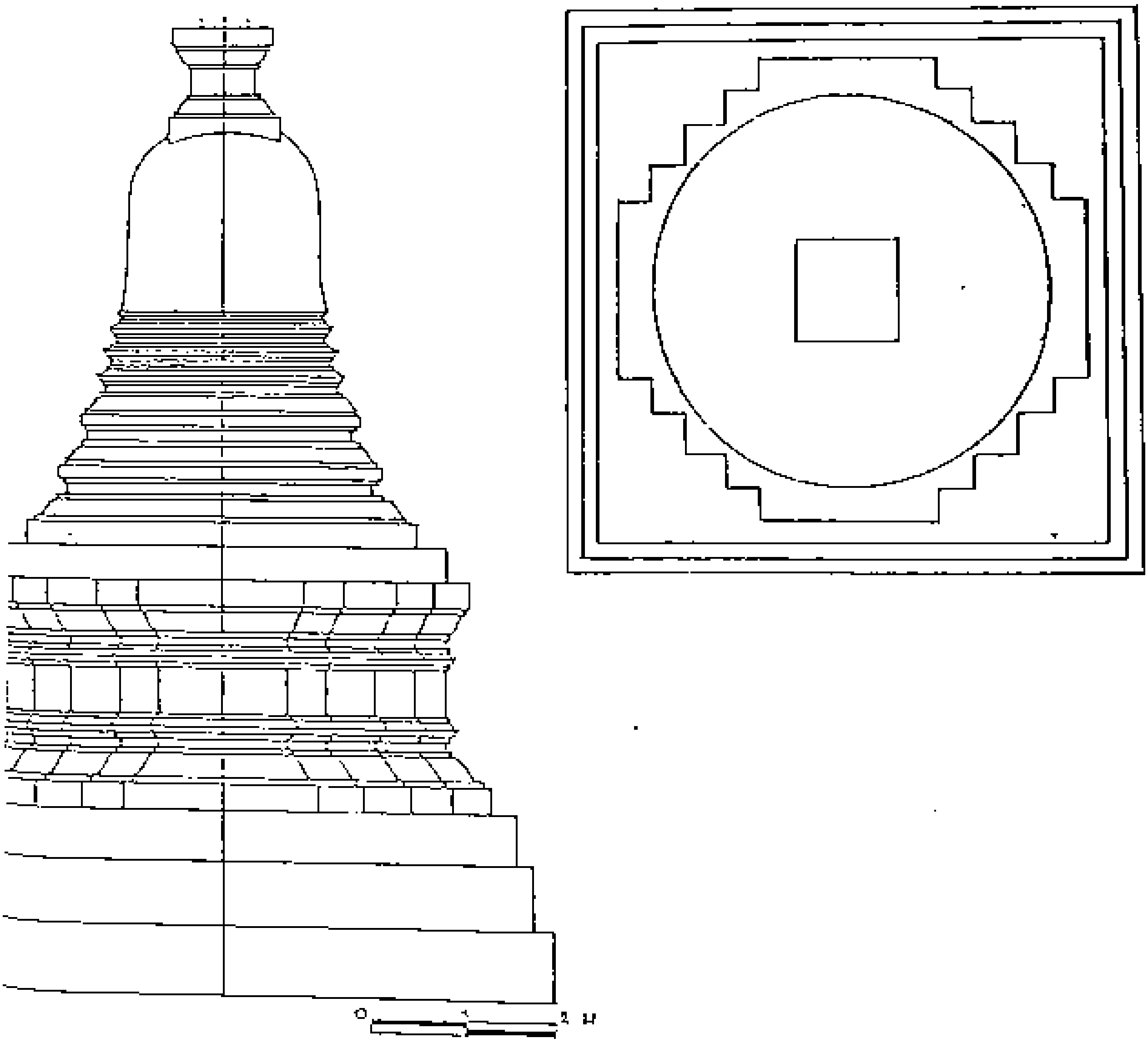
ภาพที่ ๓๖ ภาพแผนภูมิเกี่ยวกับไตรภูมิพระร่วง สันนิษฐานว่าเกี่ยวข้องกับแนวคิดการวางผังในวัดเจดีย์เจ็ดแถว จังหวัดสุโขทัย

(ภาพจาก ประเสริฐ ณ นคร, **งานจารึกและประวัติศาสตร์ของ ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร**, (นครปฐม : โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน, ๒๕๓๔),หน้า๑๘๓.)

ภาพที่ ๓๗ ภาพเจดีย์ทรงปราสาทในวัดเจดีย์เจ็ดแถว จังหวัดสุโขทัย ได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมสมัยลพบุรี

(ภาพจาก สันติ เล็กสุขุม, **เจดีย์สมัยสุโขทัยที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว**, หน้า ๑๒๕.)

ภาพที่ ๓๘ ภาพเจดีย์ทรงระฆังในวัดเจดีย์เจ็ดแถว จังหวัดสุโขทัย ได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมสมัยล้านนา

(ภาพจาก สันติ เล็กสุขุม, **เจดีย์สมัยสุโขทัยที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว**, หน้า ๑๔๗.)

ภาพที่ ๓๙ เจดีย์ช้างล้อมวัดมเหยงคณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
(ภาพถ่ายจากทิศใต้)

ภาพที่ ๔๐ ช้างปูนปั้นรอบฐานเจดีย์ทั้ง ๔ ด้าน
(ภาพถ่ายจากทิศใต้)

ภาพที่ ๔๑ เจดีย์ที่วัดช้าง ใกล้กับวัดมเหยงคณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สันนิษฐานว่าสมัยก่อนที่ฐานเจดีย์มีช้างปูนปั้นลักษณะเดียวกับเจดีย์ช้างล้อมวัดมเหยงคณ์

(ภาพถ่ายจากทิศตะวันออก)

ภาพที่ ๔๒ เศษช้างปูนปั้นกระจายอยู่ทั่ววัดช้าง

(ภาพถ่ายจากบริเวณข้างเจดีย์ ทิศตะวันออก)

ภาพที่ ๔๓ เจดีย์ประธาน ๓ องค์ วัดพระศรีสรรเพชญ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
(ภาพถ่ายจากทิศตะวันตกเฉียงใต้)

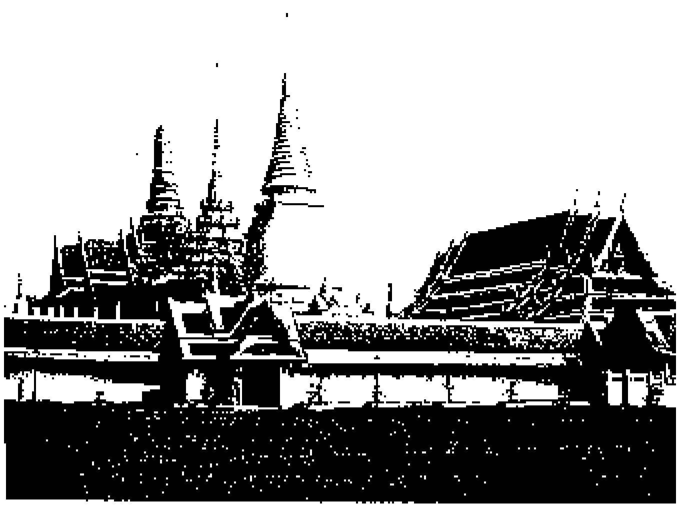

ภาพที่ ๔๔ เจดีย์รายรอบเจดีย์ประธาน วัดพระศรีสรรเพชญ
(ภาพถ่ายจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือ)

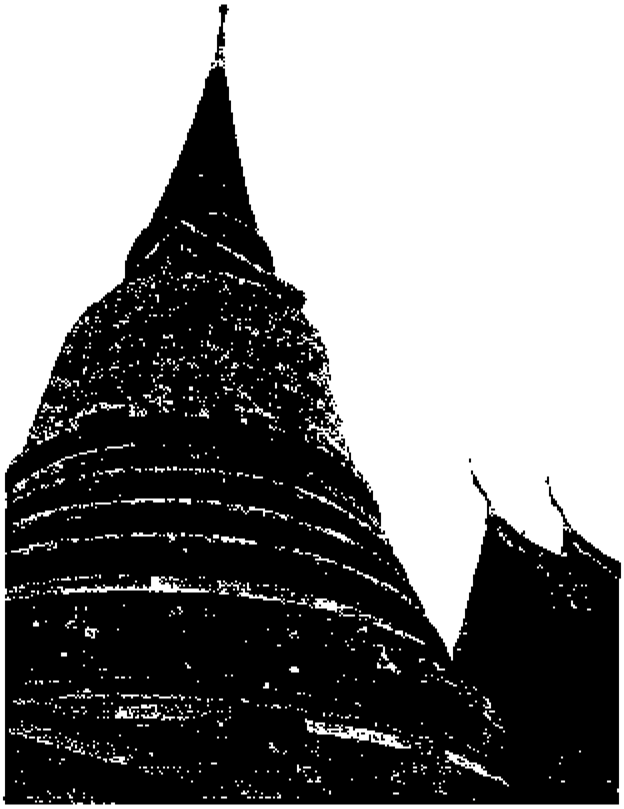
ภาพที่ ๔๕ เจดีย์ทรงลังกาหรือทรงระฆัง วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร

(ภาพจาก [Online], accessed 9 November 2006. Available from http : // www. manager.co.th/)

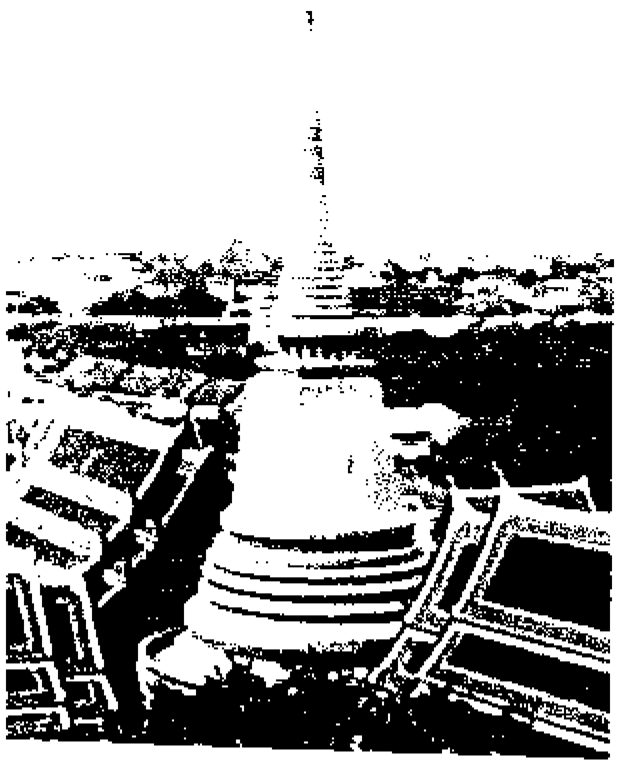
ภาพที่ ๔๖ พระศรีรัตนเจดีย์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร

(ภาพจาก [Online], accessed 9 November 2006. Available from http : // www. Dhammathai.org /)

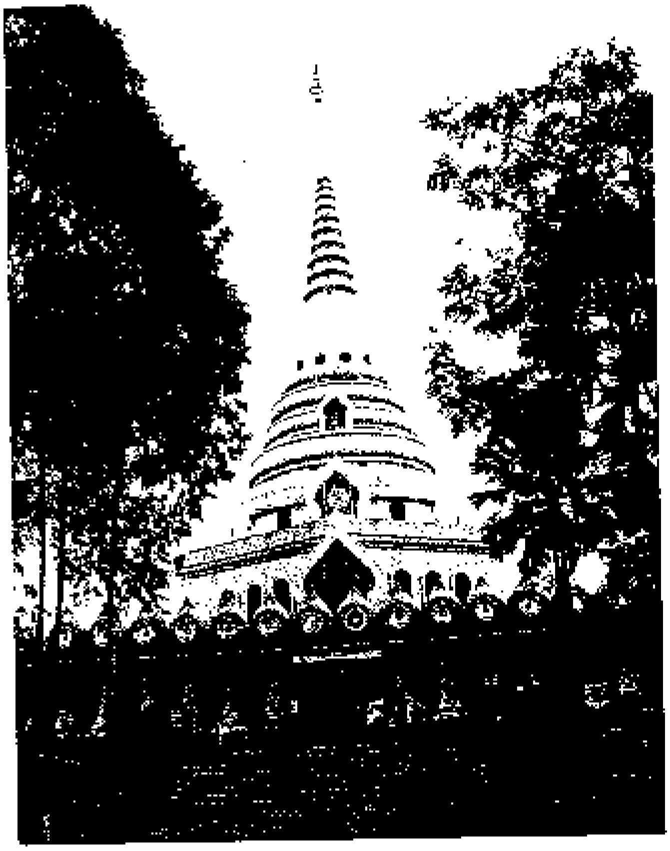
ภาพที่ ๔๗ เจดีย์ทรงลังกาหรือทรงระฆัง วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร

(ภาพจาก [Online]. accessed 9 November 2006. Available from http : // www. At - bangkok.com/)

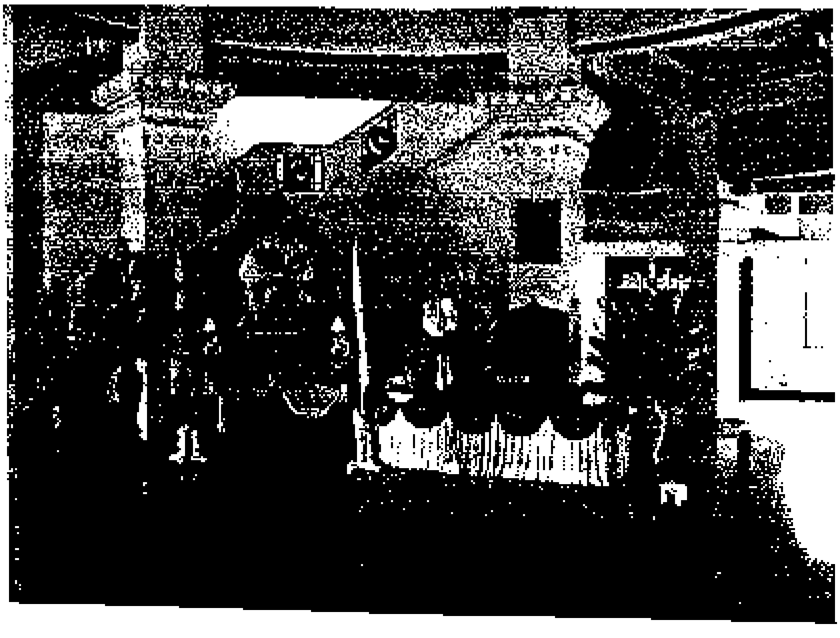
ภาพที่ ๔๘ เจดีย์ทรงลังกาหรือทรงระฆัง วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร

(ภาพจาก [Online]. accessed 9 November 2006. Available from http : // www. Manager.co.th/)

ภาพที่ ๔๙ พระบรมธาตุเจดีย์มหาจักรีพิพัฒน์ วัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร จังหวัดชลบุรี

(ภาพถ่ายจากทิศเหนือ)

ภาพที่ ๕๐ ใต้ฐานเจดีย์ชั้นล่างสร้างเป็นห้องโถง ใช้สำหรับบำเพ็ญกุศลในโอกาสต่าง ๆ

(ภาพถ่ายจากห้องโถงใต้ฐานเจดีย์)

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นายพิบูลย์ ลิ้มพานิชย์
วัน เดือน ปีเกิด	๒๔ มิถุนายน ๒๕๑๙
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
การศึกษา	พ.ศ. ๒๕๔๒ สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีปทุม
ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน	พ.ศ. ๒๕๔๒ - ๒๕๔๔ เจ้าหน้าที่คอมพิวเตอร์ บริษัท ซี. พี. เอ็น. ซัพพลายส์ พ.ศ. ๒๕๔๔ - ปัจจุบัน สถาปนิก
ที่อยู่ปัจจุบัน	๔๒ หมู่ ๗ แขวงบางขุนเทียน เขตจอมทอง กรุงเทพฯ ๑๐๑๕๐